

Liget

Fordította, jegyzetekkel és bevezetővel ellátta

KÁLLAY GÉZA

M A C B E T H

William Shakespeare

William Shakespeare

Macbeth

Fordította, jegyzetekkel és bevezetővel ellátta

Kállay Géza

ISBN 978-615-5419-11-9

Kiadja a Liget Műhely Alapítvány, 2014.

Kiadó-szerkesztő:

Horgas Judit, Levendel Júlia, Horgas Béla

Olvasószerkesztő: Bognár Anikó

Tördelés: K. Őr Erzsébet

Borítókép: Láng Anna

Bevezető

„Az elszántságom gyanakvásba fordul” – mondja Macbeth a darab végén, nem sokkal a híres „Holnap”-monológ után – „Elcsúszott valami: a látomás / Lidérce úgy volt kétértelmű, hogy igazat / Mondott: ezzel hazudott. 'Ne félj, / Amíg Birnam erdeje nem jön fel / Dunsinane-be', és most az erdő feljön Dunsinane-be” (5.5.). A nyelv két-, sőt sokértelműsége a *Macbeth* egyik legfontosabb témája: talán sehol sem tette Shakespeare a cselekményt és a cselekvést (a „tett”-et, amely a darab egyik kulcsszava) ennyire a nyelv számtalan irányba tartó jelentéseinek függvényévé, mint ebben a tragédiában. Minden dráma egyik alapkérdése „akció” és „dikció” viszonya; nekem úgy tűnik, Shakespeare színdarabjai között itt van leginkább az akció a dikció szorításában (szemben pl. a *Hamlet*tal, ahol a beszéd épp szétzilálja a tettet, és annak helyére lép). Macbeth tetteit és az azokat megelőző, majd követő monológokban testet öltő, gyötrődő töprengéseit már a pusztta megjelenésükben sokértelmű „véslények”, „boszorkányok” köszöntésekbe, megnevezésekbe burkolt jóslatai lendítik útjukra („Éljen Macbeth, a későbbi király!” – 1.3.). Skócia legkiválóbb hadvezére, majd királya, aki árulás és gyilkosság árán szerzi meg a koronát, lépten-nyomon „tartalomelemzési” feladatokat kap: „helyesen kellene olvasnia”, hogy megértse helyzetét, kilátásait, esélyeit, életének értelmét. De mint Shakespeare-nél annyiszor, a szereplők nemcsak leírják („elmondják”), hogy a nyelv sokértelmű, hogy lépten-nyomon „elcsúszik valami”, hanem gyakran ilyen sokértelmű nyelven is beszélnek: a különböző jelentések halmozódását a felhangzó szöveg nemcsak megállapítja, hanem „el is játssza” – megjeleníti és előadja. Macbeth monológjainak mondatai sokszor semmivel sem kevésbé töredékesek, homályosak, könnyebben értelmezhetők, mint a boszorkányok szavai. A 4. felvonás 1. jelenetének „lidérceit”, azaz az üst körül keringő, a jelentéseket jelenésekkel továbbértelmező boszorkányokat Macbeth azzal vádolja, hogy „úgy hazudtak, hogy igazat mondtak” („the fiend ...lies like truth”, szó szerint: 'a gonosz lélek/démon úgy hazudik, mint az igazság'). Macbethnek a jelentés birtokolható-

ságába vetett hite rendül meg; arról derült ki, hogy más értelmű, amiről azt hitte, átlátható és világos. Nem ő mozgatja a jelentéseket, hanem a jelentések őt: a jelentés *jelenéssé* válik, s ez nemcsak „olvasási módszerén”, hanem beszédmódjában is megmutatkozik.

Az olvasó, a néző – hát még a fordító! – tehát joggal bizonytalankodik el: „értjük, és jól értjük-e, mi történik a *Macbeth*ben?” Emma Smith egyenesen azt írja *Macbeth* „Ha meglenne a tett, amikor megvan, / Jó lenne, hogyha gyorsan lenne meg” kezdetű monológjáról (1.7.), hogy „lefordíthatatlan”, akár mai angol nyelvre, akár egy másik, nem angol kódra. A zavar, a kapkodó mondatok, a gondolatugrások nem gondatlan fogalmazásból erednek, „hanem belülről”; a szavak olyan sebességgel tolulnak *Macbeth* ajkára, hogy „senki, még *Macbeth* maga sem érti teljesen, mit mond”.¹

Shakespeare hősei rendszerint valóban nem valami kész, „leszűrt”, alaposan átgondolt és megszerkesztett tartalmat közölnek velünk. Épp azért beszélnek, hogy maguk is megértsék, mi történik velük: a jelentés a szemünk láttára „jön létre”, fülünk hallatára „teremtődik”. Igaz tehát, hogy ez a darab hamar zavarba hozza a fordítót: „elszántságom” gyakran fordult *macbethi* „gyanakvásba”, amíg a szöveggel foglalkoztam. A megtisztelő, szokatlan – és torokszorító – felkérés, hogy fordítsam le a *Macbethet*² (ez első Shakespeare-

¹ Emma Smith: *Macbeth: Language and Writing*, Bloomsbury Arden Shakespeare, London and New Delhi and New York and Sydney: Bloomsbury, 2013, pp. 46–47.

² Sokaknak szeretnék köszönetet mondani: a fordítást Horgas Ádám rendező és Horgas Péter látványtervező, valamint a Pesti Magyar Színház felkérésére készítettem 2014 nyarán (a bemutató időpontja: 2014. december 13.). A színházban elhangzó *Macbeth* sok helyen más, mint ez a fordítás: a rendező színpadra állításkor szintén értelmezi, és alakítja a darabot. Az első színész-olvasó Porogi Ádám volt, ő az elsők között hitt abban, hogy meg tudom csinálni. Köszönettel tartozom több kollégámnak, barátomnak, akik sok hasznos javaslatot tettek a javításra: Nádasdy Ádám kontrollszerkesztői alaposan olvasta végig a darabot, és tizenegy Shakespeare-fordítással a háta mögött roppant nagyvonalúan osztotta meg velem tapasztalatait. Bársony Márton, Farkas Ákos, Farkas Imre, Géher Istvánné Kepes Mária, Kovács Ágnes, Palla Mária, Pavlovits Tamás, Pikli Natália és Szigeti Balázs szintén sok megfontolandó észrevételt tett. A Magyar Színház első olvasópróbáján is több változtatni valóra derült fény, ezért a da-

fordításom) mégis a legjobbkor érkezett, mert még soha nem olvastam ilyen alaposan a darabot. Pedig az elmúlt harminc évben sokszor tanítottam az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, sőt, egyszer Santa Cruzban is, és többször írtam már róla magyarul,³ most pedig éppen egy angol nyelvű könyvön dolgozom, amelynek szintén a *Macbeth* áll a középpontjában.⁴ A fordítás mindig értelmezés, egyfajta parafrázis („mondd el a saját szavaiddal”), de másféle, mint a színdarabról szóló esszé vagy tanulmány. Fordítás közben egy roppant tömény, sokszor töredék-elemekből épülő, utalásokkal telített, átható költői-drámai nyelv minden egyes szavát újra meg újra latra kellett tennem, és az angol, illetve a magyar nyelv jelentésköreinek metszéspontjából, a ritmus (az ötödféles jambus), és időnként a rímek kötöttségében kellett megtalálnom a legmegfelelőbbnek érzett kifejezéseket. Arra is igyekeztem vigyázni, hogy a színészek majd szívesen mondják a színpadon. A shakespeare-i szövegekben híresen keresztül-kasul utalnak egymásra a szóképek (metaforák, metonímiák stb.), ügyelnem kellett tehát, hogy egy-egy mondat, egy-egy „mikrokozmosz” fordítása közben minél nagyobb szövegegységeket, elvben az „egész darabot”, a „makrokozmoszt” is szem előtt tartsam, hogy a szókép-motívumok ívei minél jobban kirajzolódjanak. Nem tudjuk, pontosan meddig „terjed” egy (irodalmi) szöveg. A jelentések olyan sok irányba futnak, annyi jelentésháló sejlik fel az olvasó, illetve a néző előtt, gyakran csak „utólag tudatosulva”, hogy a művet voltaképpen csupán a fedő- és hátlapja, illetőleg – színdarab esetében – a színpadi játék előtti és utáni csend „tartja össze”, s a szöveg az olvasóban-nézőben visszhangzik és

rabot előadó színészeknek is köszönöm hozzájárulásukat a valóban színpadra szánt értelmezéshez. Minden fennmaradó hiba az enyém. A legtöbb köszönettel – mint mindig – mégis feleségemnek, Kállay G. Katának tartozom, aki szinte sorról sorra kísérte figyelemmel e fordítás születését.

³ A nyelv határai, Liget, 2014, a legkönnyebben elérhető: http://grafium.hu/liget/ebook/kallay_anyelvhatarai/Nyelvhatarai_KallayG_Liget.pdf, pp. 238–399.

⁴ *The Singularity of Meaning: Literature, Philosophy, Wittgenstein and Shakespeare's Macbeth*.

épül tovább. A kiváló angol nyelvű kritikai szövegkiadások⁵ még további, közvetlen és „szövegkörnyezeti”, kontextuális értelmekeket bocsátanak rendelkezésünkre: bőségesen közölnek szómagyarázatokat (sok esetben eltérőeket), és vaskos tanulmányokban jelölik ki a darab helyét Shakespeare életművében, megrajzolják a „történeti háttereket”, politikai kontextust, sőt értelmezéseket, esetleg értelmezés-történetet vázolnak fel, illetve a darab színpadi pályafutását tekintik át, nagyhatású előadásokat elemeznek. Ez a könyv nem a *Macbeth* kritikai kiadása, de a Bevezető – ha vázlatosan is – szeretne egy lehetséges „Bejárat”-ot kínálni a darab világába.

A *Macbeth* Shakespeare életművében

William Shakespeare (1564–1616) az 1580-as évek végén bukkan fel Londonban. Első korszakában főleg királydrámákat (pl. *III. Richárd*) és könnyű vígjátékokat (pl. *A makrancos hölgy*) ír: hogy ekkor melyik társulat tagja, nem tudjuk pontosan, a legvalószínűbb a Lord Strange's Men, azaz Shakespeare egy Strange nevű arisztokrata színész-szolgái közé tartozik. Az így kialakuló társulat tagjai, akik köpenyükön uruk nemesi címerét viselhették, elsősorban pártfogójuk háza népének, vendégeinek szórakoztatásáról gondoskodtak, ha pedig tehették, londoni és vidéki kocsmák udvarán, csapszékekben vagy az egyre szaporodó, fából épült, kör vagy nyolcszögű „közzínházak” egyikében játszottak délután 2 és 4 óra között. Ilyenkor „gyakoroltak”, hogy a nemes urak és hölgyek jól pergő, magas színvonalú előadást tekinthessenek meg, és persze a közzínházi közönség be-

⁵ A fordítást az alábbi angol kritikai kiadás alapján készítettem: A. R. Braunmuller (szerk.): *The New Cambridge Shakespeare: Macbeth*, Cambridge: Cambridge University Press [1997] [2008] 2013 (javított kiadás). De figyelembe vettem az Arden-kiadás (Kenneth Muir, [szerk.]: *The Arden Edition of The Works of William Shakespeare: Macbeth*, London: Methuen [1964] [1972], 1979), és a Norton Shakespeare (Stephen Greenblatt et al [szerk.]: *Macbeth in The Norton Shakespeare, Based on the Oxford Edition*, New York and London: W. Norton and Company, 1997, pp. 2555–2618) szövegmagyarázatait, lábjegyzeteit is.

lépti díja⁶ volt legfőbb jövedelemforrásuk is. Shakespeare és társulata nagy valószínűséggel az 1576-ban elsőik között épült *The Theatre*-ben ('A Színház') játszott. A fordulópont 1594 nyarán következett be: ekkor a pestisjárvány miatt több mint egy évre bezárt színházak megint megnyithattak, a szétszéledt társulatok újraalakultak.

Shakespeare-t a Lord Chamberlain's Men, azaz a Lordkamarás Szolgái („Emberei”) között találjuk; a társulatot James Burbage, a *The Theatre* egyik építője vezeti – James Burbage eredetileg ácsmeszter volt, majd a színház és a társulat „menedzsere”. Fia, Richard (vagy „Dick”) Burbage a társulat kiváló, tragikus főszerepekre „szakosodott” színésze; már III. Richárdként hatalmas alakítást nyújtott, és később ő játssza Hamlet, Othello, Lear, Macbeth szerepét, s ő visz zajos sikerre más tragikus főszerepeket is. Shakespeare 1594 és 95 táján már olyan érett darabokat ír, mint a *II. Richárd*, a *Romeo és Júlia*, a *Szentivánéji álom* vagy a *velencei kalmár*. Közben szépen vagyonosodik: 1597-ben megvásárolja szülővárosában, Stratford-upon-Avonban az ún. New Place ('Új Hely') nevű kőházat, Stratford második legnagyobb házát 120 fontért, ami akkor hatalmas összeg volt: 25 fontért már takaros lakhelyet lehetett kapni Stratfordban. 1599-ben, London Southwark nevű „színháznegyedében”, a Temze déli partján felépül – a *The Theatre* faanyagából – a társulat legendává váló „közszínháza”, a kétezer (sokak szerint háromezer) nézőt is befogadni képes Globe („Földgömb”), amelynek Shakespeare – tizenegy társával – részvénytulajdonosa is. Emellett természetesen rendszeresen ír darabokat a társulatnak, de más társulatnak soha; talán ő a kora újkori színházi világ leghűségesebb szerzője. Kisebb szerepeket is játszik (állítólag színésznek nem volt kiemelkedő), és ha a színházhoz új darab érkezik, azt ő bírálja, dramatizálja, alakítja színpadra.

Az 1600 körül írott *Hamlet* újabb fordulópont. II. Richárd a börtönben már saját, belső világot épít, hogy itt lépjen fel több szerep-

⁶ 1 penny, ha valaki a színpad körül állt; 2 penny, ha a néző a színház falába épített, emeletes, fedett tér lócáján ülve akarta nézni az előadást, és 3 penny, ha párnát is kért. A gazdag „jobb közönség” ennél jóval többet fizetett, s a színpad feletti „balkonon” ült, és csak felülről látta az előadást, viszont őt (és gazdag ruháját) az egész nézősereg megcsodálhatta.

ben, és töprengjen el, „mi az, hogy király”; A *velencei kalmárban* egy eredetileg komikus figurát, Shylockot látjuk, aki annál nagyobbra nő, minél inkább megalázzák; ez már a későbbi, tragikus szerkezet egyik alapeleme: a tragikus hős gyakran úgy emelkedik, hogy zuhan, és zuhanása is lehet emelkedés. A feltehetőleg közvetlenül a *Hamlet* előtt írt *Julius Ceasarban*, ebben a krónikás, tragikus darabban feltűnik Brutus, a vívódó hős, aki sorsdöntő határozata után: Ceasart meg kell ölni, kerül szembe önmagával. Sőt, a *Romeo és Júlia* értelmiségi-költő-szkeptikus-filozofikus alakja, Mercutio is tartalmaz már Hamletre jellemző vonásokat. A *Hamlet* azonban méltán lett minden idők leghíresebb darabja. A dán Herceg nemcsak minden más főszereplővel: Claudius-szal, Gertruddal, Opheliával, Poloniusszal, Laertessel áll konfliktusban, hanem legfőképpen önmagával. A hatalom, a szerelem, a tudás, a bizonyosság, a kétely, a bosszú, a gyermek kötelessége a szülővel szemben éppúgy éles drámai helyzeteket teremt, mint a túlvilág és a földi élet vagy a lét és a nem-lét viszonyának kérdése, és tisztán mutatkozik – Géher István szavaival – a shakespeare-i tragédia egyik alapvető vonása: „az egyéniségből kifejlesztett totalitás, az abszolút érvényű emberi létforma, amiből nem hiányozhat semmi, még önnön hiánya sem, [...] csak hiányával (nemlétével, elmúlásával) együtt lehet teljes és hiánytalan”⁷. 1601 táján Shakespeare ír még egy utolsó, a klasszikus „zöld” vígjátékokhoz hasonló, de már több helyen erősen elhangolt komédiát, a *Vízkeresztet*, majd – kb. 1602 és 1604 között – az ún. „keserű vígjátékok” vagy „problémaszínművek” (*Troilus és Cressida*, *Minden jó, ha a vége jó*, *Szeget szeggel*) időszaka következik. Ezekben a „happy ending” látványosan erőltetett, a komédiákban „kötelező”, darab végi házasságok vonakodva, rossz szájjal köttetnek meg, és a világ alapvetően korrupt, hazug és undorító.

Közben mérföldköhöz érkezünk az angol történelemben: 1603. március 25-én meghal I. Erzsébet királynő, és trónjára – egy régi megállapodás értelmében – a Stuart házból származó VI. Jakab skót király kerül, I. Jakab néven. Az új király szinte első rendelkezése,

⁷ Géher István: *Shakespeare-olvasókönyv. Tükörképünk 37 darabban*, Budapest: Cserépfalvi és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1991, p. 168

hogy a társulatot, amelyhez Shakespeare is tartozik, „The King’s Men”-ként saját társulatává, azaz a „Király Embereivé” tegye, busás honoráriumokban részesítve őket. 1604 végére tehető az *Othello*. A második ún. „nagytragédia”⁸ értelmezésében elsősorban a szerelem és a házasság tragédiája, amelyben a Mór, a mindig mindenkitől különböző nemes „idegen” képtelen elfogadni, hogy még a lehető legszorosabb emberi kapcsolat is „tökéletlen”: még két test és lélek egyesülése is tartalmaz valamit, ami az embert a másik embertől elválasztja. Az *Othellót* szorosán követi a *Lear király* (kb. 1605), a „szülők tragédiája”. Lear inkább elhiteti magával a „kisebbik rossz”: hogy legkisebbik leánya nem szereti, és enged idősebb lányai hízélgésének, semhogy szembenézzen az igazán „tragikus rosszal”: azzal, hogy gyermekeit képtelen egyformán szeretni; sőt az is kiderül, hogy akit szeretni vélt, rosszul szerette: magának akarta kisajátítani. A *Lear király* után rögtön a *Macbeth* (kb. 1606) következik; főszereplője kiváló katona, de a darab elején nem király: a konfliktusok egyik forrása éppen Macbeth sohasem egyértelmű viszonyulása saját és nagyon szeretett felesége hatalmi ambícióihoz, amelyet egy ambivalens jóslatokban kibomló jövő képe alakít; ezzel a főhős mindenáron felveszi a harcot. Acélosan kegyetlen, klausztrófóbikusan zárt a *Macbeth* világa; a jelenetek nagy része belső térben, éjjel játszódik, csupán fáklyák és gyertyák fényénél; a penge csontig hatol, a homályos sarkokban árulás és romlás húzódik meg; az egyik, görög drámába illő, „kórusszerű” szereplő, Ross szavaival olyan „iszonyú kor” veszi körül a karaktereket, amelyben mind „árulóvá válunk, / De nem tudjuk magunkról; suttogunk / Félelmekről, de nem értjük, mitől / Féülünk, mert az névtelen; csak sodródunk / A vad, nyílt óceánon, és nincs utunk / Semerre” (4.2.).⁹

⁸ A „nagytragédia” kifejezés A. C. Bradley nagyhatású könyve alapján terjedt el (*Shakespearean Tragedy*, 1904, magyarul: *Shakespeare tragikus jellemei: előadások a Hamletről, az Othellóról, a Lear királyról és a Macbethről*, ford.: Módos Magdolna, Budapest: Gond-Cura Alapítvány és Palatinus, 2001.)

⁹ Az itt szereplő adatokra nézve l. Michel Dobson–Stanley Wells (szerk.): *The Oxford Companion to Shakespeare*, Oxford: Oxford University Press, 2005.

A *Macbeth* a korabeli londoni színpadon

A Mackbeth-et [sic!] néztem meg a Globe-ban, 1610, április 20-án, szombaton. Először is arra figyelhattunk, hogyan lovagol Mackbeth és Bancko [sic!], Skócia 2 nemes ura át az erdőn, és ott állt előttük három asszony-tündér vagy Nimfa, és köszöntötték Mackbethet, 3-szor ismételve, üdv neked Mackbeth, Codon királya [sic!], mert király leszel, de nem fogsz királyokat nemzeni stb. És akkor Bancko azt mondta, Mi? Mindent Mackbethnek és semmit nekem? Igen, mondták a nimfák, üdv neked, Bancko, te királyokat nemzel, de nem leszel király. És így váltak el, és a skótok királya, Dunkin [sic!] skót királyi udvarába mentek, és ez Hitvalló Edvárd napjaiban volt. És Dunkin mindkettőjüket kedvesen fogadta, és Mackbethet Northumberland Hercegének [sic!] tette meg, és hazaküldte a saját [Macbeth] kastélyába, és felkérte Mackbethet, hogy gondoskodjon róla, mert vele akar vacsorázni a következő nap este, és így is tett. És Mackebeth [sic!] elhatározta, hogy megöli Dunkint, és a felesége rábeszélésére meg is ölte a királyt a saját [Macbeth] kastélyában, aki pedig vendége volt. És amikor Mack Beth [sic!] megölte a királyt, a vér a kezéről nem jött le, bármennyire is mosta, és a felesége kezeiről sem, aki a véres töröket azért fogta meg, hogy elrejtse azokat. És emiatt mindketten nagyon csodálkoztak és megrendültek. Amint nyilvánosságra került a gyilkosság, Dunkin két fia elmenekült, az egyik Angliába, a másik Walesbe [sic!], hogy mentsék magukat, de mivel menekültek, őket gyanúsították az apjuk meggyilkolásával, ami egyáltalán nem így volt. És akkor Mackbethet királlyá koronázták, és akkor ő, félve Bankótól, a régi társától, hogy ő majd királyokat nemz, bár nem lesz maga király, kitervelte Banko halálát, és elintézte, hogy megöljék, amikor kilovagolt. És a következő este, vacsorakor, mert [Macbeth] összehívta a nemeseket, hogy lakomázzanak, és erre Bancónak is el kellett volna jönnie, elkezdett beszélni a Nemes Bancóról, és elkezdte mondani, mennyire szeretné, ha ott lenne. És amíg ez történt, és

[Macbeth] felállt, hogy igyon az egészségére, megjött Banco szelleme, és leült mögötte a székre. És amikor megfordult, hogy újra leüljön, látta Banco szellemét, és ez úgy megrendítette, hogy szenvedélyes félelem és düh fogta el. Sokszor elszólta magát a gyilkosságot illetően, és amikor [a többiek] megtudták, hogy Bancót meggyilkolták, Macbetet gyanúsították.

És akkor MackDove [Macduff] elmenekült Angliába, a király fiához, és hadsereget gyűjtöttek, és Skóciába mentek, és Dunston Anysé-ben [Dunsinane-ben] legyőzték Mackbetet. Miközben Macdovee [sic!] Angliában volt, Mackbet levágta Mackdove feleségét és gyermekeit, és később a csatában Mackdove levágta Mackbetet.

Figyelemreméltó volt még Mackbet királynő, [Macbeth] felesége hogyan kelt fel álmában éjszaka, és járkált és beszélt, és mindent bevallott, és egy orvos lejegyezte szavait.¹⁰

A fenti sorokat Simon Forman – asztrológus, „csodadoktor”, alkimista – jegyezte naplójába; ez egyike azoknak a ritka leírásoknak, amelyek Shakespeare korából színielőadásokról véletlenül fennmaradtak. Forman „egyszerű nézőként” figyelte a darabot, fogalma sem lehetett arról a mohó kíváncsiságról, amellyel az utókor rendszeresen vezetett naplóját ma is tanulmányozza. A szemtanú hitelességét nem lehet elvitatni, ugyanakkor összehasonlítás híján nehéz megállapítani, Forman mennyire volt „figyelmes közönség”, és magánfeljegyzéseit mennyire színezi át a képzelete, vagy más egyéb forrás.¹¹ Apróság, hogy úgy értette, „Dunkin” kisebbik fia (Donalbain) Wales-be szökik, holott a ránk maradt shakespeare-i változatban Írországba (2.3.). Több gyanakvásra ad okot, hogy Forman azt állítja, Macbeth és Banquo „lőháton” érkezett a színpadra – erre a Globe-ban nemigen volt lehetőség. Hasonlóan különös, hogy

¹⁰ Idézi Braunmuller, pp. 57–58, ahol másképp nem jelzem, a fordítás az enyém.

¹¹ A nevek következetlen lejegyzése nem jelenti, hogy Forman pl. „rosszul halott” volna: akkoriban nem volt még megszilárdult helyesírás, és a tulajdonneveket is „összevissza” írták.

a boszorkányokat „tündérként”, illetve „nimfaként” azonosítja; a lóháton érkező két parancsnok és a három nimfa képe ugyanakkor megtalálható az általában „Holinshed Krónikájának” nevezett hatalmas könyv első kiadásának második kötetében,¹² a *Macbeth* legfontosabb forrásában, és a *Krónika* szövege is azt mondja: „tündérek vagy nimfák, nem boszorkányokhoz hasonló”¹³ lények álltak el *Macbeth* és Banquo útját.¹⁴ És mit kezdjünk azzal, hogy Forman nimfái azt prófétálják *Macbeth*nek, hogy „Codon királya lesz” (véltetően: „Cawdor thánja”), és nem említi azt a shakespeare-i változatban döntő fontosságú elemet, hogy a harmadik jóslat szerint

¹² A teljes cím: *Anglia, Skócia és Írország Krónikájának Második Kötete* (*The Second Volume of the Chronicles of England, Scotland and Ireland*), első kiadás 1577, második: 1587. A háromkötetes mű (két hatalmas, akkor használatos fóliáns-mappába, Folióba fűzve) a kor történeti drámáinak („krónikáinak”, „királydrámáinak”) legfontosabb forrása, pl. Christopher Marlowe is innen vette II. Edvárd történetét. Shakespeare nemcsak minden királydrámájához (pl. II. Richárd, V. Henrik) használta fel, hanem ebből merített a *Lear* király és a *Cymbeline* történeteire is (persze nem kizárólagosan). A szó szerinti idézetekből, a *Krónikából* átemelt, néha sebtében dramatizált párbeszédekből ítélve Shakespeare a második, javított kiadást részesítette előnyben, bár a fent említett kép a lovasokról és a nimfákról csak az első kiadásban van meg. Holinshed *Krónikája* rengeteg pénzbe került; ha Shakespeare-nek saját példánya volt, a színház egy napi teljes bevételének megfelelő összeget, kb. 3 fontot kellett érte fizetnie. Holinshed inkább a szerkesztője és „fémjelzője” volt a hatalmas munkának, mert rajta kívül még négyen vettek részt a megírásban, s a javított kiadás már hét évvel a halála után jelent meg.

¹³ Idézi Smith, p. 29. Lehet, hogy Forman olyan alaposan tanulmányozta Holinshed *Krónikájának* első kiadását, hogy ez a kép vésődött emlékezetébe? Vagy fogadjuk el, hogy Shakespeare társulata, legalábbis ezen az előadáson, így jelenítette meg a dráma egyetlen forrásának számító Folióban (I. később) a szereplők megszólalásait jelző nevek között következetesen „FIRST, SECOND, THIRD WITCH”-ként, azaz „ELSŐ, MÁSODIK, HARMADIK BOSZORKÁNY”-ként említett lényeket? Mindez elsősorban a „boszorkányok” értelmezésének nehézségeit húzza alá, erről is később lesz szó.

¹⁴ Forman még a *Cymbeline*, illetve a *Téli rege* előadásáról írt beszámolót, de az utóbbi is sok fejtörésre ad okot: például egyetlen szó sem esik arról, hogy a Hermione szobra a darab végén megelevenedne. Erről I. bővebben: Kállay Géza: „’Olyan művet látsz, amely életet másol’: Leontes és Hermione William Shakespeare *Téli regéjében*” in: Kállay Géza: *Semmi vérjel: szövegbe helyező kísérletek*, Budapest, Liget, 2008 (pp. 37–112), pp. 37–44.

Macbeth „a leendő király” (1.3.), amelyet ő azután (és különösen Lady Macbeth) úgy értelmez: Duncan közvetlen utóda. Az sem elhanyagolható, hogy Shakespeare-nél Duncan az idősebbik fiát, Malcolmot Cumberland hercegévé, azaz a trónörökössé nevezi ki (1.4.). Lehet, hogy Forman a „Cumberland”-et, „Northumberland”-nek értette a színpadról, bár Duncan szavaira Macbeth közvetlenül reagál: „[félre]: Cumberland hercege: olyan lépés, / Amelyen bukhatok, vagy át kell lépnem, / Mert utamban áll” (1.4.). De akkor mennyire fontos, hogy – Forman szerint – „Dunkin” „Mackbethet” nevezi ki „Northumberland”-nek? Skóciában – s erről Holinshed *Kórnikája* is beszámol – a thánok uralma alatt a „királyt” – a „thánok thánját” – a nemesek választották (Scone-ban, a hagyományos skót koronázási helyen). Általában egy oldalági rokon, rendszerint egy rátermett unokaöcs követte nagybátyját a trónon; ez a levirátusi vagy szeniorátusi öröklési elv egyik formája volt.¹⁵ Macbethnek azért „áll útjában” a döntés, hogy a nála jóval fiatalabb Malcolm lesz az utód, mert így minden reményét elveszíti, hogy őt válasszák királlyá, holott ez a fennálló szokásjog szerint lehetséges: Duncan rokona (l. „[Duncan] rokona vagyok, / És alattvalója, ez kétszeresen mond / Ellent a tettnek” [a gyilkosságnak], 1.7.); ezenkívül Macbeth az első lázadót, Macdonwaldot „Felhasította a köldökétől állig” (1.2.), a másik skót rebellisnek, Cawdor thánjának „lázaadó kedvét megnyirbálta” (őt Duncan kivégezteti és címét Macbethnek adja), a norvég királynak, a felkelők szövetségesének, Swenónak pedig „tízezer tallért” kell fizetnie „jóvátételként”, jelentősen gyarapítva ezzel a királyi vagyont. Hát akkor Macbeth – persze Banquóval – Malcolmnak nyerte vissza a királyságot? Akkor „új Golgotát” (1.2.) (véltetően új hegyet koponyákból) az idősebbik királyfinak emelt, akit – mint az 1. felvonás 1. jelentében halljuk – a súlyosan sebesült Kapitány szabadított ki a fogságból, és Duncan táborának biztonságából hallgathatja a megmentő „élménybeszámolóját” arról, hogyan „forrt az ütközet” (1.2.)? Amikor Duncan – minden előzetes egyeztetés nélkül – hirtelen a primogenitúra, azaz a legidősebb,

¹⁵ Braunmuller, p. 16.

lehetőleg fiúgyermek örökösödési jogait biztosító, Angliában már régen meghonosodott intézményt vezeti be, nyilvánvalóan dinasztia-alapító szándékkal, Macbeth – Shakespeare változatában – joggal érezheti, hogy nem azt kapja, amit megérdemel, és a gyilkosságra is jóval több indítéka van.

Forman beszámolója vagy azt mutatja, hogy a *Macbethet* sok változatban játszották, vagy hogy akkor sem volt könnyű megérteni a darabot. De talán legfőképpen azt, hogy Forman – szerencsétlenségünkre – nem tartozott az „ideális nézők” közé. Tovább nehezíti a dolgunkat, hogy 1610-ben a „csodadoktor” – aki azért külön megemlékezik az „Orvosról”, de például a Kapusról nem – már valószínűleg egy átalakított, átírt darabot látott, és csak találgathatunk, ez hogyan viszonyul az egyetlen fennmaradt változathoz. Át kell tehát tekintenünk a darab keletkezésének történetét.

A *Macbeth* szövege

A *The Tragedie [Tragedy] of Macbeth*, a „negyedik nagytragédia” szövege egyedül az 1623-as, ún. Első Folióból maradt ránk, Quarto¹⁶ kiadásai, úgy tűnik, nem voltak, és kéziratban sajnos egyetlen Shakespeare-darab sem maradt fenn. Hogy Shakespeare színművei olyan tekintélyes kiadványba kerültek, mint a Folió, a drámaíró „klasszicizálásának” egyik első jele. Az összeállítás a Király Emberei társulat két színészének, John Heminges-nek és Henry Condellnek az érdeme; Shakespeare 1616-os végrendeletében mindkettőjükről megemlékezik, tehát nemcsak kollégái, hanem barátai is voltak. Hogy a színészek miért éppen hét évvel Shakespeare halála után látták elérkezettnek az időt, hogy egyéves kemény munkával Isaac Jaggard nyomdájában – elsősorban a színház sűgő-

¹⁶ A Quarto (negyedré) füzetzerű, olcsó kiadvány, mérete kb. a mai A4-es lapnak felel meg; Shakespeare korában hat pennybe került. Darabjainak kb. a fele ilyen formátumban is megjelent (pl. III. Richárd, Romeo és Júlia, Hamlet stb.), némelyik többször is, és nem egyszer más-más tartalommal, ahogy gyakran sok különbség van a fennmaradt Quarto-változatok és a Folióban szereplő szövegek között is.

példányaiból – sajtó alá rendezték *Mr. William Shakespeare's Comedies, Histories and Tragedies*¹⁷ címmel a későbbi „Shakespeare-kánon” alapját képező vaskos, ma „salátának” ható mappát, nem tudjuk.¹⁸ Pembroke és Montgomery grófjainak szóló ajánlásukban azt írják, hogy semmilyen más vágy nem vezérelte őket, mint hogy „egy olyan nagyszerű barát és munkatárs (*friend and fellow*) emlékét, mint a mi Shakespeare-ünkét” ébren tartsák, a „közönséges olvasókat” pedig arra buzdítják, hogy olvassák Shakespeare-t, aztán „megint és megint olvassák” – és vegyék meg a roppant drága (valószínűleg 1 fontért árusított) kötetet. Heminges és Condell nélkül olyan darabokat nem ismernénk, mint *A vihar*, a *Julius Caesar*, a *Téli rege* – és a *Macbeth*. Mivel a korabeli helyesírást roppant hézagos normák vezérelték, a szöveg mai szemmel rengeteg „helyesírási hibát” tartalmaz, s mert a levonatok javítása nem egységesen történt, minden fennmaradt példány egy kicsit más. A későbbi számtalan kiadás már a Második Folió (1632) idején javítani, „emendálni” igyekezett a szövegeket, de sokszor több kárt csinált, mint hasznot. Ezért a *Macbeth*-ben is vannak nehezen kibogozható, szövegromlás-gyanús részek, ennél fogva a mai angol kritikai kiadások is – sokszor jelentősen – különböznek egymástól, és az a szöveg, amelyből például a fordítást készítettem, ilyen formában szinte biztos, hogy nem hangzott el Shakespeare korában. A Folióban szereplő *Macbeth* – szemben más drámák szövegeivel – tartalmaz felvonás- és színbeosztást, de helyszínekre vonatkozó „rendezői utasításokat” (pl. „mező”, „Dunsinane vára” stb.) nem; ezek későbbi szerkesztők spe-

¹⁷ *Mr. William Shakespeare komédiái, történeti színművei [királydrámái, „históriái”] és tragédiái.* A Folió harminchat darabot tartalmaz, a sorrendet – a műfaji besoroláson kívül – az alakította ki, hogy a „szerkesztők” milyen gyorsan tudták megszerezni egy-egy dráma kiadási jogát. A mai Shakespeare-kánonban már megtalálható *Pericles*, *A két nemes rokon* és a *III. Edvárd* – melyet Shakespeare többekkel együtt, „társszerzőként” írt, de fennmaradt kéziratában talán a drámaíró keze írása is fellelhető – nem szerepel benne.

¹⁸ Ma a kb. 800 (mások szerint közel 1000) Első Folió-példányból 233-ról tudunk (ezeket később bekötötték), a legutóbbit 2014 novemberében találták meg a franciaországi St. Omer városka közkönyvtárának raktárában.

kulációi, ezért a fordításból kimaradtak; a helyszínek azonosítását rendezői feladatnak tekintem.¹⁹

Rögtön feltűnik a szöveg szokatlan rövidsége: kiadástól függően kb. 2350 sor, míg pl. a *Hamlet* ennek majdnem a duplája (kb. 4042 sor), tehát a dán királyfi (ha a darabot teljes terjedelmében játsszák) még bőven anyjának, Gertrudnak a hálósobájában van, amikor – „párhuzamos” előadás esetén – a *Macbeth*ben Malcolm a zárószavakat mondja, Júlia²⁰ pedig ekkor éppen Lőrinc barát altató-főzetét nyeli le.²¹ A tragédiák esetében különösen ritka ez a tömörség, és természetesen sokféle magyarázat született: a legkézenfekvőbb, hogy bizonyos részek elvesztek.

A rövid *Macbeth* és a hiányzó részek. Hány gyermeke volt Lady Macbethnek? A Harmadik Gyilkos

Feltételezhető például, hogy az ún. bankett-jelenet (amikor Banquo Szelleme megjelenik) és Macbeth találkozása az Első gyilkossal, aki Banquo meggyilkolásáról számol be (3.4.) eredetileg két különálló színben kapott helyet. Lehetséges az is, hogy a darabot valaki meghúzta,²² és a hiányzó részek ismeretében magyarázatot találnánk Lady Macbeth hírhedten rejtélyes szavaira gyermekéről. „Szeptatam már” – mondja a Lady férjének – „Tudom milyen egy kisbabát szeretni / De fogatlan szájából tépném ki / A mellbimbómat, és míg mosolyog rám, / Loccsantanám szét azt a kis fejét, / Ha úgy adtam volna szavam [arra, hogy megöljük Duncant], ahogy te” (1.7.), holt a Macbeth-házaspárnak hangsúlyosan nincsenek gyermekei. A darab második felében Macbeth gondolatai mindinkább éppen az utód hiánya körül forognak: „Nem lesz fiam, aki követne a trónon. /

¹⁹ A Folióra nézve vö. Smith, pp. 15–20.

²⁰ A *Romeo és Júlia* a közepesen hosszú darabok közé tartozik: valamivel több, mint 3000 sor.

²¹ A *Macbeth*nél csak *A két veronai nemes*, *A vihar*, *a Szentivánéji álom*, és a – legkurább – *Tévedések vígjátéka* rövidebb.

²² Talán Thomas Middleton, erről l. részletesen később.

Ha így van, Banquo gyermekeiért / Mocskoltam be magam...” (3.1.); Fleance-t, Banquo fiát is meg akarja öletni (3.1.), majd meggyilkoltatja Macduff kisfiát (és feleségét) (4.2.), és saját kezével dőfi le az ifjú Siwardot (5.7.): mintha módszeresen utódok irtására „szakosodna”: ha neki nincs, másnak se legyen.

Lady Macbeth elképesztő vallomása a csecsemőről valóban sok találgatásra adott okot. Hírhedt kérdéssé vált a Shakespeare-kutatók körében „hány gyermeke volt Lady Macbethnek?”²³. A legkézenfekvőbb magyarázat, hogy a házaspárnak volt gyermeke, de meghalt. Holinshed *Krónikájában* a „Gruoch”-nak nevezett Lady özvegyként megy Macbethhez feleségül, és első házasságából vanak gyermekei; elképzelhető, hogy Shakespeare fel akarta használni ezt az adalékot, azután mégsem tette, ám véletlenül „a darabban felejtette”. De tegyük fel, hogy a Macbeth-házaspár annyira szeretne gyereket, hogy éppúgy „létrehoztak” egy képzeletbeli fiút, mint Martha és George teszi Edward Albee *Nem félünk a farkastól* (*Who's Afraid of Virginia Woolf?*, 1963) című darabjában. Különösen hátborzongató, hogy Shakespeare tragédiájában olyanok tervelik ki és hajtják végre együtt egy védtelen, alvó öregember meggyilkolását, akik szenvedélyesen szerelmesek egymásba, kastélyuk ágyhoz, „ingó bölcsőhöz” hasonlatos (1.6.), igazi „családi fészek”, és mintha a gyilkosságot a másik kedvéért akarnák elkövetni: mindketten azt hiszik, igazán a másiknak ennyire fontos, hogy király, illetve királyné legyen. Lady Macbeth talán épp azért fohászkodik a „sorsnak szolgáló szellemek”-hez, a „láthatatlan gyilkoló segédek”-hez, hogy „férfivá változva” ellensúlyozni tudja a férjében „túltengő” „emberi jószág langy tejé”-t (1.5.), de épp Macbeth érdekében; nem romlását akarja, mint majd Hekaté, hanem a koronát szeretné látni mindkettőjük fején, diadalt, amelyet – úgy érzi – mindketten meg-

²³ A hírhedt kérdés L(ionel). C(harles) Knights eredetileg 1931-ben megjelent cikkének címében bukkant fel: „How many children had Lady Macbeth?” (megtalálható: L. C. Knights: *Hamlet and Other Shakespearean Essays*, Cambridge: Cambridge University Press, 1979, pp. 270–305). Knights eredetileg Bradley Shakespeare-olvasatát akarta – alaptalanul – pellengérre állítani, de a cikk címe szimbólumává lett minden olyan megközelítésnek, amely „realista regényként” közelít Shakespeare drámáihoz.

érdemelnék. Annyi bizonyos, hogy a bűntény kitervelése idején Macbeth még nem adta fel a reményt, hogy gyerekük lesz, hiszen azt mondja a Ladynek: „Te csak fiút szülj / Rettenthetetlen, acélos anyagod / Csak hímekeket formálhat” (1.7.). Még az is lehetséges, hogy a képzeletbeli gyermek már fizikailag is megfogant, és Lady Macbeth gyereket vár, s a gyermek jövőjét is szeretné „megalapozni”.

Hasonló rejtély a Gyilkosok kiléte, különösen a Harmadik Gyilkos hirtelen megjelenése a Banquo elleni merénylet előtt. Érvelhettünk úgy, hogy bizonyos elveszett vagy kihúzott részek megnyugtatóan tisztázták a gyilkosok „háttérét”, viszonyukat Macbethhez, illetve Banquoéhoz. Ez a megközelítés azonban – mint Lady Macbeth gyermekének esetében is – Shakespeare színművét valamiféle 19. századi regényként vagy ibseni drámaként olvassa, amelyben a „hihetőség” nevében szerzői erénynek számít a szálak gondos „elvarrása”, és hibának, ha „hézagok maradnak”; a tetteket valószerű pszichikai magyarázatokkal kell „motiválni”, életszerű, realisztikus fordulatokon keresztül kell bemutatni egy hős vagy hősnő életét. Azt hiszem, jobban járunk, ha a *Macbeth* „hiátusait” nem elveszett részek képzeletbeli pótlásával igyekszünk kitölteni, hanem költői drámaként, „mágikusan reális” alkotásként olvassuk, ahol nem az számít, pontosan kik a Gyilkosok, hanem hogy miként viselkednek, és Macbeth igenis „egyszerre” lehet jelen a tiszteletére egybegyűltek lakomáján és (pl. álarcban) Harmadik Gyilkosként Banquo meggyilkolásánál. Így például különös jelentőséget nyerhet, hogy Fleance a Harmadik Gyilkos hibájából menekül el.

De felfigyelhetünk az amúgy teljesen hétköznapi, reális jelene-tek más vonásaira is. Macbeth a 3. felvonás 1. színében tart „értekezletet” az Első és Második Gyilkossal; kiderül, hogy „tegnap beszélgettek utoljára”. A darabban nagyon fontos szerepet tölt be az idő: az első jelenet első szava a „mikor” (*when*), és úgy tűnik, az események ritmusát mindvégig a Vészlények diktálják; Macbeth az „ő idejüket” igyekszik kétségbeesetten utolérni, valahogy „elébük kerülni”. Épp, amikor ilyen szavakat, „relatív időkijelöléseket” hallunk, mint „tegnap” vagy „holnap” („LADY MACBETH: [Duncan] Mikor megy el [a kastélyunkból]? / MACBETH: Majd holnap, ez a terv. / LADY MACBETH: Kelő nap nem látja meg azt a holnapot” (1.5.); „MACBETH:

Azt halljuk, vérszagú öcséink [Malcolm és Donalbain] / Bujkálnak Angliában és Írországbán [...] / De erről holnap, ez mindannyiunkat / Érintő államügy.” (3.1.); „MACBETH [az Első Gyilkosnak]: Most menj, / Holnap majd hallasz rólunk” (3.4.); „MACBETH [Lady Macbethnek]: Holnap korán megyek / A vészlányekhez” – 3.4.), döbbenünk rá, mennyire bizonytalan, a cselekmény hány nap, hét, hónap vagy év történetét sűríti össze (Holinshed *Krónikája* szerint a „történelmi” Macbeth tíz évig uralkodott), és így válhat a „holnap” és a „tegnap” a kilátástalan, értelmetlen, „a semmivel” kitöltött idő jelképévé Macbeth híres monológjában a darab végén: „A holnap és a holnap és a holnap: / Nap telik nap után, mind húzza a lábát / A jegyzett idő utolsó szaváig, / És minden tegnap a dohos halálba / Világított utat nekünk, bolondoknak” (5.5.). A Gyilkosok kötődése Macbeth-hez épp olyan bizonytalan, mint Macbethé az időhöz, s amikor a Harmadik Gyilkos előbukkan a „semmiből” azzal, hogy „Macbeth küldte”, a jelenet talán értelmezhető úgy is, hogy itt Macbeth megint „elébe akar vágni” az időnek; „lelkében”, „másik énjében” épp egy jelenlét hiányát akarja kitölteni, amitől – mint annyiszor – helyzetének jövőjének jobbra fordulását várja (Így lenni semmi; / De biztonságban lenni: az a kérdés. / A félelem Banquótól bennem ragadt; [...] Más lénye nem nyomaszt, csak az övé” – 3.1.).

Hol adták elő a *Macbethet*? A Middleton-kérdés

Akár elvesztek részek, akár húzás eredménye a rövid darab, valóban sok érv szól amellett, hogy az általunk ismert szöveg nem Shakespeare „eredetije”, és Heminges és Condell számára nem állt rendelkezésre más változat, mint amelyet talán Thomas Middleton, a Király Emberei Társulat egyik új „házi szerzője” dolgozott át.²⁴ De

²⁴ Thomas Middleton (1580–1627) az angol kora újkori drámairodalom egyik kiemelkedő alakja; sokan „második Shakespeare”-ként emlegetik. Vagyonos kómúves gyermekeként Oxfordban tanult, és pályája kezdetén satirikus pamfletekkel és vígjátékokkal hívta fel magára a figyelmet. Sok jel arra mutat, hogy Shakespeare volt a példaképe; a Király Embereihez valószínűleg 1606-ban, te-

ez az „adaptáció” feltehetőleg nem a Globe, hanem a Társulat „kamaraszínháza”, az ún. „Fekete barátok” (szerzetesek) hajdani kolostorának ebédlőjébe berendezett Blackfriars Színház számára készült, valószínűleg 1609-ben vagy 1610-ben.²⁵ A Blackfriars a Globenál jóval kisebb színház volt.²⁶ Befogadóképessége hétszáz fő körül lehetett, s mivel a Globe-bal ellentétben tetővel rendelkezett és fűthető volt, elsősorban télen használta a Társulat, illetve este is lehetett itt előadást tartani, fáklyák és gyertyák fénye mellett.²⁷ A nagy „arénaszínházak” (közszínházak) kereskedőinél, iparosainál, matrózainál, a zöldujjas ruhát viselő prostituáltaknál, tehát az igen „vegyes” közönségénél a Blackfriars elitebb, „válogatottabb” nézőkre számított; a belépti díj is magasabb volt, viszont az igényesebb ízlés kielégítésére fejlettebb színpadtechnikát és díszletezést alakítottak ki. Ez például lehetővé tette, hogy a színpad feletti térből (ma „zsinórpadrásnak” mondanánk) csörlők és csigák segítségével „isteneket” és „istennőket” engedjenek le, akik mintegy „az égből” érkeznek. Akik Middleton társszerzősége mellett érvelnek, feltételezik, hogy az akkor már egyre ismertebb, de még a „Mester” árnyékában tevékenykedő drámaíró a fejlettebb színpadtechnikára építve teljes alakjában „küldte az égből” a színpadra Hekatét, a „Hold, a varázslás és az éjszaka istennőjét”, a „főboszorkányt”, „a

hát a *Macbeth* keletkezésének évében csatlakozott, és gyanítható, hogy az *Athéni Timonon* együtt dolgozott „Mesterével”. Elsősorban kitűnő tragédiákat írt: *The Revenger’s Tragedy*, *The Changeling*, *Women Beware Women* stb.

²⁵ Forman feljegyzése, hogy a Globe-ban látta a darabot, nem zárja ki, hogy a ránk maradt *Macbeth*-változat a Blackfriars számára készült; nagyon valószínű például, hogy Shakespeare *A vihart* a „kamaraszínház” számára írta, de bizonyítékuk van rá, hogy a Globe-ban is játszották (vö. Andrew Gurr: „*The Tempest’s Tempest at Blackfriars*” *Shakespeare Survey*, 41, 1989, pp. 91–102).

²⁶ A Blackfriars már 1596-tól James Burbage és társai tulajdonában volt, de – elsősorban anyagi okokból – az épületet gyermektársulatok számára bérbe adták. A bérlet 1608-ban járt le, s a Társulat – mikor egy újabb pestisjárvány után a színházak újra megnyílhattak – 1609 végén kezdte rendszeresen használni.

²⁷ Itt már – a Globe-bal ellentétben – volt szünet a felvonások között; ekkor szelőlőztettek, hogy a tömény gyertya- és fáklyafüst ne fojtsa meg a színházban lévőket. Általában: a Blackfriars sokkal közelebb állt ahhoz a színházhoz, amit mi ismerünk. A Blackfriars-zal kapcsolatos adatokra nézve l. Dobson–Wells, p. 48–49.

Sátán szeretőjét”, akit Shakespeare Macbethje csupán megemlít („Boszorkány áldoz sápadt Hekaténak – a „Tör”-monológban: 2.1. –; „mielőtt csúf / Ganajbogár indul álmosan dongva / A sötét Hekatéhoz az éjszaka / Tátongó üregét zengetve” – 3.2.).

Elsősorban tehát a „Hekaté-jelenetekről” (3.5; 4.1) gyanítható, hogy Middleton betoldásai.²⁸ Legfőbb „bizonyítéknak” két dal számít: az egyik a 3. felvonás 5. jelenetében szerepel: „*Kintről zeneszó, és egy dal: „Gyere, gyere, Hekaté...” (Come away, come away, Hecate)*”, a másik a 4. felvonás 1. jelenetében hangzik fel, Hekaté távozásakor: *Zene és dal: „Sötét szellemek/lelkek” („Black spirits”)*. Mindkettő megtalálható Middleton *A boszorkány* (*The Witch*) című – meglehetősen gyenge – tragikomédiájában, amelyben Hekaté kulcsfigura. A *boszorkány* legvalószínűbb keletkezési ideje 1616 közepe.²⁹ Lehetséges, hogy Middleton a dalokat a *Macbeth*ből emelte át, de ez a tény még nem bizonyítja, hogy ő „írt bele” a *Macbeth*be 1609 táján. Az is lehetséges, hogy Shakespeare és Middleton a dalokat – egymástól függetlenül – ugyanabból a – mára elveszett – dalgyűjteményből vette.³⁰ Ugyanakkor tagadhatatlan a stílusbeli különbség a Hekaté-jelenetek és a darab többi része között: a „főboszorkány” megszólalásaiban nyoma sincs a tömény, meghökkentő, csak üggyel-bajjal értelmezhető metaforáknak, rejtélyes mondatoknak, és ennyi rímelő sort Shakespeare csak komédiákban szokott alkalmazni. Fogas kérdés tehát, hogy egy átdolgozás nélküli változatban (ha volt), szerepelt-e egyáltalán Hekaté. Afelől nem lehet kétségünk, hogy a borzongató, zenés-éneklős-táncos hangulat „feldobta” a roppant komor darabot a Blackfriars „vájtfülű” közönsége számára. De azt sem szabad elfelejteni, hogy Hekaté szövegei komoly tartalmi befolyással vannak Macbeth tragédiájának értelmezését illetően: jelenléte eldönti, hogy a vészlénnyek a sátáni gonoszság megtestesülései, ráadásul „főnökük” –

²⁸ A Shakespeare-Middleton kollaboráció legharcosabb képviselője Gary Taylor (l. elsősorban Gary Taylor – John Lavagnino (szerk.): *Thomas Middleton: The Collected Works*, Oxford, Clarendon Press, [2007], 2010), ez a kiadás teljes terjedelmében közli a *Macbeth*t (pp. 1170–1201), bár elismeri, hogy legfeljebb a darab 11%-a származik Middletontól (p. 1165).

²⁹ Taylor-Lavagnino, p. 1128.

³⁰ Vö. Braunmuller, pp. 284–290.

szidalmak kíséretében – felszólítja őket, hogy „manipulálják” Macbethet, a „sorsát tudni vágyó embert”: „Tudd a káprázat erejét, / És megzavarjuk a fejét” (3.5.); ez jelentősen csökkenti Macbeth felelősségét, hiszen így már-már pusztá „áldozata” a boszorkányoknak. Holott a véslények kiléte másképp is értelmezhető.

A véslények

Mint láttuk, Holinshed *Krónikájában* „boszorkány” helyett „tündérek” vagy „nimfák” jelennek meg egyszer csak Macbeth és Banquo előtt, és Forman is így emlékezik meg róluk. Figyelemreméltó, hogy a szereplők megszólalásait jelző nevek között (ott, ahol szerző megjelöli, ki beszél), végig Első, Második, illetve Harmadik Boszorkány szerepel a Főlióban³¹, ugyanakkor a darab szövegében csak egyetlen egyszer hívja valaki „boszorkány”-nak az „Első Véslényt”, s ez is voltaképpen idézet, a Hajósné szavainak (feltehetőleg parodisztikus) ismétlése: „ELSŐ BOSZORKÁNY: Egy hajós asszonyának térdén gesztenye, / Tömte, tömte, tömte magát, én mondom: / „Adjon má’”. / „Tágulj, boszorkány” – így a nagyfarú nyanya” (1.3.). Másutt a boszorkányokat a darabban – angolul – „Weird [sic] Sister”-ként emlegeti mindenki,³² ezt fordítottam „Véslény”-nek, mert Szabó Lőrinc³³ „Véslény”-járól úgy érzetem, a „banya” túl hamar egyértelműsít, hiszen a magyar nyelvben a szó erősen összeforrt a „boszorkány” jelentésével. A weird az angolban akkor ’végzetes’-t jelentett,³⁴ és Macbeth meg Banquo „jósait” valóban sokan azonosítják az óskandináv mitológiából ismert Nornákkal, az emberek jelenét, múltját és jövőjét ismerő sors-istennőkkel, a görög Moirák,

³¹ Időnként – következetlenül – számmal jelölve: 1., 2., 3. Boszorkány

³² Pl. „BANQUO: Múlt éjszaka / A három véslény zavarta álmomat” (2.1.); „MACBETH: Holnap korán megyek / A véslényekhez” (3.4.), stb.

³³ Szabó Lőrinc fordítása kiváló; ez található meg a magyar Shakespeare-kiadásokban. Nem az ő *Macbeth*jével akartam mérkőzni; és egy újabb fordítás sohasem „semmisíti meg” a régebbit: éppúgy rendelkezésre áll, mint eddig. A színházak azonban – különösen az utóbbi tíz-húsz évben – új szövegekre vágnak.

³⁴ Ma már inkább ’különös’-t, ’furcsa’-t, ’rejtélyes’-t.

illetve a római Párház megfelelőivel; ez esetben a vészlények túlvilági hatalommal rendelkeznek, és valóban a fátumot, az „(eleve) elrendelést” az enyészetet képviselik.

A „weird” szó a *Macbeth*-ben hatszor fordul elő, de csak háromszor weird alakban; a másik három alkalommal ilyen formában: wayward, ill. weyward.³⁵ Ez a két utóbbi alak lehet a weird írásváltozata, de a wayward ma is él az angol nyelvben, és ’bogaras’-t, ’csökönyös’-t, ’kiszámíthatatlan’-t, ’hóbortos’-t jelent. Ha a lényeket „wayward sister”-eknek, ’hóbortos nénék’-nek tekintjük, akkor leginkább „földöntúli” hatalmuk oszlik köddé: lehetnek egyszerű, bolondos, csavargó vénasszonyok. Ekkor Macbeth és Banquo felelőssége is jelentősen megnő; ha csak „számukra léteznek” boszorkányokként, a két bajtárs nem háríthat semmit a „végzetre”.

Tehát már a darabbeli pusztá szóalakváltozatok is több jelentést engednek meg: a különös lények széles értelmezési skálán foglalnak helyet, amelynek egyik vége a „mitológiai istennő”, a másik a „bolondos, kóborló vénasszony”. A „boszorkány” valahol középen helyezkedik el, és a korabeli Angliában és Skóciában az, hogy „boszorkányok pedig vannak”, még sok tanult ember számára is olyan természetes volt, mint hogy léteznek nők és férfiak.³⁶ A félelem a varázslattól, az átkoktól vidéken jobban terjedt, mint a városban. Koldusszegény idős ember (férfiak is lehettek boszorkányok), hajléktalan öregasszony akkor is bőven akadt, és ha egy kéregetőt üres kézzel űztek tovább, elég volt, ha távozóban valamit mormogott az orra alatt, máris könnyen a helyi hatóság előtt találta magát „rontásért”. Ha még egy csirke vagy tehén is megdöglött, egy-kettőre rásütötték, hogy „boszorkány”. A boszorkányokkal kapcsolatos hiedelmek szinte teljes arzenálja úgy vonul fel a *Macbeth*-ben, mint egy népmesében: el tudnak tűnni és repülnek a levegőben, üstben varázslevet főznek, macskává, varanggyá, patkánnyá tudnak változni, álmatlanságot okoznak, és így tovább. A mágia minden for-

³⁵ Vö. Smith, p. 20.

³⁶ Vö. Frances E. Dolan: *Dangerous Familiars: Representations of Domestic Crime in England 1550-1700*, Ithaka, New York: Cornell University Press, 1994, pp. 217–223.

mája egyszerre volt politikai, közösségi és vallási kérdés Shakespeare korában, és az 1590-es évektől különösen is megszorodtak a boszorkányperek.

A skóciai perek egyik főbírája a műveltségére igen büszke Jakab király volt, aki nagy boszorkány-szakértőnek tekintette magát, és 1597-ben (még Skóciai VI. Jakabként) *Daemonologie* ('Démon-tan') címmel könyvet jelentetett meg, amelyben leírja, hogyan lehet felismerni a boszorkányokat, hogyan lehet ellenük védekezni stb. Sok tudós gondolja úgy, hogy a boszorkányoknak olyan fontos szerepet szánó *Macbethet* Shakespeare kifejezetten azért írta, hogy királyának és a Társulat patrónusának kedvében járjon, és kétségtelen, hogy a darab több szálán is összefüggésbe hozható Jakabbal.

Ennek egyike, hogy amikor Jakab 1590-ben Dániába hajózott, hogy feleségül vegye IV. Keresztély dán király hűgát, Annát, hazafelé a hajó szörnyű viharba került, kis híján felborult, és Jakabnak „szent” meggyőződése volt, hogy az ítéletidőt boszorkányok kavarták az ő személyes elpusztítására, bosszúként elítélt és megégetett társaikért³⁷. Amikor az Első Boszorkány arról számol be, hogyan készül megbüntetni a Hajóst, akinek a felesége nem adott neki gesztenyét (1.3.), talán Jakab hányattatásai visszhangzanak a sorokban.

De Jakab más szálán is köthető a *Macbeth*-hez.

Guy Fawkes és Henry Garnet

A darabot sokan hozzák összefüggésbe az 1605. november 5-re tervezett ún. „puskaporos merénylettel” (*Gunpowder Plot*). Guy Fawkes (november 5-e máig „Guy Fawkes napja” Angliában) és társai – így hírlott Londonban – fel akarták robbantani a Parlamentet, az 1222 óta létező, elsősorban az adózás mértékét megtárgyaló közgyűlést, amit a király tiszte volt megnyitni. Állítólag a nyomozás során rengeteg hordó puskaort találtak az akkori „parlament” épületének pincéjében. A merényletet a korabeli kommunikék és vásárnapi

³⁷ Vö. Braunmuller, pp. 30–31.

prédikációk szerint Jakab király „isteni sugallatra” sejtette meg a titkosszolgálat által elfogott levél szövegének „megfejtése” közben, és a jezsuiták összeesküvésének minősítette, ami jó alkalom volt, hogy sok vélt vagy valós ellenségét letartóztassa, kínvallatásnak vesse alá, és kivégeztesse. Egyes jezsuiták a „többértelműség mestere” (*equivocator*) hírében állottak: úgy tettek esküt, illetve úgy vallottak, hogy ugyan hűséget tettek a király iránt, de valójában folyamatosan hazudtak, mert „magukban” hozzátették a kimondott mondathoz például ezt: „ez az, aminek pont az ellenkezője igaz”. Pl. „Kik voltak a társaid?”– „Nem voltak társaim” (magában): „ami hazugság, de neked nem kell elmondanom az igazat”. Erre azért volt szükség, hogy Isten előtt (aki mindent hall és lát) ne kövessék el a hazugság bűnét, amely fenyegette volna a lelki üdvösségüket.³⁸

Az *equivocator* szót először a Kapus használja a *Macbeth*-ben, amit itt „csúsztatások mesterének” fordítottam: „Á, itt van egy mindent kimagyarázó [...] a csúsztatások mestere, aki esküdni is úgy tud, hogy az igazság mérlegén mindkét serpenyőt mozgásba hozza egymás ellen” (2.3.). Zavarba ejtő jelenet; nem kisebb költő és filozófus, mint Samuel Taylor Coleridge tartotta súlyos dramaturgiai hibának; azt gyanította, valami magamutogató „clown”, ripacskodó komikus színész rögtönzése lehetett, ami véletlenül benne maradt a darabban: nem hitte, hogy Shakespeare ilyen „hibát” elkövetett volna.³⁹ A kora 19. század egy másik kitűnő esszéistája, az „ópium-evésről” híres Thomas De Quincey viszont épp telitalálatnak tartja. Szerinte Shakespeare egész életművében nem találunk annyira iszonyú, annyi rettegéssel teli jelenetet, mint a Duncan-gyilkosságé. *Macbeth* és felesége tétován, véres kézzel téblábolnak, amikor egyszerre megdördül a kapu: valaki kopog. A házaspár a hálószobába menekül, és megjelenik egy tántorgó Kapus, aki részeg-másnapos mámorában azt hiszi, a Pokol kapuját őrzi. De Quincey szerint ezért

³⁸ Vö. Greenblatt et al (szerk.), p. 2555 és Braunmuller, pp. 6–7.

³⁹ Samuel Taylor Coleridge: „Notes on *Macbeth*”, from *Shakespeare, with Introductory Remarks on Poetry, the Drama, and the Stage* (1818), in: Harold Bloom–Janyce Marson: *Bloom’s Shakespeare Through the Ages: Macbeth*, New York: Infobase Publishing, 2008, pp. 91–94.

folytatható a darab: a „komikus feloldás” teszi mégis elviselhetővé, hiszen olyan ez, mint amikor egy súlyos utcai szerencsétlenség után a halottakat és a sebesülteket elviszik, a bábész tömeg szétoszlik, és lassan megindul a forgalom: az élet „megy tovább”, fokozatosan visszanyerjük a hétköznapiakhoz nélkülözhetetlen józanságot.⁴⁰

Persze ehhez éppen az kell, hogy a Kapus ne legyen józan. Először egy „módos gazdát” (Shakespeare-nél: *farmer*) enged be képzeletében a kapun, de a közönségből vélhetően sokan tudták, hogy a *Farmer* a „puskaporos” összeesküvés egyik vezérének, Henry Garnet jezsuita atyának volt a „bandabeli” fedőneve, aki egész könyvet szentelt az „ekvivokációnak”⁴¹. Nem „felakasztotta magát”, ahogy a Kapus mondja, hanem 1606 május 3-án, egy hosszú per után felakasztották (sőt, fel is négyelték). A Kapus szavai azt sejtetik, Garnet pokolra jutott, vélhetően széles derűtséget okozva a közönség soraiban.⁴² Garnet kivégzésének dátuma is amellet szól, hogy a *Macbeth*et Shakespeare 1606-ban írta. Az *equivocation* még többször visszatér a darabban; lehangsúlyosabban, amikor Macbeth rádöbben, a Vészlények félrevezették: „I ... begin / To doubt th’equivocation of the fiend / That lies like truth”: „Az elszántságom gyanakvásba fordul / Elcsúszott valami: a látomás / Lidérce úgy volt kétértelmű, hogy igazat / Mondott: ezzel hazudott”.

A *Macbeth* mint „alkalmi darab” és mint tragédia

1606. július 17-én Keresztély király visszaadta a látogatást sógorának, és augusztus 11-ig vendégeskedett Angliában. Sokan érvelnek amellet, hogy a *Macbeth* kifejezetten erre az alkalomra készült; Jakab rendelte, hogy „színész szolgáinak” segítségével vezesse be dán vendégeit családjának történetébe, a király ugyanis Banquo

⁴⁰ Thomas De Quincey: From „On the Knocking at the Gate in *Macbeth*” (1823) in: Bloom-Marson (szerk.), pp. 95–96.

⁴¹ *A Treatise of Equivocation* (Értekezés az ekvivokációról), 1598.

⁴² Vö. Greenblatt et al (szerk.), p. 2555–2556.

leszármazottjának tartotta magát.⁴³ Csakhogy Banquo Holinshed *Krónikájában* nemcsak Macbeth harcostársa és barátja, hanem a Duncan elleni merényletben tettestársa is. Shakespeare tehát átírta – és nem csupán itt – a skót történelmet, és a „Harmadik jelenésbe” nyolcadik uralkodóként magát Jakabot is beteszi a királyok sorába: *[Belép] mint jelenés nyolc király, az utolsó kristálygömböt tart, amelyben látszik a jövő. [Mögöttük Banquo szelleme.]* (4.1.). A nyolcadik uralkodóról Macbeth ezt mondja: „De jön a nyolcadik, és kristálygömböt / Tart: benne még többet látok: hármás / Jogar, kettős országalma, borzalom! / De igaz a látvány, mert vérrögökkel / Fürtjein Banquo rám mosolyog és / Azt mutatja: ott vannak sarjai” (4.1.). A „hármás jogar” feltehetően Angliát, Skóciát és Wales-t jelképezi, mert Jakab azzal hízelgett magának, hogy megteremette az első „egyesült királyságot”, a kettős országalma pedig valószínűleg Jakab skót-angol királyságát szimbolizálja (hiszen Wales uralkodója akkor már hosszú ideje a mindenkori trónörökös, a Walesi Herceg volt). Sok Shakespeare-kutató még a „mártír” Banquót játszó színészt is látja „lelki szemei előtt”, ahogy az „ott vannak sarjai” mondatnál a színpadról Jakabra mutat. Az is elképzelhető, hogy az Első Boszorkány az „üstjelenet” utolsó két mondatát: „Boldogan mondhasza nagy királyunk, / Megérte, hogy a ma estére várjunk” (4.1.) nem Macbethnek, hanem az előadásban gyönyörködő Jakabnak címezte. Egy valaki azonban kimaradt a királyi sorból: ez Jakab anyja, Stuart Mária, „a skótok királynője”. Az 1587-ben Erzsébet hallgatólagos jóváhagyásával lefejezett Mária figurájának megidézését – úgy látszik – Shakespeare nem tartotta bölcs dolognak még kb. húsz évvel a kínosan sötét esemény után sem, holott a Stuart-ház végső soron ennek a kivégzésnek köszönhette az angol trónt.

Mindez meggyőzően hangzik, de sajnos semmiféle közvetlen bizonyíték nincs arra, hogy a darabot bármikor is bemutatták Jakab király előtt, s talán a „nyomasztó sejtelmekkel / Viaskodó” (2.1.), a Vészlénnyekkel álmodó Banquo sem a legalkalmasabb, hogy Macbeth egyértelmű „pozitív ellenpólusa” legyen. A „Vészlénnyek”, ezek a

⁴³ L. Braunmuller, pp. 8–9.

rücskös ujjú, szakállas „boszorkányok” is makacsul sokértelműek maradnak. A sokértelműség azonban éppen a darab egyik kulcskérdéséhez vezet el bennünket: mennyi részük van Macbeth gyilkos terveiben a véslényeknek, vagy tekintsük-e a „három nővért” a macbethi (és banquói) becsvágy testet öltött „kivetülésének”?

Az én értelmezésemben a szöveg sehol sem dönti el ezt; inkább teret nyit, hogy – ha mi is így akarjuk – úgy gyötrődjünk ezen a feladványon, mint Macbeth. A boszorkányokra szükség van, mert a kísértés – ami még nem bűn – a Paradicsomban is kívülről jön, ott a kígyó formájában. De a belsőnek rendelkeznie kell valami „felülettel”, amin a csábítás megragadhat, egyfajta „affinitással”, ami a bűnt vonzóvá teszi. Ha azonban mindent a „lényekben” megtestesülő „vés” számlájára írunk, Macbeth szabad akarata nem létezik; ha helyette a végzet dönt, mert sorsa nem az ő kezében van, nem lehet tragikus hős. Holott Macbeth tragikumuk nemcsak abban áll, hogy képtelen időben megelőzni a boszorkányokat, hogy a magára öltött Tarquinius-szerep (vö. 2.1.) sehogy sem illik rá, és úgy lötyög rajta, „mint tolvaj törpén óriás lebernyege” (5.2.). Nemcsak abban, hogy a benne lakó, „a jószág langy tejével” feltöltekezett ember nem bírja elviselni a rengeteg kiontott vért, és páratlan képzelőereje olyan költői képekben szembesíti tettével, amelyek „nyüzsgő skorpiók-ként” (3.2.) borítják el az agyát. És nemcsak abban, hogy kezéből valóban „kitépték” (3.1.) „a folytatás és siker fonálát”; utódok helyett Duncan, Banquo, és a Macduff-család vére folyik, és – mint felesége kérdezi alvájás közben – „ki gondolta volna, hogy az öregemberben”, azaz Duncanban „ennyi vér van?” (5.1.). Még csak nem is csupán abban áll a tragédiája, hogy – mint a Bevezető elején említettem – a sokértelműség behálózza, hogy „rosszul olvassa” a jóslatokat, és az igaz mondatok is hazudnak neki, megrendítve az emberi értelem alapját, a nyelv intézményét. Macbeth tragédiája talán legfőképpen az, hogy valahogy a tragédia tragédiáját éli át. „Az élet csupán sétáló árny, egy nyavalyás / Színész” – mondja Macbeth a Holnap-monológ végén – „egy órát teszi-veszi magát fönn / A színpadon és elhallgat. Egy gyagyás / Meséje, hang és téboly, / És nem szól semmiről” (5.5.). Magának a történetnek, a „mesének”, a cselekménynek nincs már értelme: az események képtelenek olyan, akár tragikus eseménysorra összeállni, amivel a főhős sorsát, életét, saját „elbeszélését” értel-

mezni tudná. És mintha a színházi metaforában az is hallatszana, hogy a „nyavalyás színész” már sem tragikus hőst, sem bármiféle más szerepet nem tud meggyőzően, hitelesen eljátszani. Amikor Malcolm zárómondataiban azt halljuk, hogy az újdonsült király Macbethet mint „mészárost” és Lady Macbethet mint „sátánfajzat feleséget” írja le (5.9.), nyugodtan felháborodhatunk. Igen, gyilkosok voltak, de ez a „jellemzés” éppúgy egyszerűsít le két roppant összetett személyiséget, ahogy Malcolm azt is hiszi: minden gond azonnal megoldódik, ha bíróság elé állítja Macbeth „szolgáit”. Malcolm tisztílt ember. Ami ekkor már nem jelenésként, hanem jelentésként visszhangzik hangtalanul a színpadon, az a *semmi*, az önmagát felszámoló dráma, a színész, a már csak „sétáló árny” „elhallgatása” a színpadon: már-már a Beckett drámáiból ismert, könyörtelen *csend*.

SZEREPLŐK

(a megjelenés sorrendjében)

Három **BOSZORKÁNY**

DUNCAN Skócia királya

MALCOLM Duncan idősebbik fia, később Cumberland hercege, később Skócia királya

KAPITÁNY a skót hadseregben

LENNOX skót thán (nemes)

ROSS (egyes kiadásokban **ROSSE**) skót thán

MACBETH Glamis thánja, később Cawdor thánja, később Skócia királya

BANQUO skót thán, Macbeth parancsnoktársa a skót hadseregben, később **SZELLEM**

ANGUS skót thán

LADY MACBETH Macbeth felesége

SZOLGA Macbethék várkastélyában

FLEANCE Banquo fia (kb. 15 éves)

KAPUS Macbethék várkastélyában

MACDUFF Fife thánja

DONALBAIN Duncan kisebbik fia (tulajdonképpen: Donald, the „Bain” („a szép” skótul))

ÖREG(EMBER) Ross-szal beszélget (2.4.), saját bevallása szerint 70 éves

Két GYILKOS Macbeth szolgálatában (Banquo gyilkosai)

HARMADIK GYILKOS Macbeth szolgálatában (vagy maga Macbeth)

HEKATÉ a hold és a varázslás istennője, főboszorkány

NEMES ÚR Lennox-szal beszélget (3.6.)

ELSŐ JELENÉS egy sisakos fej

MÁSODIK JELENÉS egy véres gyermek

HARMADIK JELENÉS egy megkoronázott gyermek

LADY MACDUFF Macduff felesége

KISFIÚ Macduff és Lady Macduff gyermeke (kb. 8 éves)

HÍRHOZÓ Lady Macduffot figyelmezteti (4.2.)

Két GYILKOS Lady Macduff és Kisfiának gyilkosai

ORVOS az angol udvarban, Hitvalló Edvárd szolgálatában (4.3.)

ORVOS a skót királyi udvarban, Macbethék szolgálatában (5.1.)

UDVARHÖLGY Lady Macbeth belső udvarhölgye, öltöztetőnő vagy társalkodónő (nem komorna)

MENTEITH skót thán

CAITHNESS skót thán

SEYTON skót úr, Macbeth szolgálatában

SIWARD az angol–skót csapatok idős főparancsnoka

HÍRNÖK Macbeth szolgálatában (5.5.)

IFJABB SIWARD Siward fia (kb. 25 éves)

Valamint: szolgák, fáklyavivők, fuvolások, zenészek, Hekaté 3 másik boszorkánya (4.1.), 8 királyfigura a jelenésben (4.1.); katonák, dobosok, zászlóvivők, kíséret

I. felvonás

1.1. Mennydörgés és villámlás. Belép három BOSZORKÁNY.

ELSŐ BOSZORKÁNY: Mikor leszünk megint hárman?
Mennydörgős szél viharában?

MÁSODIK BOSZORKÁNY: Ha a gomoly tisztább lett,
Csatát veszt és nyer a tett.

HARMADIK BOSZORKÁNY: Nem lesz még éj nap helyett. 5

ELSŐ BOSZORKÁNY: És hol a hely?

MÁSODIK BOSZORKÁNY: A mezőn.

HARMADIK BOSZORKÁNY: Megyünk, s Macbeth odajön.

ELSŐ BOSZORKÁNY: Szürke macska⁴⁴, jövök már.

MÁSODIK BOSZORKÁNY: Hív a varangy. 10

HARMADIK BOSZORKÁNY: Most mindjár'...

MIND: Rút a jó, és szép a rossz,⁴⁵
Ködmocsokba oszladozz.⁴⁶

⁴⁴ Shakespeare-nél *Graymalkin*, a *gray* a 'szürke' (*grey*) régies írásmódja, a *malkin* jelentett 'laza erkölcsű nő'-t is. Így együtt a *Graymalkin* a szürke macska egyik neve; a korabeli elképzelés szerint a boszorkányok macskává, kutyává, (farkatlan) patkánnyá, rovarrá, békává tudnak változni.

⁴⁵ *Fair is foul and foul is fair: a fair lehet 'szép', 'erkölcsileg helyes, igazságos' (l. a mai fair play), a foul: 'csúnya, rút, hamis, igazságtalan'. Pl. Hamlet felkiált: „I doubt some foul play”: 'Azt gyanítom, itt valami mocskos játék (csalás) zajlik' (Arany János fordításában: „Gonosz, / Rút cselet gyanítok!”), amikor Horatiótól értesül, hogy apja Szelleme megjelent (1.3.256.). Nem akartam, hogy akár az esztétikai, akár az erkölcsi értelem elsikkadjon, ezért használom a „jó” és „szép”, illetve a „rossz” és „rút” szavakat.*

⁴⁶ Színpadi színváltást a korban szokás volt úgy jelezni, hogy a jelenet utolsó két-három sora rímelt (persze ez nem volt 'kötelező'). Ahol Shakespeare-nél rím van, ott én is rímelek.

1.2. Kürtszó. Belép a KIRÁLY [DUNCAN], MALCOLM, DONALBAIN, LENNOX kísérekkel; egy KAPITÁNY- nyal találkozna, aki vérzik.

DUNCAN: Miféle véres embert látok ott?

Ahogy kinéz, biztosan szemtanúként
Számolhat be a csata állásáról.

MALCOLM: Ez a tiszt az a remek katona, apám,

Aki nem hagyta, hogy fogságba essek. 5
Üdv neked, bátor barátom! Beszél el
A Királynak, hogy forrt az ütközet
Mielőtt idejöttél.

KAPITÁNY: Kétesen...,

Mint két kimerült úszó, ha egymásba 10
Csimpaszkodik, és épp azt fojtja meg,
Amit legjobban tud. A kegyetlen
Macdonwald⁴⁷ (híres lázadó, hiszen
Elborítja, rajta csüng

A természet minden aljassága) 15
A Hebridák⁴⁸ felől talpasaival
És lándzsáival nyugatról támadt,
S a Szerencse, mintha kurvája lenne,
Az ő ütegére mosolygott.

De hiába, mert a bátor Macbeth 20
(illik rá a jelző!) suhogó vasával,
Mely párállott az ölésben a vértől,
Fittyet hányt a Szerencsének, és mint
Hősök közt főhős, kimetszette útját;
Szeme a lázadó szemébe mélyedt, 25

⁴⁷ Bizonyos kiadások *Macdonald* alakban hozzák; ezt a nevet Shakespeare Holinshed *Krónikájából*, legfontosabb forrásából veszi (l. a Bevezetést). A lázadás valójában Lochaber tartományban, Invernesstől délre tört ki, nem Fife tartományban.

⁴⁸ Shakespeare-nél: *the Western Isles*; szó szerint a „Nyugati Szigetek”, amely a Hebridák egy másik megnevezése.

Annyit sem mondott: „befellegzett”, csak
Felhasította a köldökétől állig,
A fejét meg a vár fokára tűzte.

DUNCAN: Ó, vitéz rokon; kiváló ember!

KAPITÁNY: Mint mikor zeniten van a tavaszi nap, 30
És megszakasztja viharok dühét,
Ennek épp az ellenképe támadt,
És vigasz helyett dagadt a veszély.
Figyelj, nagy skót király, figyelj:
Mihelyt a csőcselék⁴⁹ menekülőre fogta, 35
Sarkukban a hősiek igazsággal,
A norvég király⁵⁰ esélyt szimatolt,
És fényes pengékkel, pihent erőikkel
Új támadásba lendült.

DUNCAN: Megijedt-e ettől Macbeth és Banquo, 40
A mi két parancsnokunk?

KAPITÁNY: Persze, mint sas a verébtől vagy oroszlán a nyúltól⁵¹.
Így volt: mint mikor az ágyúban⁵² dupla
Töltet dördül, kétszer-kétszeres erővel
Estek az ellenségre. Hogy vérgőzfürdő 45
Volt-e vágyuk vagy egy új Golgota⁵³,
Nem tudom.
De rosszul vagyok, tátong a sebem.

⁴⁹ A lázadó ellenség.

⁵⁰ A később Swenóként említett norvég „király” Svend Estridsen, egy viking törzs vezetője volt. Hiteles történeti források szerint 1041-ben szállt partra csapatával Fife-ban, de ebben az évben már a „történelmi Macbeth” és nem a „történelmi Duncan” volt a király. Shakespeare a Macdonwald-lázadást és „Sweno” támadását összevonja.

⁵¹ Ironikus hasonlatok.

⁵² Egyike Shakespeare anakronizmusainak. A „történelmi Macbeth” 1040-től 1057-ig uralkodott, tehát Holinshed *Krónikája* XI. századi eseményekről tudósít Duncan és a többiek kapcsán, amikor ágyúnak még híre-hamva nem volt.

⁵³ Vagyis a „Koponyák hegye”, ahol Jézus Krisztust megfeszítették.

DUNCAN: Szavad éppúgy illik hozzád, mint a seb:
 Becsületedre válik. Küldjetelek orvosért. 50
KAPITÁNY el, kísérettel.
 Ki jön itt?

MALCOLM: Ross vitéz thánja, felséges uram.

LENNOX: Egész lényéből sürgetés sugárzik,
 Az ilyen ember különös hírmondó.

ROSS: Isten áldja királyunkat! 55

DUNCAN: Honnan jössz, nemes thán⁵⁴?

ROSS: Fife-ből⁵⁵, uralkodóm,
 Ahol a lehajló norvég zászlók
 Legyezőként dicsérik a legyőzött.
 Nyüzsgött a norvég, maga a király 60
 Vezette őket, s az aljas áruló:
 Cawdor thánja⁵⁶: ő új frontot nyitott,
 De Bellona vőlegénye⁵⁷ biztos
 Páncélban szembeszállt vele,
 S mintha önmagával küzdene, 65
 Kard kard ellen, ide-oda: a lázadó
 Kedvét megnyirbálta. A komor helyzet
 A mi javunkra fordult, egy szó mint száz:
 Miénk a győzelem!

⁵⁴ Kb. az angol grófi címnek megfelelő skót nemesi méltóság, egy klán (törzs, „nagycsalád”) vezetője.

⁵⁵ Fife: egy egész tengerparti skót tartomány neve.

⁵⁶ Ennek a lázadó skót nemesnek a címét és birtokát kapja majd meg Macbeth; Holinshed nem említi a lázadók között, csak annyit állapít meg róla, hogy Forresben elítélték felségárulásért. Shakespeare-nél viszont Macbeth „Cawdor thán”-ját árulóként találja a csatamezőn és harcol vele. Nem érthető tehát, hogy amikor a Második Boszorkány Macbethet a következő jelentben „Cawdor thánja”-ként üdvözlí, Macbeth miért mondja „elődjét” „sikeres ember”-nek: „...de hogyhogy Cawdor? / Cawdor thánja él, sikeres ember, / S hogy király leszek, annyira hihető, / Mint az, hogy Cawdor thánja” (1.3.).

⁵⁷ Bellona római harci istennő, Ross Macbethet a vőlegényévé avatja.

DUNCAN: Micsoda öröm! 70

ROSS: Most ez a Sweno, a norvég király,
Békéért esdekel, de nem engedjük,
Hogy a halottait eltemesse,
Míg Saint Colm Inchben⁵⁸ nem helyez letétbe
Tízezer tallért jóvátételként. 75

DUNCAN: Cawdor thánja sem él vissza többé
A bizalmunkkal; végeztess ki,
S ami övé volt, Macbethé legyen.

ROSS: Igenis, uram.

DUNCAN: Amit veszített, Macbeth nyerte el. 80

1.3. *Mennydörgés. Belép a három BOSZORKÁNY.*

ELSŐ BOSZORKÁNY: Hol voltál, húgocskám?

MÁSODIK BOSZORKÁNY: Disznót öltem⁵⁹.

HARMADIK BOSZORKÁNY: Hát te, nővérekém?

ELSŐ BOSZORKÁNY: Egy hajós asszonyának térdén gesztenye,
Tömte, tömte, tömte magát, én mondom: 5
„Adjon má’ ”.
„Táglj, boszorkány” – így a nagyfarú nyanya,
A férje, a Tigris hajó⁶⁰ parancsnoka, Aleppóba ment,

⁵⁸ Inchcolm: öbölparti település Fife tartomány déli részén.

⁵⁹ Mint lejjebb a hajó „megbabonázása”, a szelek feletti uralom, a rostán (vagy szítán) utazás vagy a patkánnyá változás, a *Macbeth*ben egyáltalán nem közömbös „szemhéj felfeszítése”, vagyis az álmatlanság átka: csupa, a korban boszorkányoknak tulajdonított képesség, illetve „kedvenc” tevékenység.

⁶⁰ Nagy valószínűséggel az Első Boszorkány arra a *Tiger* nevű hajóra utal, amely 1606. június 27-én épp 81 hétig hanykolódott utat veszítve a tengeren. Nem tudjuk, mennyire volt ez köztudomású a korabeli Angliában, de sok kutató fontos bizonyítéknak tekinti a darab keletkezési idejét illetően, elismerve persze, hogy lehet későbbi betoldás is.

Rostán oda vitorlázok,
Farkatlan patkánnyá válok,
Így teszek rá, így, így, így. 10

MÁSODIK BOSZORKÁNY: Kaphatsz szelet.

ELSŐ BOSZORKÁNY: Hálás leszek.

HARMADIK BOSZORKÁNY: Tessék, még egy kis légáram.

ELSŐ BOSZORKÁNY: A többi már itt van nálam; 15
Elérheti bármely partot,
Bújhat bármely sötét sarkot,
Ami rajta a térképen:
Ezt már meg nem ússza épen.
Kiszárítom! A szemhéját 20
Fölfeszíti nap és éj,
Ő lesz a gyűlölt személy.
Nyolcvanegy lankasztó héten,
Aszik, töpped, mondja: „végem”,
Bár bárkája nem vész el, 25
Vihart épp, hogy átvészel.
Nézd csak, mim van!

MÁSODIK BOSZORKÁNY: Muti, muti!

ELSŐ BOSZORKÁNY: Egy kormányost a szél fújta,
Hajója tört, meg egy ujjja. 30
Közeledsz.

HARMADIK BOSZORKÁNY: Dobszó, dobszó⁶¹,
Macbeth-hozó!

⁶¹ A dobszó azt sugallná, Macbeth és Banquo egész sereggel érkezik, miközben épp azon van a hangsúly, hogy magányosan kóborolnak, amikor előttük teremnek a vészlénnyek. Lehet, a dob hangját a boszorkányok varázsserejükkel hallják. Az sem világos, a vészlénnyek számítanak-e Banquóra: itt éppúgy, mint a legelső jelentben, csak Macbethet említik.

MIND: Három nővér, vészlányek,
 Vízen, földön rémségek,
 Kéz a kézben táncol körbe,
 Neked három, nekem három,
 Most még a kilencet várom,
 Állj! Meghúztuk a varázskört.

35

Jön MACBETH és BANQUO.

MACBETH: Sosem volt még ennyire szép és rossz napom.

BANQUO: Mennyire van ide Forres⁶²? – Mik ezek,
 Vad öltözetben, lógó, gyér ruhában?
 Nem úgy néznek ki, mint a föld lakói.
 És mégis rajta állnak? – Éltek? Egyáltalán:
 Ember föltehet nektek kérdéseket?
 Azt hiszem, értitek, amit mondok,
 Mert mind egyszerre rücskös ujját vékony
 Szájára nyomja: nőknek mondanálak,
 De a szakállatok rám cáfol.

45

MACBETH: Beszéljete, ha tudtok: mik vagytok?

ELSŐ BOSZORKÁNY: Éljen Macbeth, üdv neked, Glamis thánja! 50

MÁSODIK BOSZORKÁNY: Éljen Macbeth, üdv neked, Cawdor thánja!

HARMADIK BOSZORKÁNY: Éljen Macbeth, a későbbi király!

BANQUO: Uram, összerándulsz? Az riaszt, ami
 Éppen szépen hangzik? — Az igazságra
 Kérlek: mondjátok, képzelődünk,
 Vagy belül is azok vagytok, akik
 Kívülről? Nemes társamat itt nagy

55

⁶² Nem világos, Macbeth és Banquo miért nem a győztes csapatok élén tér vissza a királyhoz, és miért a Skóciában gyakran mocsaras, egyáltalán nem veszélytelen „mezőn” (heath) igyekszik Forresbe, ahol (bár ez sem egyértelmű) a király, Duncan tartózkodik. Az sem világos: a lápos, dombos vidéken Ross és Angus hogyan talál ilyen könnyen a skót csapatok parancsnokaira. Forres tengerparti település, nem messze a skót Felföld határától.

Jóindulattal, kedvező jóslattal Köszöntitek: vagyonról, királyságról Beszéltek: egészen belerévült.	60
Hozzám nem szóltok. Ha látjátok az Idő vetését: melyik mag kel ki, Melyik nem, ahhoz is szóljatok, aki Nem kér pártfogást, de attól sem fél, Hogy kegyvesztett lesz.	65
ELSŐ BOSZORKÁNY: Üdv!	
MÁSODIK BOSZORKÁNY: Üdv!	
HARMADIK BOSZORKÁNY: Üdv!	
ELSŐ BOSZORKÁNY: Kisebb leszel, mint Macbeth, és nagyobb.	
MÁSODIK BOSZORKÁNY: Nem olyan boldog, mégis boldogabb.	70
HARMADIK BOSZORKÁNY: Királyokat nemzel, te nem leszel az. Éljen hát Macbeth és éljen Banquo!	
ELSŐ BOSZORKÁNY: Banquo és Macbeth, üdv!	
MACBETH: Maradjatok, ezt be kell még fejezni, Beszéljete tovább! Finel ⁶³ meghalt: jó, Ezért vagyok Glamis, de hogyhogy Cawdor? Cawdor thánja él, sikeres ember, S hogy király leszek, annyira hihető, Mint az, hogy Cawdor thánja. Mondjátok, Honnan a titkos hír, és miért ezen	75
Az átkozott mezőn álltok elénk Éljenző jóslatokkal? Ha nem szólsz, Kényszerítlek.	80
A BOSZORKÁNYOK eltűnnek.	
BANQUO: Van vízi, de földi buborék is,	85

⁶³ Finel Macbeth apja volt (ez csak Shakespeare forrásaiból derül ki), tehát Macbeth azt mondja: a *Glamis* címhez és birtokhoz örökség révén jutott.

Ezek olyanok voltak. Hová lettek?

MACBETH: A levegőbe, és ami testinek tűnt,
A szélbe tűnt, mint a lélegzeted. Bárcsak maradtak volna!

BANQUO: Megtörtént, amiről most beszélünk?
Vagy bolondgombát⁶⁴ reggeliztünk, 90
S gondolkodásunkat az ejtette foglyul?

MACBETH: A gyerekeidből király lesz.

BANQUO: Te pedig király.

MACBETH: És Cawdor thánja is: nem így mondták?

BANQUO: Még a szavakat is így ejtették – ki van itt? 95
Belép ROSS és ANGUS.

ROSS: A király örömmel vette, Macbeth,
Győzelmed híreit, személyes érdemed
A lázadók rémületével méri,
Küzd benne a bámulat s dicséret,
Töpreng, melyiket tartsa meg, s melyik 100
Legyen tiéd. Néma ámulattal
Nyugtázta, hogy ugyanaz a nap még
Ott talált a norvég sáncokon, s hogy nem
Riasztott a halál rémképe, melyet
Az ellenségre magad festettél fel. 105
Sűrűn estek be a hírnökök, s mint
Országunk oltalmazóját
Dicsérnek, s legendád fonalát
A király előtt gombolyítják le.

ANGUS: Királyurunk a köszönetét küldi, 110
Színe elé kéret, jutalmad ott
Kapod meg.

⁶⁴ Shakespeare-nél *insane root* („bolondgyökér”), talán a mandragóra, bár ez utóbbi Shakespeare-nél *mandragora* vagy *mandrake* alakban több darabban felbukkan (*Othello*, *Romeo és Júlia* stb.).

- ROSS: S egy még nagyobb méltóság
Bizonyítékaként parancsolta,
Köszöntselek most úgy mint Cawdor thánját, 115
Úgyhogy: üdv neked, nemes thán,
Kérdemelted.
- BANQUO: Mi, az ördög is mondhat igazat?
- MACBETH: Cawdor thánja él. Mért adod rám
A más ruháját? 120
- ANGUS: A régi thán még él, ez igaz,
De életét nehéz ítélet nyomja:
Halálbüntetés.
Hogy a norvégokkal hogyan paktált össze,
Vagy titokban ment a hadisegély, 125
Vagy másképp árulta el hazáját,
Nem tudom. Idegenszívűségét
Megmutatta, bevallotta, mi pedig
Kivégezzük.
- MACBETH: [*Félre*] Glamis és Cawdor thánja? 130
A legnagyobb hátra van. – Köszönöm nektek.
[*Banquóhoz*]: Elhiszed-e, hogy fiadból király lesz?
Reménykedsz? Akik engem először
Cawdor ruhájába öltöztettek, neked ezt ígérték.
- BANQUO: Egy találat van, 135
De új tháni címed lehet, arra
Lobbant, hogy a koronát vedd célba.
Különös, hogy gyakran a sötét erők
Igazat mondanak, így fordítanak
Magunk ellen; ártatlan semmiségek 140
Lesznek árulóink, s a következmény
A mélységbe ránt.
Testvéreim, egy szóra.
- MACBETH: [*Félre*] Elhangzott két igazság,
Királydrámában termékeny prológus, 145

Ha alakul az első felvonás.

BANQUO: Nagyon szívesen.

MACBETH: Ennyi most elég. – Gyerünk, barátaim. (El) 180

1.4. Kürtszó. Belép a KIRÁLY [DUNCAN], LENNOX, MALCOLM, DONALBAIN és a kísérek.

DUNCAN: Kivégezték már Cawdort?
A megbízottak visszajöttek?

MALCOLM: Nem jöttek még meg, felséges apám,
De beszéltem eggyel, aki látta a kivégzését,
És ő azt mondta, vallott, áruló volt, 5
Kegyelemért hozzád fellebbezett, és
Tettét mélyen megbánta. Semmi sem
Illett hozzá jobban életében, mint halála.
Úgy halt meg, mint a halál szakértője,
Úgy dobta el legféltettebb kincsét, 10
Mint holmi semmiséget.

DUNCAN: Az arcon
Nem találod, ki mit gondol belül.
Erre nincs módszer. Mindenkinél
Jobban bíztam benne. 15

Belép MACBETH, BANQUO, ROSS és ANGUS.

Ó, legkedvesebb rokon, mennyire
Nyomasztott a hálátlanság bűne!
Mindenki mást annyira megelőzől,
Hogy a leggyorsabban felszárnyaló hála
Is lassan ér utol. Bár érdemelnél 20
Kevesebbet, akkor én szabhatnám ki
Köszönet és fizetség határát.
Csak annyit mondok: akkor is több járna,
Ha a *mindent* fizetnénk ki neked.

MACBETH: Maga a szolgálat és a hűség, 25
Amivel tartozom, már megéri.

- Felséged – szerepe szerint – fogadja,
Amit teszünk érte, és a trónért,
Államért, gyermekekért: mindenkiért,
Aki szolgál. Ők meg teszik, amit kell,
Hogy kimutassák, szeretnek és becsülnek. 30
- DUNCAN: Gyere, megölellek.
Most jó talajba ültettelek el,
Gondom lesz rá, hogy tovább növekedj.
Nemes Banquo: nem kevesebbet 35
Érdemelsz – és tudja meg mindenki,
Hogy ugyanannyit tettél – hadd ölellek!
- BANQUO: Ha növekszem, tiéd az aratás.
- DUNCAN: A bőséges öröm úgy élvezi
A teljességet, hogy bús könnyek mögé 40
Bújik. Fiaim, rokonok, thánok,
És ti, legközelebb hozzám, halljátok:
Későbbi birodalmunk idősebbik
Fiunkra alapítjuk: Malcolm mostantól
Cumberland hercege. Emellett pedig, 45
Érdem szerint, csillagok és sok más
Kitüntetés ragyog majd sokakon.
[*Macbeth*hez] És most Invernessbe, hozzád:
Legyen köztünk szorosabb kötelék!
- MACBETH: Ami most jön, majd értelmet ad annak, 50
Hogy létezünk. Én magam viszem a hírt,
A feleségem boldog lesz, hogy jössz,
Ezért, engedelmeddel, távozom.
- DUNCAN: Kedves, nagyszerű Cawdor.
- MACBETH: [*félre*]: Cumberland hercege: olyan lépés, 55
Amelyen bukhatok, vagy át kell lépnem,
Mert utamban áll. Csillagok: tüzet szüntess.
A mélyfekete vágó nem a fényre vágó,
Mikor a szem a kézzel összejátszik.

De az hadd legyen,
Ami, ha tett, megretten a szem. [El] 60

DUNCAN: Milyen igaz, kedves Banquo: remek ember,⁶⁵
Kezeskedem érte! Egy hasas bankóm
Van rá [haha], egy lakoma nem laktat úgy,
Mintha őt nézed, vele töltekezel. 65
Most menjünk utána, előttünk jár,
Hogy gondoskodjon rólunk. Gyerünk!

1.5. *Belép [LADY MACBETH] egyedül, levéllel a kezében, melyet éppen olvas.*

LADY MACBETH: „...a siker napján találtak rám, és a legtökéletesebb bizonyítékkal rendelkezem, hogy több lakik bennünk, mint amit földi lény tudhat. Amikor égtem a vágtyól, hogy tovább kérdezzem őket, levegővé változtatták magukat, ebben tűntek el. Amikor ámulatba merülve álltam, egyszer csak követek érkeztek a királytól, akik Cawdor thánjaként üdvözöltek, és ezzel a címmel köszöntöttek a vészlények is, célozgatva az elkövetkezendő időre, így: „Üdv, király: aki leszel”. Úgy gondoltam, jó, ha ezt tudatom veled, kedves kicsi társam, akivel mindig is osztottam, ha nagy volt a siker, hiszen megfosztanálak valamitől, ami jár neked; tudnod kell, hogy te is örülj, milyen nagy méltóságot ígértek neked. Mindezt szívedre bízom, a viszontlátásig.” 5

Glamis vagy, és Cawdor vagy; s az leszel,
Amit ígértek – de félek, természetedben 15
Túlteng az emberi jószág langy teje,
Hogy rögtön cselekedj. Nagyra törsz, tudod,
Hogy mire vágysz, de nem kell a romlás,

⁶⁵ Duncan Banquóval beszélgetve megint a figyelem középpontjába kerül; Macbethről beszél, milyen remek ember, de a mondat első felét nem halljuk. Shakespeare-nél Duncan a *Banquo-banquet* szavakkal játszik.

Ami mindezzel jár. Amit akarsz,
Azt megszentelve kéred, tisztán játszol, 20
Mégis rossz okból nyersz. Azt kívánod,
Glamis, ami kiált, hogy „így kell tenned,
Ha kellek neked”, de félsz megtenni,
S azt mondod: „hagyjuk el”. Gyorsan gyere,
És szellememet a füledbe öntöm, 25
S bátor nyelvemmel űzöm el, ami
Utadban áll a koronához, melyet,
Úgy tűnik, már fejedre tett a sors,
És valami természetfölötti.

[Belép egy szolgál]

Mi történt? Van valami hír? 30

SZOLGA: Estére ideér a király.

LADY MACBETH: Mért beszélsz ilyen örülségeket?
Urad⁶⁶ nincsen vele?⁶⁷ Ha így lenne,
Szólt volna,⁶⁸ hogy készülődjünk.

SZOLGA: Úrnőm, jön urunk, Macbeth is, ez igaz, 35
Egy szolgatársam megelőzte, de
Úgy kapkodta a levegőt, hogy majdnem meghalt,
Mielőtt kilehelte az üzenetet.

LADY MACBETH: Adj neki valamit, fontos hírt hozott.

SZOLGA el.

LADY MACBETH: Rekedt maga a holló, 40
Aki hírül adja Duncan végzetes belépőjét
Kastélyom kapuján.
Gyertek, a sorsnak szolgáló szellemek,
Itt változtassatok át,⁶⁹

⁶⁶ Vagyis Macbeth.

⁶⁷ Mármint Duncannal.

⁶⁸ Mármint Macbeth, de nem derül ki egyértelműen, kire vonatkoznak a névmások.

Ne számítson, hogy nőnek születtem. 45
A fejem búbjától a nagylábujjamig
Töltsön el a legriasztóbb kegyetlenség,
Legyen sűrű a vérem, zárjátok el
A megbánás útjait,
És ha a természet elgyengítene, 50
Ádáz vágyamat ne vesztsem el;
Ne támadjon rés szándék és cél között.
Két mellemben a tej legyen erjedt epe;
Ti láthatatlan, gyilkoló segédek,
Álljatok lesben, hogy a természet 55
Rontását segítsétek.
Szállj le, sűrű éj, borítsd magad
A legtöményebb pokolfüstbe,
Hogy mohó késem ne lássa: sebet ejt,
S a menny ne kémleljen a sűrű takarón át, 60
Hogy azt kiáltsa: „Megállj!” és „Ne tedd!”

Belép MACBETH.

Nagy Glamis, drága Cawdor,
S még több azáltal, ami később vár rád,
Leveled kiemelt az értetlen jelenből,
És a jövőt a pillanatban érzem. 65

MACBETH: Drága szerelmem,
Duncan itt lesz ma éjjel.

LADY MACBETH: Mikor megy el?

MACBETH: Majd holnap, ez a terv.

⁶⁹ Lady Macbeth itt valószínűleg nemi szervére mutat. Shakespeare-nél: *unsex me here*, ami kb.: 'fosszatok meg itt a nememtől', de hiba volna akár úgy fordítani: 'fosszatok meg nőiségemtől', vagy: „ne legyek többé nő”, vagy „tegyetek férfivá”, mert a kifejezés azt is jelentheti: 'öljétek ki belőlem az embert', 'tegyetek ember-fölöttivé'. Ráadásul Shakespeare korában anatómiailag is kevesebb különbséget feltételeztek férfi és nő között, mint ma.

LADY MACBETH: Kelő nap nem látja meg azt a holnapot. 70
 Arcod nagy, nyitott könyv, drága thánom,
 És benne másnak visszas a tartalom.
 Úgy csald az időt, hogy idomulsz hozzá,
 A szem, kéz, nyelv mondja: „Isten hozott”,
 S míg úgy tűnsz nekik, mint szende virágszál, 75
 Te légy a kígyó, mely alatta lapul.
 Az érkezőt méltóan kell fogadni,
 De ami az éjjeli ügyet illeti,
 Azt bízd csak rám, s minden további éj
 És rólunk szóló nap teljes hatalmú 80
 Királya leszünk.

MACBETH: Jó, ezt majd megbeszéljük.

LADY MACBETH: Derűsen nézz,
 A félelem nyomot hagy az arcon.
 Ha megteszed, a többi az én harcom. (*Mindketten el*) 85

**1.6. Fiúk fuvolával és fáklyások. Belép a KIRÁLY [DUNCAN],
 MALCOLM, DONALBAIN, BANQUO, LENNOX, MACDUFF,
 ROSS, ANGUS és kísérők.**

DUNCAN: Kellemes helyre épült ez a vár,
 S a magaslati levegő jólesőn
 Cirógatja fáradt szemem.

BANQUO: A nyár vendége,
 A fészket a templomfalra tapasztó 5
 Fecske nem kedvelné így ezt a helyet,
 Ha nem érezné a menny leheletét.
 Nincs párkány, pillér, sarokív, falkönyök,
 Ahová fészket, ezt az ágyat,
 Ezt az ingó bölcsőt 10
 Ne építené nagy szakértelemmel:
 Itt szeret költeni. Megfigyeltem,
 Az ilyen helyen jó a levegő.
 Belép LADY MACBETH.

DUNCAN: Ó, itt van a ház úrnője. – A kedvesség,
Amivel elhalmoznak, néha túl sok, 15
De azért nagyon kedves. Megtanítlak,
Hogyan kérd az Istent, hogy ő köszönje,
Amit értünk teszel.

LADY MACBETH: Minden szolgálat,
Ha kétszer tennénk, és megint még kétszer, 20
Kevés volna a tisztességhez képest,
Hogy urunk házukba száll. Hálánknak
Széle-hossza nincs. Szegény remeteként
Köszönjük a régebbi és új tisztségeket,
Melyeket ránk ruházol. 25

DUNCAN: Merre van Cawdor thánja? Azt hittük,
Utolérjük, és mi fogadjuk őt,
De jó lovas, és szeretete,
Mint éles sarkantyú, hozta haza,
S előttünk célba ért. Drága úrnőm, 30
Ma éjjel te gondoskodj rólunk.

LADY MACBETH: Szolgáid, és a szolgák sok szolgája
Kihallgatásra óhajod elé
Rakják majd mindenük, ami amúgy is
Mind tiéd volt. 35

DUNCAN: Add a kezed, vezess a ház urához,
Nagyon szeretjük, és a kegyeinket
Tovább élvezheti. [Kezét nyújtja.] Engedd meg, úrnőm.

**1.7. Fiúk fuvolával, fáklyák. Feltűnik a főtálaló mester és
különböző szolgák tálakkal és más edényekkel a színpadon.
Azután belép MACBETH.**

MACBETH: Ha meglenne a tett, amikor megvan,
Jó lenne, hogyha gyorsan lenne meg.
Ha a merényletből háló is lehetne,
Mely a halállal a következményt

MACBETH: Kérdezte, hol vagyok?

LADY MACBETH: Hát persze, nem tudod?

MACBETH: Ne bolygassuk tovább ezt az ügyet.

Nemrég tüntetett ki, és mások is
Csillogó meséket szőnek rólam, 40
Még utolsó öltésük sincs rajta,
Máris szaggassam szét?

LADY MACBETH: Túl mámoros volt talán a remény,

Amibe burkolóztál? Vagy alszik
Azóta is? És most fölébred, mint 45
A zöldre sápadt másnaposság, és csak
Bámul arra, amit örömmel vállalt?
Mostantól így veszem, ha azt mondod:
„szeretlek”.

Hát félsz elszántan tenni is azért, 50
Amiért a vágy gyötör? Életünk dísze⁷¹
Neked is éppúgy kell, de ehhez sehog
Sem illik ez a gyávaság, így élni
Te is szégyellsz: mikor a „nem merem”
Szolgál a „szeretném”-nek, ahogy 55
A kényes macska mondja a mesében.⁷²

MACBETH: Kérlek, elég,

Meg merem tenni, amit férfi merhet,
Aki többet mer, nem is ember.

LADY MACBETH: Akkor biztos egy szörny volt, aki múltkor 60

Tudtomra adta, mit határozott.
Amikor merted: akkor voltál férfi,
És mennyire férfi volnál akkor,
Ha még több lennél, mint az akkori.

⁷¹ Valószínűleg a korona, vagy 'életünk betetőzése, diadala'.

⁷² A Shakespeare korában népszerű mese szerint a macska úgy akart volna halat fogni, hogy nem vizezi be a lábát.

Nem vágott egybe sem hely, sem idő: Te létrehozta volna mind a kettőt. Most egyszerre magukat megteremtik: Most ettől vagy oda. Szoptattam már, Tudom milyen egy kisbabát szeretni, De fogatlan szájából tépném ki	65
A mellbimbómat, és még mosolyog rám, Loccsantanám szét azt a kis fejét, Ha úgy adtam volna szavam, ahogy te.	70
MACBETH: És ha belebukunk?	
LADY MACBETH: Mi? Belebukunk?	75
Húzd pattanásig bátorságod íját, És nem bukunk el. Ha Duncan elalszik, – S hamar pihenni hívja a mai Hosszú út – a két testőrét borral És más főzetekkel úgy elkábítom,	80
Hogy az emlékezet, az elme Gondnoka, csak pára lesz, és cseppenként jut Az ész lombikjába. Ha a két őr Kábán, mint az állat, elázva hever, Hullarészegen, akkor miénk	85
A gyámoltalan Duncan, és rajta bármit Elvégezhetünk. És mészárlásunk Bűnét mért ne fognánk a jól bevedelt Testőreire?	
MACBETH: Te csak fiút szülsz, Rettenthetetlen, acélos anyagod Csak hímekeket formálhat. Ha vérrel Mázoljuk be a két bent alvó őrt, S az ő törökét használjuk, elhiszik Ennyiből, hogy ők a tettesek?	90
	95
LADY MACBETH: Mi mást hihetne bárki, ha halálán Őrjöngő gyászban jajveszékelünk?	

MACBETH: Döntöttem és testemben minden ízem
A szörnyű mutatványra ajzom fel.
Gyere,
Szép külső csalja meg most a jelent,
Hamis arc rejtse, amit a rút szív
Kijelent.

100

Vége az első felvonásnak.

II. felvonás

2.1. *Belép BANQUO és FLEANCE, az utóbbi fáklyát tart.*

BANQUO: Hány óra van, fiam?

FLEANCE: A hold lement; az óra nem ütött.

BANQUO: A hold ilyenkor éjfélkor megy le.

FLEANCE: Azt hiszem, ennél később van, uram.

BANQUO: Gyere, segíts levenni a kardom. – 5

A mennyben fukarkodnak a fénnnyel,
Minden gyertyát elfújtak.⁷³ – Ezt is fogd meg.
Ólmos fáradság üli minden tagom,
De nem tudok aludni. Adná az ég,
Hogy ne kelljen nyomasztó sejtelmekkel
Viaskodnom, melyeket a természet
Épp alvás közben küld.

10

Belép MACBETH és egy Szolga fáklyával.

Ide a kardot –
Ki az? Mit akar?

MACBETH: Jóbarát. 15

BANQUO: Hát nem alszol még, uram? A király

Lefeküdt, szokatlanul vidám volt,
A szolgáltnak bő jutalmat osztott,
A háziasszonyok gyöngyének pedig
Ezt a gyémántot küldi, és igen
Elégedetten zárta a napot.

20

[Egy gyémántot ad át Macbethnek]

⁷³ Azaz sötét van, mert a holdat és a csillagokat felhők borítják.

- MACBETH: A szándék szabadságát vétségek
Nyomták el: készületlenek voltunk.
- BANQUO: Minden nagyon jó volt. — Múlt éjszaka
A három véslény zavarta álmomat; 5
Volt igaz abban, amit neked mondtak.
- MACBETH: Nem gondolok rájuk, de ha van egy
Nyugalmas óra, szenteljünk néhány szót
Ennek az ügynek, ha alkalmas neked.
- BANQUO: Amikor neked is jó, örömmel. 10
- MACBETH: Hidd el, csak becsületedre válhat,
Ha te is azt gondolod, amit én.⁷⁴
- BANQUO: Efelől nincs kétségem, persze majd
Szabadon mondom, amit gondolok,
S nyilvánvaló lesz, kihez vagyok hű. 15
- MACBETH: Hát akkor — jó éjt.
- BANQUO: Köszönöm, neked is. (*Banquo, Fleance el.*)
- MACBETH [*a Szolgához*]: Menj, kérd meg az úrnőd, hogy csengessen,
Ha kész az italom.⁷⁵ Aztán meg ágyba! (*Szolga el.*)
Tör az, amit magam előtt látok, 20
Markolattal a tenyerem felé?
Gyere, hadd kaplak el,
Nem foglak még, de látlak.
Halálos látvány, vajon érzéseimből

⁷⁴ Macbeth itt rejtett ajánlatot tesz Banquónak: ha hozzá csatlakozik, híve lesz, ha nem emlegeti a véslényeket és ígéreteiket, amelyeket csak ő hallott Macbethen kívül, akkor majd gondoskodik róla, hogy „parancsnoktársa”, bajtársa, barátja, „emelkedjen”. Banquo nem tér ki a beszélgetés elől, és azt sem mondja: a királyhoz hű, de távolságot tart, és azt ígéri: kiderül majd, kihez húz igazán a szíve.

⁷⁵ Lefekvés előtt fogyasztott ital, ami sokféle hozzávaló (tej, méz, alkohol stb.) keverékéből állt. Egy másik ilyen italt készített Lady Macbeth az örök számára, de abban kábító anyagok vannak.

Csak a látásomnak adod át magad? 25
 Vagy csupán az elme tőre volnál,
 Hamis csinálmány, ami a túlfűtött
 Agyból gőzölög elő?⁷⁶ De látlak még,
 Olyan tapinthatóan, mint ezt a tőrt,
 Amit most húzok ki éppen. 30
 Úgy vezetsz, mintha tudnád, mit akartam,
 És ilyen eszköz kellett pont nekem.
 Szemem a többi érzékem bolondja,
 Vagy több, mint bármely másik. Látlak még,
 Pengéden és a markolaton vérholt: 35
 Nem így volt eddig! – Ilyen dolog nincs.
 Szemem szokik a véres feladathoz.
 Most úgy tűnik, a világ egyik felén
 A természet halott, s a gonosz álom
 Lopva kísérti az alvás függönyét. 40
 Boszorkány áldoz sápadt Hekaténak,⁷⁷
 A halványuló gyilkosságot farkas
 Üvölti talpra, a hű éjjeli őr;
 Mint kísértet, a gyilkos puhán lépdel,
 Elnyújtva, bűverővel, Tarquinius⁷⁸ 45
 Nyomdokán. Lábam alatt te, kemény,
 Szikár föld, ne halld meg lépteim,
 Nehogy a kövek szólják el magukat,

⁷⁶ A Shakespeare-korabeli elképzelés szerint a túlfűtött agy hamis képeket hozhat létre, amelyek megtévesztik a látót. A test fizikai állapota és a belső, szellemi és érzelmi élet között sokkal szorosabb kapcsolatot tételeztek, mint ma: sokszor közvetlen ok-okozati összefüggést.

⁷⁷ A „főboszorkány”, az ördög szeretője, később személyesen is megjelenik.

⁷⁸ A félig legenda-teremtette, félig történelmi Sextus Tarquiniust Shakespeare nem csupán a *Macbeth*-ben említi: benne van a *Julius Ceasar*-ban, a *Cymbeline*-ben, és Lukrécia meggyalázásának egy egész elbeszélő költeményt szentelt (*The Rape of Lucrece*). Az akkori történeti munkák szerint Róma történetének korai királysága végződött úgy (átadva a helyet a „republikánus” városvezetésnek), hogy Sextus Tarquinius megerőszakolta Lukrécia: egy karddal kényszerítette vágyainak kielégítésére, s a férjes asszony később öngyilkos lett. A párhuzam érdekes, mert Tarquinius tulajdonképpen nem gyilkos, és nő az áldozata, nem idősebb férfi.

S a rettenet kiszökjön az időből,
Most, amikor minden összevág. 50
De csak fenyegetőzőm, ő meg él,
Forró tetre minden szó jeges szél.

Csengettyű szól.

Megyek s megvan a tett. Hív a kis harang.
Ne halld meg Duncan, mert ez kongatja el,
Pokolra kerülsz-e, vagy mennybe fel. (El.) 55

2.2. **Belép LADY MACBETH.**

LADY MACBETH: Bátorrá tett, amitől ők⁷⁹ berúgtak,
Kialudtak — bennem ébred a tűz.

[Bagolyhuhogás]

Csönd! Mi ez?

Bagoly rikolt a sors őrjáratán,
S kíván örök, végső jó éjszakát. 5
Most, mindjárt megteszi!
Az ajtó nyitva van. A két bódult
Őr horkol, más bajt nem csinálhat. Olyan
Szert tettem a pohárba, hogy vagy
Élet várja őket, vagy halál, majd 10
Meglátjuk, ki győz.

MACBETH belép a háttérben [két véres törrel a kezében].

MACBETH: Ki az? Mi történt?

LADY MACBETH: Mi van, ha felébredtek, és nem sikerült?
Ha nincsen tett, csak bajt hoz ránk a próba.
Csönd! A töröket odakészítettem, 15
Nem tévesztheti el. Ha nem hasonlít

⁷⁹ Feltehetően Duncan testőrei, akik Duncan szobájában alszanak, és Lady Macbeth leitatta őket.

Úgy alvó apámra, én teszem meg.
Macbeth!⁸⁰

MACBETH: Megtettem. Meg! Hallottál valamit?

LADY MACBETH: Bagoly rikoltott, tücsök sírt, csak ennyit.
Mondtál valamit? 20

MACBETH: Mikor?

LADY MACBETH: Most.

MACBETH: Ahogy bejöttem?

LADY MACBETH: Igen. 25

MACBETH: Hallgasd csak!
Ki alszik a szomszédos szobában?

LADY MACBETH: Donalbain.⁸¹

MACBETH: Szánalmas látvány.⁸²

LADY MACBETH: Ne mondj ilyet, ez ostobaság. 30

MACBETH: Az egyik felnevetett álmában,
A másik meg azt kiáltja: „Gyilkos!”
Fölébresztették egymást, ott álltam,
Hallottam őket, de imádkozni kezdtek,
S visszabújtak az ágyba.⁸³ 35

LADY MACBETH: Ketten vannak abban a szobában.

MACBETH: „Isten, segíts” – szól az egyik, „Ámen”,
Mondja a másik, mintha észrevennék

⁸⁰ Shakespeare-nél: *My husband!* ('Férjem!'), de ez a mai fül számára különös, komikus megszólítás lenne egy ilyen jelenetben.

⁸¹ Duncan kisebbik fia.

⁸² Valószínűleg a meggyilkolt Duncanre vonatkozik.

⁸³ Nem egyértelmű, Macbeth a Donalbain-Malcolm párosról beszél-e, Duncan fiairól, akik ezek szerint a „szomszédos szobában” alusznak, vagy a két őrről a gyilkosság idején; az utóbbi valószínűbb.

- A hóhér kezem. A borzongató
Fohászra nem ment az „Ámen”, pedig 40
Próbáltam, mikor mondták: „Isten segíts!”
- LADY MACBETH: Ne gyötörd magad ennyire.
- MACBETH: De mért nem tudtam kimondani, „Ámen”?
Segítség kellett volna fentről,
De az „Ámen” a torkomban rekedt. 45
- LADY MACBETH: Nem jó tetteinkről így gondolkodni,
Mind a ketten beleőrülünk.
- MACBETH: Hallottam, valaki azt kiáltja: „Ne aludj
Tovább, Macbeth álmot öl”, az ártatlan
Álmot, mely kisimítja a ráncokat 50
A gondok zubbonyán, a mély álmot,
Mely elveszi minden nap életét,
Őrlődés gyógyfürdője, megrongált
Elme balzsama, tápláló éltetőnk,
A főfogás a természet asztalán. 55
- LADY MACBETH: Mi van? Nem értem.
- MACBETH: Az egész házban az visszhangzott: „Ne
Aludj, Glamis álmot gyilkol, ezért Cawdor
Sem alhat, Macbeth nem alhat többé.”⁸⁴
- LADY MACBETH: Ugyan már, ki kiáltott volna?
Drága thánom, csak pazarlod az erőd,
Ha ilyen betegesen állítasz be
Mindent. Hozz egy kis vizet és mosd le
A kezedről ezt a mocskos tanút.
A töröket meg mért hoztad ide? 60 65

⁸⁴ Glamis és Cawdor Macbeth másik két neve. Feltűnő, hogy Macbeth elkezd harmadik személyben beszélni önmagáról, ami a *Lear király* elején megtörténik Learrel, míg a *Hamlet*-ben és az *Othello*-ban (az első két „nagy tragédiában”) csak a darab végén beszélnek így magukról a címszereplők.

Ott kellett volna hagyni. Vidd vissza,
És mázold be az örök arcát vérrel.

MACBETH: Nem megyek vissza! Rágondolni is félek,
Hogy mit tettem, nem akarom látni,
Nem merem. 70

LADY MACBETH: Mennyire gyenge lettél!
Kérem a töröket! Az alvó vagy a holt
Csak kép, semmi más, gyermeki szem fél
A festett ördögtől. Ha vérzik még,
Az ő vérével kenem be a két őrt, 75
Ez lesz ellenük a koronatanú.⁸⁵ [A törökkel el.]

Kopogás kintről.

MACBETH: Mi ez a kopogás? Mi van velem, hogy
Irtózom minden hangtól? Kié ez
A kéz? Nézd, kivájja a szemem!
Vajon Neptun hatalmas óceánja 80
Tisztára mossza kezem ennyi vértől?
Nem: ha minden tenger egyesül,
Kezem vörösre festi azt a zöld vizet!

Belép Lady MACBETH.

LADY MACBETH: A kezem olyan színű, mint a tiéd,
De szégyellném, ha a szívem ijedten 85
Sápadozna.

Kopogás kintről.

Kopogást hallok
A déli kapun. Zárkózzunk a szobánkba,

⁸⁵ Az angol eredetiben Lady Macbeth ezt mondja: „If he do bleed, / I'll gild ['be-aranyozom'] the faces of the grooms withal, / For it must be their guilt” [guilt: 'bűnösség', de szójáték is a *gild* szóval]. A darabon végighúzódik az *arany* (pl. a korona anyaga) és a *vér* metaforikus összekapcsolása; a „koronatanú” szerepeltetésével erre igyekeztem utalni.

Nem kell sok víz, hogy lemossuk a tettet.
Milyen könnyű lesz akkor! Téged viszont 90
Elhagy minden erőd.

Kopogás kintről.

Hallgasd csak! Megint
Kopognak. Vegyél hálóruhát, nehogy
Azt higgyék, fent voltunk egész éjjel.
Ne merülj el ennyire magadban. 95

MACBETH: Hogy megtudjam, mit tettem, legjobb volna,
Ha már nem tudnám, ki vagyok.

Kopogás kintről.

Kopogj csak, ébreszd föl az alvó Duncant!
Bárcsak lehetne. (*Elmennek.*)

2.3. *Belép a KAPUS. Kívülről kopogás.*

KAPUS: Itt aztán van kopogás: ha az ember a pokol kapujában
örkődne, már rég elfordította volna a kulcsot. (*Kopogás*)
Kip-kop. Ki az ott, Belzebub nevében? Itt jön egy módos
gazda, aki felakasztotta magát, mert bő termést remélt. A 5
legjobbkor jössz – remélem, van zsebkendőd, mert mész
az izzasztóba. (*Kopogás*). Kip-kop. Ki az ott... na, a... másik
ördög nevében?⁸⁶ Á, itt van egy mindent kimagyarázó... a
csúsztatások mestere, aki esküdni is úgy tud, hogy az igaz-
ság mérlegén mindkét serpenyőt mozgásba hozza egymás 10
ellen; épp elég árulást követett el Isten nevében, mégse
tudta becsúsztatni magát a mennyországba. Na, gyere,
kedves mester. (*Kopogás*) Kip-kop. Ki van ott? De hiszen ez

⁸⁶ A Kapusnak nem jut eszébe egy másik főördög neve (pl. Mefiszto/felesz/, Lucifer), ami azért ironikus, mert többek között Christopher Marlowe akkori-
ban még mindig igen népszerű *Doctor Faustus*a révén Mefiszto, Marlowe darab-
jának másik főszereplője sokkal kézenfekvőbb, mint Belzebub.

egy angol szabó, akinek épp most bújik ki a...z ... izéje a legutolsó franc...ia divat szerint készült nadrágból. Gyere, szabó, itt megsütheted a libuskádat. (*Kopogás*) Kip-kop. 15
Hát már sohase lesz itten csend? Mégis, mit gondoltok, hol vagytok? De ez a hely nem lehet a pokol, ahhoz túl hideg. Elég volt az ördög-kapusságból. Csak néhány hivatalos csúsztatót akartam beengedni, akik puha rugózású hintón tartanak az örök máglya felé. (*Kopogás*). Mindjárt, 20
mindjárt, no; ejnye, de sürgős! Kérem, ne felejtkezzenek el a kapusról.⁸⁷

Belép MACDUFF és LENNOX.

MACDUFF: Hogy van ez barátom, olyan késő volt,
Mikor ágyba mentél, hogy most
Korán van a késői kelés? 25

KAPUS: Parancsára, uram, a második kakasszóig mulattunk, és az ital, uram, három dolgot is felpiszkál.

MACDUFF: Na, mi az a három, amit az ital különösen felpiszkál?

KAPUS: Az az igazság uram, hogy az orrpirosítást, az alvást és a vizelést. Viszont ami a bujálkodást illeti, azt felpiszkálja 30
és bepiszkítja: felpiszkálja a vágyat, de elmarad az előadás. Ezért aztán a sok italra lehet mondani, hogy értelmeinek megfelelően egy ivású, akarom mondani egy ívású a bujasággal: felhevít-lekonyít, megrakítja-elrakatja, felcsinál-becsinál, megcsinálja-kicsinálja, feláll, de aztán 35
meg leáll. Összefoglalva: az ivás és a bujaság együtt lefekteti az igazságot... aludni... oszt jó napot.

MACDUFF: Úgy látom, téged alaposan két vállra fektetett.

⁸⁷ A Kapus egyrészt „kapupénzt” kér, másrészt ez a mondat: „Please remember the porter” szállóige lett, hiszen ezt a részeg komikus figurát – a következő rövid párbeszéd után – nem látjuk többé a darabban.

KAPUS: Ahogy mondja, uram, még a torkomat is szorongatta alulról, de aztán én torkoltam le, és azt hiszen, én voltam az erősebb, mert ugyan többször levett a lábamról... hányszor is? ... minden esetre ... hánytam, mert nem engedtem, hogy elszédítsen és megtévesszen ... szóval ... le-hánytam a lábam. 40

Belép MACBETH

MACDUFF: Felkelt a gazdád, úgy látom, Biztos a kopogás ébresztette fel, Itt jön. 45

LENNOX: Jó reggelt, uram!

MACBETH: Jó reggelt nektek is.

MACDUFF: Felkelt-e már a király, thán uram? 50

MACBETH. Még nem.

MACDUFF: Meghagyta, hogy jó időben keltsen.
Majdnem késtem egy órát.

MACBETH: Máris viszlek hozzá.

MACDUFF: Tudom, hogy ez kedves kötelesség, De azért feladat. 55

MACBETH: Az ilyen munka éppen, hogy pihentet.
Arra van az ajtaja.

MACDUFF: Nem szívesen zavarom, de most ez A dolgom. (*Kimegy.*) 60

LENNOX: Már ma útnak indul a király?

MACBETH: Igen, így rendelkezett.

LENNOX: Ma éjjel minden nyugtalan volt, ahol Aludtunk, ledőlt a kémény, s azt mondják, Furcsa jajongást hordott-vitt a szél, Halálsikolyt, rémisztő szájából ömlő Jóslatot gomolygó zűrzavarról, 65

Amikor események roncsait
 Sodorja bús korunk. A vészmadár
 Zengett az életünkre örökös
 Éjszakát. Azt rebesgetik, a föld
 Belázasodott, rázta a hideg. 70

MACBETH: Nehéz éjszaka volt.

LENNOX: Nem éltem még sokat, de ilyenre
 Nem emlékszem. 75

Belép MACDUFF.

MACDUFF: Iszony! Iszony! Iszony!
 Nincs rá a szívben kép, a nyelvben szó!

MACBETH és LENNOX: Miért, mi történt?

MACDUFF: A romlás megalkotta mesterművét.
 Szentséggyalázó gyilkosság törte
 Át az Úr magasztos házának falát,
 S ellopta az építmény életét. 80

MACBETH: Mit mondtál? Életét?

LENNOX: Csak nem felséges urunkról beszélsz?

MACDUFF: Menjetek be, és nézzetek egy új
 Gorgó⁸⁸ szemébe, csak nehogy kőszobor
 Legyen belőletek. Nincsen szavam,
 Lássatok és beszéljete ti. 85

MACBETH és LENNOX el.

Felkelni, felkelni,
 Harangot félre verni, gyilkosság és
 Felségárulás! Banquo és Donalbain, 90

⁸⁸ A Gorgók (vagy Gorgonok) a görög mitológia lényei, fejükön haj helyett kígyók tekeregnek, és aki a szemükbe néz, kőszoborrá változik. Lényeges, hogy hárman vannak, mint a „vészlények”, eredetileg gyönyörű hajadonok voltak, de Pallasz Athéné bosszúból, mert megsértették, szörnyetegekké változtatta őket.

Malcolm, mindenki fel, az álmot, A halál ábrázatát, vessétek le, Mert valóság vár: maga a halál, A végítélet képe. Keljetek már, Hé, Malcolm, Banquo, mint sírból jövő Szellemek siessetek, a rettenet Ezt kívánja.	95
<i>Félreverik a harangot. Belép [LADY] MACBETH.</i>	
LADY MACBETH: Ki fújja itt a borzalom kürtjelét, Amitől összecsődül az egész Alvó ház? Beszélj már! Beszélj!	100
MACDUFF: Ó, asszonyom, Az én szavam most nem hölgynek való, Egy nő fülébe jutva újra ölne, És úgy pottyanna ki.	105
<i>Belép BANQUO.</i>	
Ó, Banquo, Banquo, Felséges királyunkat meggyilkolták.	
LADY MACBETH: Jaj nekem, borzalom, Itt, a mi kastélyunkban?	
BANQUO: Ez bárhol iszonyat. Kedves Macduff, Vond vissza a szavad, és mondd, Hogy nem igaz.	110
<i>Belép MACBETH és LENNOX.</i>	
MACBETH: Ha egy órával ezelőtt meghalok, Boldogan éltem volna. Mostantól Semmi sem komoly itt, a földi létben. Minden játékszer, halott a rang, a fény, Az élet borát lefejték, csak sűrű Alja az ég büszkesége.	115
<i>Bejön MALCOLM és DONALBAIN.</i>	

DONALBAIN: Valaki rosszul van?

MACBETH: Ti vagytok, csak még nem tudjátok.

A véretek forrása, kútfeje

Elapadt, maga az élet-kút

Apadt ki.

MACDUFF: Apátokat megölték.

MALCOLM: Kicsoda?

LENNOX: Minden jel azt mutatja, az örök

Tették, a belső emberek. Sok vér

Csúfítja arcuk és kezük, a két

Véres tört párnájukon megtaláltuk,

Le sem törölték; csak bámultak bután,

Nem lett volna szabad megbízni bennük.

MACBETH: Mennyire bánom már, hogy haragomban

Mindkettőt megöltem.

MACDUFF: Hogyan tehetted ezt?

MACBETH: Ki tud egyszerre bölcs és dühös lenni,

Kábultan mérlegelni hűség és jog között?

Az nem is ember. Vad szeretetem

Meglódult, nem lassította ész. Ott

Feküdt Duncan, ezüstös bőrét arany

Csipkével verte ki a vér, s mint hitszegés

A természettel szemben, egy-egy tátongó

Sebe omladék volt, melyen betört

A rontás. S a gyilkosok mesterségük

Bíborában; a török markolatig

Ragacsosak a vértől – nem, itt nem

Volt visszaút annak, aki igazán

Szerette, s tudta, hogy ezt bátorsággal

Hogyan mutassa ki.

LADY MACBETH: Segítség, jaj!

MACDUFF: Valaki segítsen.

[*Lady Macbeth kimegy, támogatják*]

MALCOLM [*Donalbainhez*]: Mondd, miért nem moccan a nyelvünk,
holott
Az úgy leginkább minket érint?

DONALBAIN [*Malcolmhoz*]: Mit mondhatnánk, ha itt minden
odúban 155
Végzet ülhet, hogy lecsapjon ránk?
Meneküljünk. A könnyet forralni kell.

MALCOLM [*Donalbainhez*]: A mély gyász még csak álldogál
szívünkben.

BANQUO: Nézzük meg, hogy van a Lady. 160
S ha úrrá lettünk kissé fájdalomkon,
Tanácskozzunk, és hatoljunk a véres
Tett mélyére. Kétely és félelem
Gyötör mindannyiunkat. De a nagy
Isten színe előtt állva keresem 165
A rejtett indítékot, harcolok
Az áruló gonosz ellen.

MACDUFF: Én is!

MIND: Én is, én is!

MACBETH: Vegyünk magunkra emberibb ruhát,⁸⁹ 170
És találkozzunk kint, a nagyteremben.

MIND: Helyes, helyes.

Mindenki kimegy, kivéve MALCOLM-ot és DONALBAIN-t.

MALCOLM: Te mit teszel most? Ne menjünk közéjük,
Nem érzett bánat könnyen tettethető;
Rossz ember ebből él. Átszököm Angliába. 175

⁸⁹ Macbeth arra céloz, hogy a „háziak” (s így ő is, persze álcából) még hálóruhában vannak.

DONALBAIN: Én meg Írországba. Ha elválunk, A biztonság nagyobb. Itt minden ember Tört rejt mosolyában, egy vérrokon Könnyen véres lehet.	
MALCOLM: A gyilkos nyíl Az új idegén ül még, mi ne legyünk A céltáblájukon. Nyergeljünk gyorsan, Hosszasan nem búcsúzunk, elsurranunk. Senki sem tolvaj, ha életét lopja: Magát fogja ki, ha valami foglya.	180 185

2.4. *Belép ROSS egy ÖREGEMBER-rel.*

ÖREG: Az elmúlt hetven évre jól emlékszem, Vaskos kötet ez a hosszú idő, Megéltem szörnyű, különös dolgokat, De a múlt éjjelhez egyik sem fogható.	
ROSS: A menny, jó öreg, bizony ránk ijeszt: Borzasztja, hogyan alakít az ember Ezen a lenti, véres színpadon. Most nappal volna, de az úti lámpást Elfojtja a sötét. Túl sok az éj, Vagy a nap szégyenkezik, hogy a föld Arcát sötét földeli el, és nem Csókolhatja élénk sugarával?	5 10
ÖREG: Ez éppúgy természetellenes, mint a Tett, ami megtörtént. Múlt kedden is egy Sólyom büszkén szárnyalt, toronymagasan, Egerésző bagoly csapott le rá, És megölte.	15
ROSS: És Duncan lovai – tényleg rendkívüli – Mind gyors és pompás, fajtájuk legjava, Visszavadultak, s béklyót szakítva, Istállót törve úgy lázadtak fel, mint Aki ember ellen visel háborút.	20

ÖREG: Azt mondják, fel is falták egymást.

ROSS: Így volt, csak bámultam a döbbenettől.

Belép MACDUFF.

ROSS: Nahát, itt a jó Macduff. Mondd, mi újság? 25

MACDUFF: Kérlek: csak nézz körül.

ROSS: Tudják-e már

Ki tette ezt a több, mint véres tettet?

MACDUFF: Az örök, akiket Macbeth megölt.

ROSS: Micsoda nap; volt okuk vagy mentségük? 30

MACDUFF: Pénzért csinálták. Malcolm és Donalbain,
A két királyfi titokban megszökött,
Ezért gyanítható erősen, hogy
Kik a tettesek.

ROSS: Még több lázadás ez 35

A természet ellen. Pazarló
A becsvágy, amely épp azt rontja,
Amiből épült. Valószínű tehát,
Hogy a királyság most Macbethre száll.

MACDUFF: Nevét már kihirdették, és Scone-ba⁹⁰ 40
Ment, hogy beiktassák.

ROSS: És Duncan teste hol van?

MACDUFF: Colmekillbe⁹¹ vitték,
Minden ősének csontja ott pihen.

ROSS: Te elmész Scone-ba? 45

MACDUFF: Nem, haza tartok, Fife-ba⁹², jó rokon.

⁹⁰ A hagyományos skót koronázó hely.

⁹¹ Vagy Colmekill: sziget, a régi skót királyok és nemesek temetkezőhelye.

⁹² Fife: Macduff birtoka, „thánságának” központja.

ROSS: Én viszont Scone-ba.

MACDUFF: Bárcsak mindent rendben találnál ott.

Jó utat, aztán nehogy az új köpeny

Roszbabb legyen majd, mint a megkopott.

50

ROSS: Szerencsés utat, jó öreg.

ÖREG: Az Isten áldjon, utad ott vigyen át,

Ahol a rosszból jó lesz, ellenségből

Meg barát.

Vége a második felvonásnak.

III. felvonás

3.1. *Belép BANQUO [lovaglórúhában].*

BANQUO: Hát most tiéd lett: király vagy, Glamis,
Cawdor, minden, ahogy a vészlények
Ígérték; s félek, iszonyú rút volt
Ez a játék. De azt is mondták, te itt
Megállsz, és én leszek királyok őse. 5
Ha nem hazudtak – Macbeth, te fürdesz
Szavaik fényében – és te magad vagy
A bizonyíték, az igazolás.
Mért ne válna be nekem is a jóslat?
Hadd reménykedjem! De csönd, itt jön. 10

*Kürtszó – belép MACBETH mint király, LADY [MACBETH
királynőként], LENNOX, ROSS, urak és kísérők.*

MACBETH: Itt a fővendég!

LADY MACBETH: Ha nem találjuk meg,
Hiányzott volna a lakománkról,
S minden rosszul sült el.

MACBETH: Ma este, uram, díszvacsora lesz, 15
Kérlek, legyél jelen.

BANQUO: Rendelkezz velem,
Felség; a kötelesség örökös
Kapocs: nem szakít el tőled.

MACBETH: Ma délután kilovagolsz? 20

BANQUO: Igen, uram.

MACBETH: Ha nem mennél, a mai tanácskozáson
Kikérnénk mindig megfontolt és okos
Véleményed, de akkor inkább holnap.
Messze mész? 25

BANQUO: Olyan messze, uram, hogy Épp visszatérhetek a vacsorára. Ha lassabb a lovam, kénytelen leszek Az éjjeltől egy-két sötét órát Kölcsönkérni.	30
MACBETH: De nehogy elmaradj a vacsoráról!	
BANQUO: Semmiképp nem tenném, uram.	
MACBETH: Azt halljuk, vérszagú öcséink Bujkálnak Angliában és Írországbán, Tagadják az apagyilkosságot, S furcsa mesékkel tömik mások fülét. De erről holnap, ez mindannyiunkat Érintő államügy. Fáradj lovadhoz, Minden jót, amíg meg nem jössz ma éjjel. Fiad, Fleance veled megy?	35 40
BANQUO: Igen, uram, de már indulnunk kell.	
MACBETH: Száguldjatok, lovatok ne botoljon, Erős hátukra bízlak, jó utat!	
BANQUO <i>el.</i>	
Most hétig mindenki a maga ura, Tegyétek, ami tetszik, annál is Édesebb lesz, ha újra látjuk egymást. Vacsoráig visszavonulunk; addig Az Isten áldjon.	45
<i>Mind kimennek, kivéve MACBETH-et és egy SZOLGÁ-t.</i> [a Szolgához] Hé, te, állj csak meg, itt vannak már, Akiiket idehívtam?	50
SZOLGA: Igen, uram, A kastélykapu előtt várakoznak.	
MACBETH: Kísérd be őket.	
SZOLGA <i>el.</i>	

Így lenni semmi;
 De biztonságban lenni: az a kérdés.⁹³ 55
 A félelem Banquótól bennem ragadt;
 Királyi jellemében trónol az,
 Ami mélyembe vág. Sok mindent meg mer
 Tenni, higgadt elmével, és olyan
 Bölcsességgel, amely a tetteit 60
 Biztonságos irányba tereli.
 Más lénye nem nyomaszt, csak az övé,
 Jelenlétében szellemem eltompul,
 Mint mondják, Marcus Antoniusé,
 Ha Ceasar vele volt. Mikor először 65
 Neveztek királynak, rászólt a nővérekre:
 Neki beszéljenek, s e vészpróféták
 Úgy köszöntötték, hogy királyok sorát
 Nemzi majd. Az én fejemre pedig
 Meddő koronát, markomba kiszáradt 70
 Jogart tettek, s kezemből kitepték
 A folytatás és siker fonalát.
 Nem lesz fiam, aki követne a trónon.
 Ha így van, Banquo gyermekeiért
 Mocskoltam be magam, őértük lettem 75
 A jó és áldott Duncan gyilkosa,
 Őértük került gennyes gyűlölet

⁹³ Az angol eredetiben: „To be thus is nothing, / But to be safely thus.” Szó szerint: „Így lenni semmi, / hacsak nem biztonságban [vagyunk] így (pl. királyként)”. Az angolban sem érthető pontosan, miről beszél Macbeth, valószínűleg arról van szó: nem elég királynak lenni, emellett még biztonságban is kellene magát éreznie. Ilyenkor a fordító nincs könnyű helyzetben. Fordítsa a fenti nagyon tömör mondat valószínűsíthető parafrázisát (pl. gyakorlatilag az angol kritikai kiadás lábjegyzetét), pl.: „Így lenni semmi; / Biztonságban így lenni [az értelmes/emberi] létezés”, vagy próbálkozzon mással. Az utóbbi mellett döntöttem, felbátorodva azon, hogy a „To be” kezdet a kb. 1606-os *Macbeth*-ben a korabeli közönség körében felidézhetette a kb. 1600-as *Hamlet* már akkor népszerű sorát: „To be or not to be, that is the question”: „Lenni vagy nem lenni: az itt a kérdés” (ford. Arany János).

Békém poharába, s dobtam a lelkem
 Az emberfaló, sátáni kárhozatba.
 Királlyá tettem őket, Banquo magjait! 80
 Kihívom inkább a Sorsot viadalra
 A legvégsőig tartó küzdelemben.
 Ki az ott?

Belép a Szolga két GYILKOS-sal.

[A Szolgához] Most őrizd az ajtót, amíg nem szólok.
 [A gyilkosokhoz] Nem tegnap beszélgettünk utoljára?⁹⁴ 85

GYILKOSOK: De igen, felség.

MACBETH: Hát mit gondoltok arról, amit mondtam? Értsétek meg: nem én, hanem ő volt, aki a múltban szerencsétlenül tett titeket, ti azonban engem, az ártatlant gyanúsítottok. A múltkor ezt elég érthetően elmagyaráztam: bizonyítékokat mutattam, hogyan tévesztett meg és csapott be. Láttátok ügynökei listáját, és hogy azok kikkel működtek együtt, és minden egyebet, amiből egy félkegyelmű vagy nagyon ostoba is megállapíthatja, hogy „mindezt Banquo tette”. 95

ELSŐ GYILKOS: Igen, tudattad velünk, uram.

MACBETH: De még mennyire, sőt tovább is mentem, és mai találkozásonk ez a tárgya. Vajon annyira túlteng természetekben a türelem, hogy inkább mindent hagynátok ennyiben? Annyira átjár az evangéliumi szellem, hogy inkább imádkoztok ezért a jó emberért és minden utódjáért, érte, akinek kemény keze alatt görbült a hátatok, aki a sírba taszít, és örökre földönfutóvá tette a családokat? 100

ELSŐ GYILKOS: Mi férfiak vagyunk, uralkodóm.

MACBETH: Igen, a „férfi” gyűjtőnév alatt 105

⁹⁴ Rejtélyes jelenet, az én kiadásom az elejét prózában hozza, ezt követtem, de több kiadás roppant rendetlen ötödféles jambusban közli. L. még a Bevezetőt.

Szerepeltek, ahogy „kutya” az agár, A korcs, a spániel, a keverék, A loncsos szőrű és a vízi eb, Meg a félig farkas: ezeket mind Kutyának hívjuk. Becses tanulmányok	110
Tesznek különbséget a gyors, a lassú, Az okos, a házőrző és vadászeb Között, megemlítve az ajándékot, Melyet a bőkezű természet zárt Beléjük: ez által mindegyikben van	115
Valami többlet, amikor az azonos neműek Lajstromán megjelennek. A férfival Sincs másképp. Ha tehát fent vagytok A listán, és nem a férfinem legalján Tartanak számon, nyilatkozatok,	120
S a lelketekre bízom az ügyet; Gyors végrehajtás, s eltűnt az ellenség; Mi meg szívünkbe zárunk. Az életet Addig betegen viselem, amíg Nem gyógyítja meg az ő halála.	125
MÁSODIK GYILKOS: Felség, egyként a sok közül, akit Ütött-vert a világ, nem érdekel, Dühömben mit csinálok, csak ártassak Neki.	
ELSŐ GYILKOS: Csatlakozom: sok baj szakadt Fejemre, fáraszt, hogy huzakodjam A szerencsével; vagy kijavítom Az életem, vagy elhajítom.	130
MACBETH: Tudjátok Akkor, ki az ellenség: Banquo.	135
GYILKOSOK: Úgy van, uram.	
MACBETH: Az enyém is. Köztünk olyan Véres a szakadás, hogy léte minden Perce egy-egy döfés oda, ahol	

Leginkább élek. Elsöpörhetném Pusztá tekintetemmel, hatalmas Akaratom percnyi szeszélyeként, De nem szabad, mert van néhány közös Barátunk, a pártfogásuk fontos, Ezért majd velük gyászolom, ámbár Én sújtom le. Ezért udvarlok Segítségetekért, s rejtjük az ügyet A köznép szeme elől: súlyos és Nyomós okaink vannak.	140 145
--	--------------------------------

MÁSODIK GYILKOS: Megtesszük,
Uram, amit nekünk parancsolsz.

ELSŐ GYILKOS: Még ha az életünk...⁹⁵

MACBETH: Lelketek tüze átsüt rajtatok.
Egy órán belül kaptok utasítást,
Hogy hol álljatok lesben, tudatom 155
A helyes időzítést, a legjobb
Percet, mert ma éjjel kell megtennetek.
Menjetek a kastélytól távolabb;
Tudjátok: árnyék rám nem vetülhet.
És vele együtt – hogy folt vagy botlás 160
Ne csúfítsa a munkát – abban az órában
Fiát, Fleance-t is várja ez a sors:
A fiú hű társa, és hogy ne legyen,
Éppúgy életbevágó. Ki-ki készülődjön,
Mindjárt jövök. 165

GYILKOSOK: Nem hagyunk cserben, jó uram.

MACBETH: Üzenek hamar: maradjatok a közelben.

(Gyilkosok kimennek.)

Döntöttünk. Banquo, ha lelked a mennyi várja,
Ma éjjel van esély a nagy utazásra.

⁹⁵ Az Első Gyilkos itt fogadkozni akar, de Macbeth közbevág.

3.2. *Belép LADY MACBETH és egy SZOLGA.*

LADY MACBETH: Banquo nincs a kastélyban?

SZOLGA: Nincs, asszonyom, de ma éjjel visszajön.

LADY MACBETH: Mondd meg a királynak, hogy néhány szót
Kívánok váltani vele.

SZOLGA: Igenis, asszonyom.

5

LADY MACBETH: Semmink sincs, a tönk szélén állunk,
Ha belül üres az, amire vágytunk.
Nagyobb biztonság kárvallotnak lenni,
Mint vallani: kár így örömet venni.

Belép MACBETH.

Mi van veled, mért vonulsz mindig el,
Mért választasz rémképet társadul?
Gyötrődsz magadban; ha halottra gondolsz,
Engedd, hadd haljon vele a gondolat.
Ha nincs ellenszer, kár tovább vesződni,
Ha megtettük: nem lehet nem megtenni.

10

15

MACBETH: A kígyóba csak belevágtunk, nem
Öltük meg; összeforr, tekergőzik,
És balfogásainkba újranojt
Fogát vágja. De forduljon ki négy
Sarkából minden, legyen nyomorult
A menny és a föld, mielőtt rettegve
Eszünk-iszunk; lidérces álmok nem
Dúlhatják reszkető éjszakáink.

20

Feküdjünk együtt inkább a halottal
Akit, hogy jobb legyen létünk, jobblétre
Segítettünk, minthogy az elme kínja
Rázzon önkívületbe. Duncan ott
Lenn a sírban. Békésen alszik, nyugszik
Az elevenség lázai után. Az árulás
Ártott igazán, de már sem acél,

25

30

Sem méreg, sem hadak, sem belviszály,
Semmi nem érheti többé.

LADY MACBETH: Drága jó királyom, térj magadhoz,
Simítsd ki gyűrött arcod, légy ma vidám
És önfeledt a vendégek között. 35

MACBETH: Így lesz, szerelmem, de kérlek, légy te is.
Külön ügyelj Banquóra, tüntesd ki
Figyelmeddel, barátságos szavakkal.
Míg nincs biztonság, rangunkból áradjon
A megnyerő hízlegés; szívünk elé 40
Arcunkat mint maszkot tartsuk,
S ne lássanak az álruhánk mögé.

LADY MACBETH: Hagy abba! Most azonnal!

MACBETH: Skorpiók nyüzsögnek a fejemben,
Szerelmem! Tudod: Banquo és Fleance él! 45

LADY MACBETH: Ők is halandó példányai a természetnek.

MACBETH: Van megoldás, igen: sebezhetőek;
Tehát örülj: mielőtt romfalak közt
Csapong a denevér, mielőtt csúf
Ganajbogár indul álmosan dongva 50
A sötét Hekatéhez az éjszaka
Tátongó üregét zengetve,
Egy tett történik: neve is iszonyat.

LADY MACBETH: Miféle tett?

MACBETH: Drága csibém, neked nem kell még tudni 55
Erről; majd tapsolhatsz előadás után.
Gyere, vaksötét éjjel, bogozz
Kendőt nappalunk párás, bús szemére,
És vértől síkos, láthatatlan kézzel

Tépd cafatokra azt a szövetséget⁹⁶, 60
 Mely napról napra sápadtabbá tesz.
 Sűrűbb a szürkület; varjúhad száll,
 Megtér a károgó vadonba; ami
 Ma szép volt, bágyadtan konyul le;
 Az éj sötét erői ólálkodnak, nézik, 65
 Merre az áldozat. Csodálkozol?
 A szavam ne feledd; maradj elszánt,
 További bajjal gyógyítjuk, ami bánt.
 Kérlek, gyere velem.

3.3. *Belép három GYILKOS.*

ELSŐ GYILKOS: De ki utasított, hogy velünk gyere? 70

HARMADIK GYILKOS: Macbeth.

MÁSODIK GYILKOS: Megbízhatasz benne.
 Őt küldték, hogy elmondja pontról pontra,
 Mi most a dolgunk.

ELSŐ GYILKOS [*a Harmadik Gyilkosnak*]: Na, jól van, csatlakozhatsz. 75
 Nyugat felől még dereng egy kis fény.
 Kései utas ilyenkor igyekszik
 A legközelebbi fogadóba.
 Mindjárt jön, akire várunk.

HARMADIK GYILKOS: Csönd, ez lódobogás! 80

BANQUO (*kívülről*): Hé, világítson itt már valaki!

MÁSODIK GYILKOS: Ez ő lesz, a többi vendég
 Megérkezett, és be is mentek.

⁹⁶ Az eredetiben a *bond* szó szerepel, amely pl. *A velencei kalmár* egyik kulcsszava; arra a szerződésre utal, amit Antonio köt Shylockkal, de jelenthet 'szövetség'-et (bibliai értelemben is), valamilyen 'kötés'-t, 'kötődés'-t. Nem világos, Macbeth a Banquóval, illetve a Duncannel kötött szövetségre, a hozzájuk való lojalitásra (katonai bajtársiasságra) gondol-e, vagy arra, ő most az Istennel kötött szövetségét „mondja fel”. Ezért egyszerűen csak „szövetség”-nek fordítottam.

ELSŐ GYILKOS: Leszálltak a lóról.

HARMADIK GYILKOS: Lehet, még majdnem egy mérföldre vannak; 85
Ő is, mint mindenki, onnan gyalog jön
A kastélykapuig.

Belép BANQUO és FLEANCE, fáklyákkal.

MÁSODIK GYILKOS: Vigyázat! Fáklya!

HARMADIK GYILKOS: Ő az!

ELSŐ GYILKOS: Essünk neki. 90

BANQUO: Ma éjjel esni fog.

ELSŐ GYILKOS: De még mennyire!

A GYILKOSOK támadnak. Az ELSŐ GYILKOS kioltja a fáklyát.

BANQUO: Árulás!

Menekülj, drága Fleance, menekülj, szaladj!
Talán majd bosszút állsz. – Te aljas....! 95
[Meghal. Fleance elmenekül]

HARMADIK GYILKOS: Ki ütötte le a fáklyát?

ELSŐ GYILKOS: Nem erről volt szó?

HARMADIK GYILKOS: Csak egy fekszik itt; a fiú megszökött.

MÁSODIK GYILKOS: Csak félmunkát végeztünk.

ELSŐ GYILKOS: Arról tegyünk jelentést, amit tettünk. 100

3.4. Díszvacsorára készülnek. [Két trónszéket helyeznek a színpadra]. Bejön MACBETH [mint Király], LADY [MACBETH mint Királyné], ROSS, LENNOX, URAK és személyzet. [Lady Macbeth leül].

MACBETH: Ismeritek az ülésrendet, foglaljatok helyet rang szerint;
a legkisebbet is hozta Isten.

[Urak leülnek]

URAK: Köszönjük, felség.

MACBETH: A magunk szerény személye majd közétek ül, a gondos házigazda szerepében. Háziasszonyunk helyén marad, de alkalomadtán őt is ide hívjuk.⁹⁷ 5

LADY MACBETH: Kérlek, uram, hirdesd ki minden itt lévő barátunknak szívből jövő jókívánságaim.

Belép az ELSŐ GYILKOS.

MACBETH: [a Ladyhez] Fogadd szívük mélyéről érkező Hálás pillantásuk. Ugyanannyi vendég 10
Van mindkét oldalon; majd ide ülök,
Középre. Mulassatok vidáman,
Mindannyian emeljük poharunk!

[Az Első Gyilkoshoz]: Vér van az arcodon.

ELSŐ GYILKOS: Akkor az Banquoé. 15

MACBETH: Jobb egészben itt, mint az ő bőrében.
Elintéztétek?

ELSŐ GYILKOS: Magam végeztem el a torokmetszést.

MACBETH: Te vagy a legeslegjobb gégevágó.
De az se rossz, aki Fleance-szal tette; 20
Ha te voltál, tényleg páratlan vagy.

ELSŐ GYILKOS: Felséges úr, Fleance elmenekült.

MACBETH: Akkor újra rám tör a roham. Másként
Én lennék maga a tökély, kőkemény 25
Márvány gránit sziklatömbön, a tág,
A mindenségben áramló levegő;

⁹⁷ Az ülésrend és vacsoraprotokoll a Shakespeare-korabeli arisztokrácia ünnepi szertartásait tükrözi. Lady Macbeth azért nem ül az urak közé, mert most az asszonyok nincsenek meghívva; ilyenkor a házigazdának a férfiak között kellett helyet foglalnia, és a főhely nem az asztalfő volt, hanem a középső szék azon az oldalon, amely a terem belseje felé nézett.

- Most megcsonkítva szűk odúba zártak,
Vigyorgó kétely, rettegés köt gúzsba.
De Banquo biztos?
- ELSŐ GYILKOS: Igen, uram, egy mély és biztos árok 30
Magányos lakója, húsz mély barázda
Húzódik fején: már egy halálos.
- MACBETH: Ezt nagyon köszönöm. A hosszabb kígyó
Mélybe vettetett; a kisebb féreg
Most még ártalmatlan, de kinő 35
Idővel a méregfoga. Most menj,
Holnap majd hallasz rólunk.
- AZ [ELSŐ] GYILKOS el.
- LADY MACBETH: Felséges úr,
Vendégeidet elhanyagolod.
Csak ímmel-ámmal nyelik le az ételt, 40
Ha nem fűszerezi szívélyes kínálás.
Legízesebb a falat háziasan:
Mostantól a hús mellé jókedv-szósz jár,
Anélkül száraz az ilyen lakoma.
- Belép Banquo Szelleme és leül Macbeth helyére.*
- MACBETH: Kedves, hogy emlékeztetsz! 45
Jó emésztés szolgálja az étvágyat,
S mindkettőt jó egészség!
- LENNOX: Foglaljon helyet, felséges urunk.
- MACBETH: Országunk színe-javát ölelné
A ház, ha nem nélkülöznénk Banquo 50
Jelenlétét. Remélem, egyszerűen
Illem ellen vét, s nem kell aggódnom,
Hogy valami baj érte.
- ROSS: Hiánya, uram,
Ígéretére cáfol. Felséged 55
Megtisztelné társaságunk?

MACBETH: Már mindenütt ülnek.

LENNOX: Itt még van egy fenntartott, üres hely.

MACBETH: Hol?

LENNOX: Itt, itt, uram. Felsőged rosszul van? 60

MACBETH: Melyikőtök csinálja ezt velem?

URAK: Mit, drága felség?

MACBETH: [*Banquo Szelleméhez*] Nem mondhatod, hogy én tettem;
ne rázd
A véres fürtjeid felém! 65

ROSS: Gyerünk, urak, királyunk nincsen jól.

LADY MACBETH: Barátaink, üljetek vissza. Férjemet
Hasonló rohamok ifjúkorától
Gyötrik. Nyugalom: egy gondolatnyi,
Röpke pillanat, és máris jól lesz. 70
Ha nézitek, csak ront a helyzetén,
És megbántjátok. Egyetek inkább,
Ne vegyetek róla tudomást.
[*Macbethhez*]: Férfi vagy te?

MACBETH: Bizony, 75
Olyan, aki meg meri bámulni,
Amitől ördög irtózva borzad el.

LADY MACBETH: Nagyon megható!
A félelmed festette ezt a képet;
A légben mozgó tűr is onnan ered: 80
Erről mondtad, hogy Duncanhez vezetett.
Csak borzongás ez, üres szörnyülködés,
Valódi rettenet utánzata;
Dajkák meséje ijeszt így egy téli
Éjszakán a kandalló tűzénél, 85
Nagymamák öröme. Szégyen, szégyen;
Mért vágsz ilyen arcot? Mit csinálsz? Csupán
Egy széket bámulsz!

MACBETH: Könyörgök, nézd már! Oda, oda nézz!	
Hogy mondod? ⁹⁸ Miért, mi közöm hozzá?	90
Ha bólogatni tudsz, nyisd ki a szád!	
Ha sírkamrák és temetők a holtat	
Visszaküldik, keselyűk gyomra lesz	
A síremlékünk.	
<i>[A Szellem eltávozik]</i>	
LADY MACBETH: Bolond vagy? Légy már férfi!	95
MACBETH: Úgy láttam, ahogy most előtted állok.	
LADY MACBETH: Fúj, micsoda szégyen!	
MACBETH: Ember embernek vérét ősidők	
Óta ontja; ma már a törvény védi	
Az életet, mégis megesnek szörnyű,	100
Elmondhatatlan gyilkosságok. De	
Mindig úgy volt: ha az agy kiloccsant,	
Az ember meghalt, ennyi volt és kész.	
Most a holtak újra járnak, fejükön	
Hús végzetes vágással, és székedről	105
Lelöknek. Megfoghatatlanabb, mint	
Bármilyen gyilkosság.	
LADY MACBETH: Drága királyom,	
Hiányolnak nemes barátaid.	
MACBETH: Igen, elfeledtem...	110
Barátaim, ne csodálkozzatok,	
Szokatlan nyavalyám semmi komoly,	
Ha jól ismertek. Gyertek, igyunk csak,	
Szeressük egymást, egészségetekre,	
Aztán majd leülök. Bort ide, hé!	115
<i>Megjelenik Banquo Szelleme.</i>	

⁹⁸ Itt már Macbeth valószínűleg Banquo Szelleméhez beszél.

Az egész asztal egészségére,
És Banquóéra, aki úgy hiányzik!
Bárcsak itt lenne! Rátok és rá iszom!

URAK: [*Felállnak, emelik poharukat, isznak*] Szolgálatunk és
hűségünk jeléül! 120

MACBETH: Menj el, ne lássalak! Takarjon föld!
Csontod velőtlen, valótlan a véred,
S nem látsz, hiába nézel bámuló
Szemeddel!

LADY MACBETH: Férjem viselkedését vegyétek 125
Rossz szokásnak; egy kissé kellemetlen,
Semmi több.

MACBETH: Merem, amit egy férfi mer:
Gyere, mint nagymérgű, orosz medve,
Orrszarvú fenevad, vicsorgó, kászpi tigris⁹⁹, 130
Vagy legyél más alakban, mint ez itt:
Acélos inaim nem rezdülnének meg.
Vagy támadj fel, és hívj ki egy szál kardra
A pusztaságban; ha reszketnék, bent
Csendben meghúzódok, te meg kiáltsd: 135
Babázzon vele kisleány! [*Banquo Szelleméhez:*] El innen,
Szörnyű árny, valóság romlott képe.

[*Banquo Szelleme eltűnik*]

⁹⁹ *Hyrcean tiger*: Shakespeare itt valószínűleg Dido Aeneashoz intézett szavaira utal. Amikor a rómaiak őse hajóit szereli fel, hogy eltávozzon, a pun királynő így kiált fel: „Téged nem szült istennő! teneked, lator, őszöd / Dardanus, óh sose volt! meredek Kaukázuson ellett / vad Hyrcánia tigrise, ott szoptattak a sziklán!” (Vergilius: *Aeneis*, IV. ének, 365-367, ford. Lakatos István). Hyrcánia a Kászpi- (vagy Kaszpi-) tenger (Mare Caspium vagy Hyrcanium) délkeleti partjának latin neve. Shakespeare Vergiliust feltehetően már a stratfordi „gimnáziumban” (Grammar School) olvasta, Dido és Aeneas szerelme a kor egyik legnépszerűbb történetei közé tartozott.

Hogy elmentél, megint ember vagyok.	
[A vendégekhez:] Ne álljatok fel.	
LADY MACBETH: Odalett minden mulatság, Csodálatos felfordulást rendeztél!	140
MACBETH: Ha van ilyen jelenség, És, mint nyári felhő, ránk telepszik, Ne tüntessük-e ki csodálatunkkal? Úgy mutatsz, mint idegent önmagamnak; Hogy maradhat rubinpiros az arcod, Ha az enyém fehér a félelemtől?	145
ROSS: Milyen jelenségről van szó, jó uram?	
LADY MACBETH: A sok beszéd zavarja, rosszabbul van, A kérdések feldühítik. Nem kell Rang szerint kivonulni, menjetek Gyorsan, szép jó éjszakát.	150
LENNOX: Jó éjt, s jobb egészséget felséges Urunknak!	
LADY MACBETH: Jó éjt mindenkinek!	155
<i>[Mind kimennek, kivéve Macbethet és Lady Macbethet]</i>	
MACBETH: Azt mondják, vért kíván: a vér vért kíván. Volt, hogy mozdult a kő, a fák beszéltek, Fecsegő szarka, holló- és varjúhad A látnokoknak értelmére adta A legkörmönfontabb, legrejtettebb Gyilkosságokat. Virrad? Vagy éjjel van?	160
LADY MACBETH: Versengve tanakodnak, melyik; melyik.	
MACBETH: Mit szólsz, hogy Macduff nem jött el, holott Többször is hívtuk?	
LADY MACBETH: Járt nála valaki?	165

MACBETH: Pletykálnak ezt-azt, majd üzenek neki.
 Mindegyik házban szolgál egy fizetett
 Besúgó. Holnap korán megyek
 A vészlányekhez. Többet kell mondjanak,
 Mert tudni akarom a legszörnyűbbet, 170
 Akár a legszörnyűbb áron; mostantól
 Minden engedjen nekem. A vérben
 Olyan mélyen gázolok, hogy előre
 Vagy épp vissza egyformán körülményes.
 Fejem furcsán utasítja a kezem, 175
 Ha lelepleznek, elbukom szerepem.

LADY MACBETH: Ami neked kell: fűszerünk, az alvás.

MACBETH: Gyere aludni.
 Mint idegen nézem, hogy megyek tönkre,
 Új rettegőnek kell a kemény lecke. 180
 – A tettet és a tettetést csak most kezdtük.

3.5. *Mennydörgés. Belép a három BOSZORKÁNY, és találkoznak HEKATÉ-val.*

ELSŐ BOSZORKÁNY: Mért ilyen dült az arcod, Hekaté?

HEKATÉ: Joggal haragszom, arcátlan személyek,
 Macbethtel levetek összeszűrtétek,
 Feladni így rejtvényeket
 Halálról hogyan mertetek? 5
 Míg én, varázsló mesternő,
 Ki bajt, ragályt titokban szó,
 Nem játszhattam el szerepem,
 Elhalványult művészetem.
 S mindezt kiért? Vajon ki érti? 10
 Emberetek zavaros férfi,
 Bosszúálló, és mint az átlag,
 Nem nektek él, csupán magának.
 Tegyétek jóvá, holnap rátok

A mély Acheron¹⁰⁰ partján várok, 15
 Ő is ott lesz, már kora reggel:
 A sorsát tudni vágyó ember.
 Minden legyen: varázs, csalétek,
 Ráolvasás és jósedények.
 Most levegőbe! Az éjszakát 20
 Komor végzettel hatom át,
 Dolgozom, míg eljön a dél.
 A holdon van egy sarok-él,
 Azon gyűlik egy csepp, kövér,
 Elkapom, mielőtt földet ér; 25
 Varázssal párlom jó előre,
 Látvány gőzölög fel belőle,
 Tudd a káprázat erejét,
 És megzavarjuk a fejét.
 Halálát, végzetét nem féli, 30
 Vágyait valóságnak véli.
 Tudjuk jól, a halandó vágya
 És ellensége a biztonsága.

Kintről zeneszó, és egy dal: „Gyere, gyere, Hekaté...”.

De hívnak most, nézd, az a kicsi szellem
 Kődös felhőn ül, és fenn vár engem. [Elmegy.] 35

ELSŐ BOSZORKÁNY: Gyerünk, siessük, különben visszajön.

Mind el.

3.6. *Belép LENNOX és egy másik NEMES ÚR.*

LENNOX: Talán nem gondoltad még át, amit
 A múltkor mondtam, most annyit csak,
 Hogy ez az egész roppant különös.¹⁰¹

¹⁰⁰ A görög mitológiában az Alvilág egyik folyója.

¹⁰¹ Lennox beszéde ironikus, már-már szarkasztikus: Macbethet mint zsarnokot mutatja be, aki egyre inkább lelepleződik.

Az tény, hogy Macbeth megsiratta a jó
 És áldott Duncant, de gyilkosság volt, ez 5
 Is tény. A bátor Banquo kint járt még
 Késő éjjel; mondhatod, persze, hogy
 Fleance ölte meg, hiszen elmenekült.
 Ne járkáljunk későn odakint. Ki
 Tagadhatná, milyen szörnyűség, hogy 10
 Malcolm és Donalbain megölte jó
 És áldott apját? Ez megveszekedett
 Tény; Macbeth pedig meggyásolta. Vagy
 Szent dühében nem szaggatta-e szét
 A két ittas és álomittas őrt? 15
 Ugye, nemes tett volt? És mennyire
 Bölcs egyben: felháborodott volna
 Az égő szív, ha az örök tagadnak.
 Tehát azt mondom: mindent jól csinált,
 S ha foglya lett volna a két királyfi 20
 – Ettől az Isten óvjon –, megtanulták
 Volna, mi az: apát ölni. És Fleance is.
 Sőt, Macduffról is azt hallom, kegyvesztett
 Lett: túl egyenes volt a zsarnokkal¹⁰², és
 Nem vett részt a lakomáján. Uram, 25
 Elárulnád, hogy Macduff hol van most?

NEMES ÚR: Duncan fia¹⁰³, akit ez a zsarnok
 A születési jogától megfosztott,
 Angliában él; a roppant ájtatos
 Edvárd király olyan kegyelmesen 30

¹⁰² Itt is Macbethről van szó.

¹⁰³ Malcolmról, Duncan idősebbik fiáról van szó, aki – mint kiderül – az angol királyhoz, azaz a legendás, gyógyító erővel megáldott, Hitvalló Edvárdhoz menekült, és udvarában talált menedéket. III. Edvárd (*Edward the Confessor*), az utolsó előtti angolszász király volt; 1042-től 1066. január 5-én bekövetkezett haláláig uralkodott, bár inkább csak imádkozott, apátságot épített és gyógyított; az ország ügyeit az angol „kiskirályok” intézték, többek között az északi tartományok ura, Siward, akire a darabban is történik utalás.

Fogadta, hogy önérzetét nem kezdte
 Ki a rossz szerencse. Macduff a szent
 Királyhoz utazott, segítse harcba
 Hívni Northumberlandet és vitéz
 Siwardot, hogy úgy legyen, mint régen 35
 – Ha a fentiek is úgy akarják –,
 Díszítse újra hús az asztalunkat,
 Alvás az éjszakát, és véres kések
 Ne zavarják esti lakomáink.
 Hűséges tisztelet és szabadon 40
 Szolgáló hűség legyen részünk: ez nincs most.
 A hírek felingerelték Macbethet,
 És háborúra készül.

LENNOX: Ő küldött Macduffért?

NEMES ÚR: Pontosan, s mikor egy határozott 45
 „Nem én, uram”-ot kapott válaszul
 A borús küldönc, azonnal hátat
 Fordít, és dúdolgat, azt sejtetve:
 „Megbánod te még ezt a léha percet,
 Egy sótlan választ így nyakamba sózni!” 50

LENNOX: Ez majd, remélem, Macduffnak azt súgja,
 Hogy legyen óvatos, és bölcsességgel
 Tartson távolságot. Egy szent angyal
 Repüljön Angliába, s mielőtt
 Macduff megérkezne, az udvarnak 55
 Hirdesse üzenetünk; őt¹⁰⁴ meg áldás
 Lendítse haza, szenvedő hazánkba,
 Melyre elátkozott kéz tenyerel.

NEMES ÚR: Én is vele küldöm hő imám.

Vége a harmadik felvonásnak.

¹⁰⁴ Macduffot.

IV. felvonás

4.1. *Mennydörgés. Belép a három BOSZORKÁNY [egy üsttel].*

ELSŐ BOSZORKÁNY: Hármat nyávogott a macska,
Csíkos, cirmos, tarka-barka!

MÁSODIK BOSZORKÁNY: Háromszor és még egyszer
Sívít a sün: ez a jell!

HARMADIK BOSZORKÁNY: Hárpia, a jótevőnk, 5
Rikolt: Eljött az időnk!

ELSŐ BOSZORKÁNY: Körbe keringj, üst körül,
Minden méreg lemerül.
Síkos varangy első falat,
Szunnyadt jeges kövek alatt, 10
Éjjel, nappal, csukott szemmel,
Mérget izzadt, harmincegyszer.

MIND: Dobja jobbra, dobja balra,
Láng dagassza, üstje falja.

MÁSODIK BOSZORKÁNY: Lápi kígyó egy gerezdje 15
Lesz az üstlébe eresztve,
Béka ujj, gőte szeme,
Bőregérbőr, kutya nyelve,
Vakféregfog, kígyómarás,
Gyíkláb, kuvikszárny: üstvarázs, 20
Rontásra rémigét keress,
Buggy és forrj, pokolleves!

MIND: Dobja jobbra, dobja balra,
Láng dagassza, üstje falja.

HARMADIK BOSZORKÁNY: Sárkánypikkely, farkas foga, 25
Múmiává vénült banya,
Mindent faló cápa gyomra,
S szükségünk van mérges gyomra:

Éjjel ásott gumójára,
 S kell káromló zsidó mája, 30
 Kecseepe, fűz egy fűrtje,
 Fogyó holdkor tépve-fűzve,
 Török orra, tatár ajka,
 Az is legyen pogányfajta,
 Olyan kisdéd keze-ujja, 35
 Akit ma szült szajha anyja,
 Rögvest az árokba dobta,
 De előtte megfojtotta.
 Bélből rántás, tigrisé,
 S készen áll a varázslé. 40

MIND: Dobja jobbra, dobja balra,
 Láng dagassza, üstje falja.

MÁSODIK BOSZORKÁNY: Pávián vér épp jól hűt
 Egy ilyen varázsnedűt.

Megjelenik HEKATÉ, és másik három Boszorkány¹⁰⁵.

HECATE: Jól van! Számíthattam rátok, 45
 Jutalmatok megkaptátok,
 Álljátok az üstöt körbe,
 S mint tündér, manó vagy törpe,
 Énekeljetez neki,
 Így lesz varázssal teli. 50

Zene és dal: „Sötét szellemek/lelkek”.

Hekaté és három boszorkány távozik.

MÁSODIK BOSZORKÁNY: Hüvelykujjaimban érzem:
 Valami gonosz jön éppen,

¹⁰⁵ Nehezen értelmezhető rendezői utasítás a Folióban. A Hekatével érkező három boszorkány három újabb szereplő-e, akik egyszerűen a Főboszorkány kíséretét képezik (s majd a kórust erősítik a dal idején), vagy épp ők a Macbethet és Banquót eredetileg köszöntő vészlények (s akkor persze a főzetet három másik boszorkány készítette)? Sok jogos érv sorakoztatható fel mindkét értelmezés mellett, sok rendező ezeket az alakokat el is hagyja.

Bárki jár itt: bűvös zár nyit.

Belép MACBETH.

MACBETH: Mi van, titkolódzó, éjsötét banyák?
Mi dolgotok itt?¹⁰⁶ 55

MIND: Tett, de nincs neve.

MACBETH: Bárhonnan van, tudásotok
Legsötétebb mélységére kérlek,
Feleljetek nekem.
Bár vad szeleket gyűjtötök templomok 60
Ostromára, bár zilált hullám öklel
Hajót, hogy megtévessze, elsüllyessze,
Bár dús vetést és fákat orkán tördel,
Bár várfal omlik védői fejére,
Bár paloták és piramisok csúcsai 65
Alapjaikba zuhannak bele,
Bár az őstermészet kincseinek
Legjava herdálódik, hogy még
A pusztulás is belesápad, mégis:
Válaszolatok, ha kérdezek. 70

ELSŐ BOSZORKÁNY: Beszélj!

MÁSODIK BOSZORKÁNY: Vallass!

HARMADIK BOSZORKÁNY: Válaszolunk.

ELSŐ BOSZORKÁNY: A mi ajkunkról kívánod hallani,
Vagy azoktól, akik nekünk parancsolnak? 75

¹⁰⁶ Persze nehéz megmondani *hol* van ez az „itt”. Macbeth a Ladynek bejelentette, elmegy a vészlénnyekhez (3.4.); Hekaté az Acherón partjaira parancsolja alattvalóit, és közli velük, Macbeth is ott lesz (3.5.), viszont mintha Macbeth a kastélyában „fogadná” a boszorkányokat üstöstől-mindenestől, hiszen rögtön a jelenések után azt kérdezi Lennox-tól: „Láttad a vészlénnyeket?” (4.1.). Lehet, hogy ez a tisztázatlanság a betoldások („idegen kéz”) eredménye, de lehet, hogy ez éppúgy azt húzza alá: a „helyszín” egyre inkább Macbeth „bensője”; fokozatosan mosódik el a határ „fizikai realitás” és a képzelet „terei” között.

MACBETH: Hívjátok ide, hadd lássam őket.

ELSŐ BOSZORKÁNY: Disznóvér kell, olyan koca,
Kilenc kölykét mind felfalta,
A bitófa izzadt zsírja,
Hogyha gyilkos lengett rajta: 80
Dobd a lángba! Dobd!

MINDHÁROM BOSZORKÁNY: Mindegy, magasból vagy mélyből,
Mutasd, ki vagy és mi végből.

Mennydörgés. [Belép] az ELSŐ JELENÉS, sisakos Fej.

MACBETH: Beszélj nekem, te, rejtélyes erő...

ELSŐ BOSZORKÁNY: Tud olvasni gondolataidban, 85
Hallgasd, ne szólj egy szót sem.

ELSŐ JELENÉS: Macbeth, Macbeth, Macbeth: messze kerüld
Macduffot,
Kerüld Fife thánját. — Engedj el. Elég.

Alászáll.

MACBETH: Bármi vagy, köszönöm a jótanácsot. 90
Félelmem hangszerén tisztán játszol.
Csak még egy szóra...

ELSŐ BOSZORKÁNY: Nem lehet neki parancsolni. Itt egy másik,
Még hatalmasabb, mint az első.

Mennydörgés. [Belép] a MÁSODIK JELENÉS, egy véres Gyermekek.

MÁSODIK JELENÉS: Macbeth, Macbeth. Macbeth. 95

MACBETH: Bár három füllel hallhatnálak.

MÁSODIK JELENÉS: Légy véresen elszánt, vakmerő,
Gúnyolva kacagd az emberek hatalmát,
Mert nem árthat Macbethnek, akit anya szült.

Alászáll.

MACBETH: Akkor, Macduff, csak élj, mit féljek tőled?	100
De megkétszerezem biztonságomat, Szaván fogom a sorsot: mégse élj, Hogy a sápadt szívű félelemnek Szemébe mondhassam: „hazudsz nekem”, S békén alhassak mennydörgéskor is.	105
<i>Mennydörgés. Belép a HARMADIK JELENÉS, egy koronát viselő Gyermek, kezében (élő) fa.</i>	
Mi ez? Úgy növekszik, mint királyi sarj, S a kisgyermek fején uralkodói Jelvény díszeleg.	
MINDEN BOSZORKÁNY: Figyeld, de ne szólítsd meg.	
HARMADIK JELENÉS: Légy oroszlánszívű és magabiztos, Sértés, fenyegetés, vagy pusmogó Összeesküvés ne érdekeljen. Nem győzhetik le soha Macbethet, Amíg Birnam Nagy Erdeje nem indul Ellene, Dunsinane magas hegyére.	110 115
<i>Alászáll.</i>	
MACBETH: Az pedig sosem lesz: Ki hívja be a fákat katonának, Ki mondja: „gyökerek, díszlépésben Ki a földből?” Ez édes jóslat, jól van. Ti lázadó halottak, maradjatok A sírban, míg Birnam fái meglódnak, Macbethünk pedig a főhelyen A természetből bérli életét: Idő adósa, de csak mint bárki más. Ám szívem dobban, egyet kérdezne még: Királyok lesznek-e majd Banquo sarjai?	120 125
MINDEN BOSZORKÁNY: Ne akarj többet tudni.	

MACBETH: Ezt tudnom kell! Ha megtagadjátok,
 Örökké tartó átok sújtson rátok.
[Az üst lesüllyed.] Fuvolások.
 Az üst mért süllyed el? Mi ez a zaj? 130

ELSŐ BOSZORKÁNY: Mutasd!

MÁSODIK BOSZORKÁNY: Mutasd!

HARMADIK BOSZORKÁNY: Mutasd!

MINDEN BOSZORKÁNY: Szemet tágíts, szívnek gyászt hozz,
 Jöjj mint árnyék, s úgy is távozz. 135
*Belép mint jelenés nyolc király, az utolsó kristálygömböt tart,
 amelyben látszik a jövő. Mögöttük BANQUO szelleme.*

MACBETH: Te is¹⁰⁷ olyan vagy, mint Banquo szelleme.
 Bukj már alá! Koronád égeti
 A szemgolyómat. És a hajad, ez
 A másik kerek aranykorona,¹⁰⁸
 Szakasztott olyan, mint az elsőn vagy 140
 A harmadikon. — Mocskos banyák, mért
 Mutatjátok ezt? Még egy? Pukkanj ki, szem!
 Hát ítéletnapig húzódik a sor?
 Még egy hetedik is? Ne lássak többet.
 De jön a nyolcadik, és kristálygömböt 145
 Tart: benne még többet látok: hármas
 Jogar, kettős országalma, borzalom!
 De igaz a látvány, mert vérrögökkel
 Fürtjein Banquo rám mosolyog, és
 Azt mutatja: ott vannak sarjai. 150
Eltűnik a királyok jelenése, BANQUO szellemével együtt.
 Hát akkor így lesz?

¹⁰⁷ Ez Banquo királyi gyermekeinek sorában az első, és azért ő is olyan, mint Banquo szelleme, mert hasonlít rá.

¹⁰⁸ Ezek szerint Banquo szőke.

- ELSŐ BOSZORKÁNY: Igen, uram, így lesz, így van. De mért áll
 Macbeth úgy, mint útvesztőben?
 Gyertek csak, húgaim, bűbájainkkal
 Felvidítjuk, itt a bemutató! 155
 Én hangot csiholok a pusztából,
 Te válassz táncot az örültekéből,
 Boldogan mondhasa nagy királyunk,
 Megérte, hogy a ma estére várjunk¹⁰⁹.
- Zene. A BOSZORKÁNYOK táncolnak, majd eltűnnek.*
- MACBETH. Hol vannak? Elmentek? Ez a vészes óra, 160
 Átkozott legyen minden krónikában!
 Gyere be, aki kint vagy!
- Belép LENNOX.*
- LENNOX: Mit parancsol felséged?
- MACBETH: Láttad a vészleányeket?
- LENNOX: Nem én, jó uram. 165
- MACBETH: Nem látogattak meg?
- LENNOX: Nem, uram, dehogy.
- MACBETH: Romoljon alattuk meg a levegő,
 S átkozott legyen, aki még bízik bennük.
 Lódobogást hallottam, ki jött meg? 170
- LENNOX: Egy páran, hírhozók, azt mondják,
 Macduff átszökött Angliába.
- MACBETH: Átszökött Angliába?
- LENNOX: Igen, uram.
- MACBETH [*Félre*]: Idő, előre látod rémes terveim; 175
 A gyorsan tűnő célt sohasem érjük el,

¹⁰⁹ Erről a szövegrésről l. a Bevezetőt.

Ha nem jár vele tett. Mostantól ami a szívemben
 Megfogan, kézen fogom¹¹⁰. És hogy gondolataimat
 Meg is koronázam, azonnal megteszem,
 Amit gondolok. Meglepem Macduff várát, 180
 Elfoglalom Fife-ot, kardélre hányom
 Asszonyát, kölykeit és a többi
 Szerencsétlent, aki hozzá húz. Nem
 Kérkedek bolondként: meglesz a tett,
 Sóhaj helyett; nem hűlhet ki a cél. 185
 [Lennoxhoz]: Hol vannak hát a hírhozó urak?
 Vezess hozzájuk! [Kimennek]

4.2. *Belép [LADY MACDUFF], a FIA és ROSS.*

LADY MACDUFF: Mért menekült el¹¹¹? Valami rosszat tett?

ROSS: Türelem, kérlek, drága asszonyom...

LADY MACDUFF: Türelem? Neki nem volt; ez értelmetlen.
 Van úgy, hogy nem a tettünk árul el,
 Hanem a félelem tesz árulóvá. 5

ROSS: Nem tudhatod, hogy félelem volt-e,
 Vagy épp bölcsesség.

LADY MACDUFF: Bölcsesség? Itt hagyja feleségét,
 Kisgyermekait, a házat, birtokát,
 Ahonnan maga is menekül? Nem 10
 Szeret minket. A természetben is
 Az ágrólszakadt ökörszem, a legkisebb

¹¹⁰ „The very firstlings of my heart shall be / The firstlings of my hand”, szó szerint: „E perctől szívem elsőszülöttjei (első, legfontosabb dolgai) a kezem elsőszülöttjei lesznek”. A gyermektelen Macbeth, akit az utódlás kérdése itt mindennél jobban izgat, nem véletlenül használja a *firstling* metaforát, melynek első jelentése '(kis) elsőszülött'.

¹¹¹ Csak lassan derül ki, hogy Lady Macduff a férjéről beszél, aki Angliába ment, hogy felkeresse Malcolmot.

- Madár harcol a nagy bagollyal, védi
A fiókáit, fészket nem engedi.
Itt mindenki gyáva, semmi a szeretet; 15
Esztelen rémület ez, nem bölcsesség!
- ROSS: Drága húgom, szedd össze magad! Férjed
Igenis bölcs, okosan mérlegel,
És tudja, mikor mit kell tennie.
Nem merem tűzni-fűzni, de iszonyú 20
A kor, amelyben árulóvá válunk,
De nem tudjuk magunkról; suttogunk
Félelmekről, de nem értjük, mitől
Félünk, mert az névtelen; csak sodródunk
A vad, nyílt óceánon, és nincs utunk 25
Semerre. Most mennem kell, de hamar
Visszatérek. A mélypontról csak felfelé
Van út, rosszabb már nem lehet. Kishúgom,
Isten áldjon!
- LADY MACDUFF: Fiamnak van apja, de még sincs. 30
- ROSS: Bolondság volna tőlem itt maradni:
Nekem kínos, neked csak szomorúság,¹¹²
Most rögtön távozom. (*Kimegy.*)
- LADY MACDUFF: Fiam, apád meghalt. Most mihez kezdesz?
Hogy élsz tovább? 35
- KISFIÚ: Mint a madarak, anyám.
- LADY MACDUFF: Csak nem kukacokon és legyeken élsz?
- KISFIÚ: Ahogyan ők: azon, amit találok.

¹¹² Nehezen értelmezhető. Azt sejteti-e, van köztük valami a távoli rokoni szálon kívül (a *húgomnak* fordított „coz”, azaz „cousin” [‘unokatestvér’] nem feltétlenül jelent vérrokonsgot), vagy Ross kifogást keres, és azért menekül, mert ő is retteg Macbethtől (persze a két lehetőség nem zárja ki egymást).

LADY MACDUFF: Kis madaram, háló, madarász tőre, csapda, más
kelepce eddig még nem ért, ezért nem félsz tőlük. 40

KISFIÚ: Miért félnék, anyám? A pici, sovány madarat nem bántják.
És az apám nem halt meg, akármit mondasz.

LADY MACDUFF: De igen, halott. Hogy szerzel új apát?

KISFIÚ: És te új férjet?

LADY MACDUFF: Bármelyik piacon akár húszat kapok. 45

KISFIÚ: Akkor csak azért vedd meg őket, hogy aztán eladhasd
mindet.

LADY MACDUFF: Eszes gyerek vagy, de még sokat kell tanulnod.

KISFIÚ: Anyám, apa áruló volt?

LADY MACDUFF: Igen, áruló. 50

KISFIÚ: Mi az, hogy áruló?

LADY MACDUFF: Hát, aki esküdözik és hazudik.

KISFIÚ: És aki ezt csinálja, az mind áruló?

LADY MACDUFF: Mindenki, aki ezt csinálja, áruló és fel kell akasztani.

KISFIÚ: És aki esküdözik és hazudik, mind fel kell akasztani? 55

LADY MACDUFF: Mind egy szálig.

KISFIÚ: Kinek kell felakasztani?

LADY MACDUFF: Hát a becsületes embereknek.

KISFIÚ: Akkor az esküdözők és hazugok mind bolondok, mert
elég esküdöző és hazug van, hogy megverjék a becsületes 60
embereket, és felakasszák őket.

LADY MACDUFF: Kis majom! Ne félj, az Isten ad majd bölcsessé-
get. De hogyan pótolod az apádat?

KISFIÚ: Ha meghalt volna, most zokognál, megsiratnád: nem
akarsz sírni, tehát gyorsan új apát kell kapnom. 65

LADY MACDUFF: Szegénykém, miket mondasz, csak beszélsz összevissza.

Belép egy HÍRHOZÓ.

HÍRHOZÓ: Isten áldása kísérjen, szép hölgy.
Te nem ismersz, én pontosan tudom,
Kit tisztelhetek benned. Sajnos nagy és 70
Közvetlen veszély fenyeget, kérlek,
Fogadd el tisztaszívű jótanácsom:
Ne találjanak itt. El innen gyorsan,
Kicsinyeiddel együtt! Tudom, hogy
Vad dolog így rád ijesztenem, de 75
Ha baj ér, az nagyobb kegyetlenség,
És személyed ennél fontosabb. Ég óvjon,
Nem merek tovább maradni.

Kimegy.

LADY MACDUFF: De hát hová szaladjak?
Nem tettem semmi rosszat. Tudom, tudom, 80
Ez a földi világ, ahol a gonoszság
Arat zajos sikert; a jótettet meg
Veszélyes hóbortként könyvelik el.
De hát nem úgy védekezem-e, ahogy
Egy nő szokott: „nem tettem semmi rosszat”? 85

GYILKOSOK törnek be.

Micsoda arcok....

GYILKOS: Hol van a férjed?

LADY MACDUFF: Remélem, nem szentségtelen helyen,
Ahol a magadfajta rátalálna.

GYILKOS: A férjed áruló. 90

KISFIÚ: Hazudsz, te csimbókos hajú gazember!

GYILKOS: Micsoda, te záptojás?
Te kis szaros: áruló vakarcsa! [*Megöli*]

KISFIÚ: Anya, megölt.
Könyörgök, menekülj! 95

Mind el, LADY MACDUFF azt kiáltozza, „Gyilkos!”, mögötte a Gyilkosok, akik magukkal cipelik a fiát.

4.3. **Belép MALCOLM és MACDUFF.**

MALCOLM: Keressünk egy elhagyatott, árnyékos
Helyet, és sírjuk ki jól magunkat.

MACDUFF: Inkább markoljuk meg halálos vasunk,
S mint jó bajtársak, mentsük a romlástól
Jogos örökségünk. Minden új reggel 5
Új özvegyek jajongnak, új árvák
Sírnak, új gyász üti arcul a mennyet,
Hogy visszhangzik belé, mintha Skócia
Lelke volna, s egyetlen szótagban
Üvölné ki, mi fáj. 10

MALCOLM: Gyászolnom kell, amit el kell hinnie,
És el kell hinnie, amit már tudok,¹¹³
S ha tudom, bepólyálom a sebeket,
Amint kedvez a tettnek az idő.
Talán úgy van valóban, ahogy mondtad. 15
A zsarnokról is, akinek ma már
Pusztá neve sérti nyelvünk, azt hittük,
Derék ember. Te is szeretted. Eddig
Téged nem bántott. Keveset éltem,
És hozzá eljutsz, ha engem használsz fel: 20

¹¹³ Malcolm egész monológja itt nehezen értelmezhető; sokan szövegromlásra gyanakodnak. Valami olyasmit akar Macduff tudtára adni, hogy tisztában van a felelősségével és a jogaival a trónra, de ő is a kárvallottak közé tartozik, hiszen a pusztá bőrét mentve hagyta el Skóciát, és bár nagyon sajnálja országát, szívesebben győződne meg a helyzetről saját szemével, hiszen lehet, hogy a híradások eltúlozzák Macbeth zsarnoki tombolását.

Megfontolandó ma született bárányt
Adni egy éhes isten haragvó kezébe¹¹⁴.

MACDUFF: Nem vagyok áruló.

MALCOLM: De Macbeth az.

A legedzettebb jellem is megroppanhat 25
Nagy nyomás alatt. Ne haragudj rám:
Hogy te mi vagy, én nem szabhatom meg,
S ragyognak még az angyalok, bár egyszer épp
A fényhozó bukott le. A jóság
Azért csak jóságnak tűnik, 30
Még akkor is, ha rút belsőt takar.

MACDUFF: Minden reményemet elvesztettem.

MALCOLM: Talán úgy, ahogy én a bizalmamat.

Mért hagytad ott, ridegen, búcsú nélkül
A gyerekeid és a feleséged, 35
Imádatod legdrágább tárgyait?
Tisztességedben nem kételkedem,
Ne haragudj: a saját biztonságom
Tesz gyanakvóvá. Én gondolhatok bármit,
Attól te még igaz ember lehetsz. 40

MACDUFF: Hát akkor vérezz, vérezz, szegény ország!

Zsarnokság dísze: szilárd az alapzatod,
Mert jóság nem mer érinteni se.
Csak hízzál, gazdagodj, neved tovább

¹¹⁴ Itt Malcolm nyíltan teszi próbára Macduff lojalitását: lehet, hogy Macduff Macbeth megbízottja, vagy Macbeth kedvében akar járni úgy, hogy Malcolmot haza csalogatja, majd a „haragvó isten” (Shakespeare-nél is kis betűvel: *god*), azaz Macbeth kezébe adja. Ezért mondja: „I am young, but something / You may discreen of him [Macbeth] through me”, szó szerint: 'Fiatal vagyok, de valamit megsejthetsz belőle [Macbethből] rajtam keresztül'. Az is lehetséges, hogy Malcolm próbatételként már azt a témát készíti elő, hogy ő semmivel sem lenne jobb uralkodó Macbethnél, sőt: még kegyetlenebbnek és mohóbbnak bizonyulna, tehát ha most Macduff ránéz, egy „potenciális diktátort”, egy „kis Macbeth-kölyköt” láthat maga előtt.

Ragyoghat. Sohase lennék gazember, az, 45
 Akinek gondolsz, hiába kínálnák
 A zsarnok tartományát, s ráadásként
 A Kelet kincseit.

MALCOLM: Nem akartalak megsérteni.	
Nincs arról szó, hogy egyáltalán nem	50
Bízom benned. Az ország szerintem is	
Posványba süllyed az iga alatt,	
Sír, vérzik, minden nap új sebet kap.	
De mégis volna néhány segítő kéz:	
Visszahelyeznének jogaimba,	55
És pár ezer katonát felajánlott	
A jó angol király is. Ennek ellenére,	
Ha rálépek a vad zsarnok fejére,	
Vagy azt kardom hegyére tűzöm,	
Szegény országom csak még szaporább bűnt,	60
Még több szenvedést és görbe utat	
Lát majd az új királytól.	

MACDUFF: Ki lenne az?

MALCOLM: Természetesen én – akinek
Húsában sokfajta bűn zárványként
Lapul: amikor felnyitják rendre mindet,
A sötét Macbeth hófehérnek látszik,
S szegény államunk majd kisbáránynak tartja
Az én végtelen vétkeimhez képest.

MACDUFF: A poklok fészkének összes légiója 70
Nem ismer olyan átkozott ördögöt,
Aki gonoszságban túlnene Macbethen.

MALCOLM: Elismerem, hogy vérszomjas, tékozló,
Kapzsi, hamis, csalárd, álnok, hirtelen
Haragú, rosszindulatú, gázol
Minden nemű és fajú bűnben egyaránt.
De az én kéjvágyam feneketlen,
Feleségeiteket dögkütként

Elemészttem; kívánnék lányt, tisztos Matrónát, szüzeket;	80
Étvágyam letépne minden zárat, Ami utamban áll. Nem tudom, mi az: Önmegtartóztatás. Inkább Macbeth, Mintsem ilyen király, nem?	
MACDUFF: A zabolátlan, féktelen természet Zsarnokságba fullad: sok trón ürült Meg így, sok király így ment tönkre. De Csak szerezd meg, ami a tiéd: ne félj, Örömd mámorító mezőkön Kóborolhat, míg te józan maradsz:	85 90
Így tévesztheted meg a közvéleményt. Sok hölgy fog jelentkezni. Keselyű Étvágyadnak sok is lesz talán: Ha érzik, hogy kellenek, ők maguk Ajánlkoznak.	 95
MALCOLM: Csakhogy zavaros, kóros vágyaimban Szárába szökkent a telhetetlen Kapzsiság is: ha király lennék, minden Nemest levágnék, elvenném földjüket, Kívánnám ékszerük és házaik:	100
A „még több” csupán zsíros saft nekem, Mely éhségem táplálja. Veszekedést Rendeznék álürüggyel, a jók és Becsületesek vagyonát eloroznám, Ilyen vagy olyan címen.	105
MACDUFF: Ez a kapzsiság mélyebbre nyúlik: Ártalmas gyökere nem egynyári Vágyat gerjeszt; ez bizonyult Mohó királyok hóhérpallosának. De ne félj, uram: Skóciában gazdag Az aratás, a sok kis csűr megtölti Majd nagy magtárad; ez nekünk megéri, Ha erényeid mázsáján mérjük le.	110

MALCOLM: De nincsenek. A királyi erények:	
Bölcs döntés, igazmondás, önmérséklet,	115
Megbízhatóság, jótekonyság,	
Kitartás, megbocsátás és alázat,	
Jámborság, merészség, türelem, erő –	
Ezekkel én nem élek, ám a gazság	
Minden válfajában járatos vagyok,	120
És gonoszságomban tettek fogannak.	
Ha én lennék hatalmon, az összhang	
Édes tejét, bizony, pokolba önteném,	
Felforgatnám az egyetemes békét,	
A föld egysége így bomlana szét.	125
MACDUFF: Ó, Skócia, Skócia!	
MALCOLM: Akkor mondd meg, így alkalmas vagyok-e	
A kormányzásra. Bemutakoztam, tessék.	
MACDUFF: A kormányzásra? Arra sem vagy	
Alkalmas, hogy élj. Nyomorult nemzet!	130
Zsarnok trónbitorló véres jogara	
Sújt! Vajon mikor látsz üdvösebb	
Napot? Királyi széked legigazabb	
Sarja maga átkozza ki önmagát,	
És káromolja ősei jogát.	135
Apád valódi felkent, szent király volt,	
Szüdőanyád, a királyné a talpán ritkán,	
Inkább <i>térden</i> állt, s mindennap készen arra,	
Hogy kikérjék a lelkét. Na, Isten áldjon,	
A sok gonoszság, amit magadról	140
Felsoroltál, most engem is száműz	
A szép Skóciából. Szegény szívem,	
Oda minden remény.	
MALCOLM: Macduff, nemes felindulások	
A becsület szülte. Sötét kétségeim	145
Elsőpörted, gondolataim most	
Egyenes jellemedhez igazodnak.	

Kezét. Az orvoslás értetlenül áll
Nyavalyáik előtt,
De a menny olyan szentséggel ruházta
Fel királyunk jobbját, hogy egyetlen
Érintése megtisztítja őket. 180

MALCOLM: Köszönöm, tudós doktor.

MACDUFF: Miféle betegségről van itt szó?

MALCOLM: A „Gonosz”: ez a neve.
A jó királyban csodás erő lakik, 185
Ennek kézzelfogható jeleit
Magam láttam, itt, Angliában. Hogy
Miként beszél a mennyel, az ő titka,
De hatalmas, dagadt kelésekkel megvert
Emberök felgyógyulnak szemnek is 190
Fájó, gennyedő sebekből. Aranyból
Érmét akaszt a nyakukba, miközben
Szent imákat mormol, s azt mondják, ezt
A gyogyerőt majd utódjára hagyja.
Különös képessége jövőbe 195
Látó készséggel párosul. Sokféle
Áldás öleli trónusát, s mind őt dicsérik.

Belép ROSS.

MACDUFF: Nézd csak, ki jön itt!

MALCOLM: A mi földünkről érkezett, de nem
Ismerem. 200

MACDUFF: Kedves, jó rokon, Isten hozott.

MALCOLM: Tudom, ki vagy! Az Úristen hamar
Megmutatta: nem vagy idegen.

ROSS: Így legyen, felséges úr.

MACDUFF: Változott-e valami Skóciában? 205

ROSS: Szegény ország, már-már fél szembenézni

Azzal, mi lett belőle. Nem hívhatjuk
 Anyánknak, csak sírgödrünknek, és
 Senkit nem látsz egyszer se mosolyogni,
 Legfeljebb azt, aki nem tud semmiről. 210
 Sóhaj, nyögések, sikolyok tépik
 A levegőt, sértik a fület, már
 Nem számolja senki. A vad fájdalom
 Mindennapos lett. A lélekharang
 Nem tudja, kiért szól, s a jóemberek 215
 Élete előbb ér véget, mintsem
 A virág elhervadna sapkájukon:
 Haldokolnak, megbetegszenek.

MACDUFF: Ezt szépen mondtad; fájdalmas igazság.

MALOLM: Mi a legújabb gyász oka? 220

ROSS: Hogy a gyászvár már nem él egy órát se,
 Már percenként jön az újabb és újabb.

MACDUFF: Hogy van a feleségem?

ROSS: Hát, jól.

MACDUFF: És a gyerekeim? 225

ROSS: Ők is.

MACDUFF: A zsarnok nem háborgatta őket?

ROSS: Nem, nagy békében voltak, amikor
 Eljöttem.

MACDUFF: Mért fukarkodsz a szóval? Mi történt? 230

ROSS: Amikor indultam, hogy beszámoljak
 Nektek, nehéz szívvel, az a hír járta,
 Hogy sok derék társunk külföldre ment,
 És szerintem emiatt van az is,
 Hogy a zsarnok csapatokat állít. 235
 Nagyon kell a segítség. [*Malcolmnak*] Csupán egy
 Pillantásod katonát teremtene

- Skóciában, és az asszonyok is
Harcolnának, hogy levethessék
Szörnyű gyötrelmeik. 240
- MALCOLM: Vigasztald őket,
Hogy jövünk már. Anglia kegyesen
Siwardot és tízezer emberét adta
Kölcsön; kipróbált harcos az öreg,
Nincs jobb a keresztény világban. 245
- ROSS: Bár viszonzhatnám ezt hasonló
Vigasszal, de szavam inkább
A puszta levegőbe üvölteném,
Ahol nem sérti a fület.
- MACDUFF: Kinek szól a hír? Mindenkinek, vagy 250
Csak egyetlen szívbe markol?
- ROSS: Nincs becsületes lélek, akit ne
Rendítene meg igazán, de a történet
Veleje csak rád vonatkozik.
- MACDUFF: Ha az enyém, ne titkold el, gyorsan 255
Mondd, ki vele!
- ROSS: Nehogy füled örökre elátkozza
Nyelvemet, mert ilyen súlyos hangokat
Még nem hallottál.
- MACDUFF: Jaj, azt hiszem, tudom már... 260
- ROSS: A váradat hirtelen megrohanták,
S kíméletlenül lemészárolták
Feleségedet és gyermekeidet.
Ha mindent pontosan elmondanék,
Téged is meggyilkolt özgidáid 265
Mellé löknék holt tetemként.
- MALCOM: Jóságos Isten! De ne fojtsd el a bánatod,
Szóba önts, ami fáj; a néma gyász csak
Suttog a nehéz szívnek, s megrepeszt.

MADUFF: A gyerekeimet is?	270
ROSS: Asszonyodat, gyerekeidet, szolgálodat: Mindenkit, aki élt.	
MACDUFF: És én nem lehettem ott? A feleségemet is megölték?	
ROSS: Ahogy mondtam.	275
MALCOLM: Valami vigasz kell: Iszonyú bosszúnk legyen az orvosság, Hogy a halálos bánatot gyógyítsuk.	
MACDUFF: Neki nincs gyermeke ¹¹⁶ . Mindet, azokat A szépeket? Azt mondtad, mindenkit? Poklok ragadozója! Mindenkit? Hogy? Minden pelyhes csibét a kotlóssal? Egyetlen mozdulattal felfordítja A fészket?	280
MALCOLM: Harcolj, ahogy férfihoz illik.	285
MACDUFF: Igen, igen, De éreznem is kell, ember vagyok, Emlékezmem kell a legdrágábbakra. Hát letekint a menny, és nem védi őket? Macduff, szörnyű bűnöd, hogy miattad Haltak meg. Gonosz vagy; nem a saját Vétkeikért pusztultak, a te Hibádból gyilkolták meg őket. A menny Adjon nekik most békés nyughelyet.	290

¹¹⁶ Macduff itt többekre is gondolhat, hiszen a darabban hangsúlyosan elkülönülnek a gyermekesek (ő, Duncan, Banquo) és a gyermektelenek (Macbeth, Malcolm, utóbbi saját bevallása szerint „nőt sem ismert” még) és az örökösödés súlyos kérdés. Valószínű, hogy Macbethről van szó: azért tudott ennyi gyereket megölni (és még fog is: az ifjú Siwardot, és Fleance-ot is nagyon akarta), mert neki „nincsenek gyerekei”, és féltékeny mindenkire, akinek van.

MALCOLM: Ez legyen a kardod köszörűje, Legyen harag a gyászból, a szív háborogjon, Ne tompuljon el.	295
MACDUFF: Most játszhatnám a nőt könnyes szemmel, Beszélhetnék most összevissza, de Inkább az eget kérem, közjáték Helyett hadd legyek főszereplő, szemtől Szembe a skót fenevaddal, tőlem Egyetlen kardnyújtásnyira. Ha szökni próbál, A menny lehet neki irgalmas, de nem én!	300
MALCOLM: Ez férfias harci riadó. Gyerünk a királyhoz ¹¹⁷ , Minden készen áll, már csak indulni kell. Macbethet tönkretesszük: épp megérett rá. A fentiek erősítsék hatalmunkat. Kedvünk formáljuk bármilyen alakra, Hosszú az éj, ha nem lel rá a napra. <i>(Kimennek)</i>	305 310

Vége a negyedik felvonásnak.

¹¹⁷ Hitvalló Edvárd angol királyhoz.

V. felvonás

5.1. *Belép egy Orvos és egy belső UDVARHÖLGY* ¹¹⁸.

ORVOS: Harmadik éjszaka virrasztok önnel, drága hölgyem, de semmi bizonyíték nincs arra, amit mondott. Mikor járkált utoljára?¹¹⁹

UDVARHÖLGY: Mióta felséges urunk¹²⁰ a harcmezőn gyűjt csapatokat, láttam, hogy asszonyunk¹²¹ kikel az ágyából, magára kapja hálóköpenyét, kinyitja a faliszekrényt, papírost vesz elő, félbehajtja, ír rá valamit, elolvassa, később pecséttel lezárja, aztán visszatér az ágyába, de közben végig mélyen alszik. 5

ORVOS: A természet komoly zavarodottságát mutatja, ha valaki úgy részesül az alvás jótéteményében, hogy közben lát-szólag ébren van. Álomittas izgalmában a járkálás és a többi valóban eljátszott mozdulat mellett mondott is valamit? Hallotta, mit beszél? 10

UDVARHÖLGY: Hallottam, uram, de nem ismétlem el. 15

ORVOS: Nekem nyugodtan, sokat segítene.

UDVARHÖLGY: Sem magának, sem másnak, uram, mivel nincs tanúm, aki megerősíthetné, amit mondok.

Belép LADY [MACBETH] gyertyával.

¹¹⁸ Az angol eredetiben *Doctor of Physic* (ma hivatalosan *physician*), vagyis orvosdoktor (az egyszerű „Doctor” akkor főleg teológusokra vonatkozott). Shakespeare *Waiting-Gentlewomanja* lehet társalkodónő, öltöztetőnő: a királyné (itt: Lady Macbeth) szolgálatában álló, legbelső köréhez tartozó – rendszerint arisztokrata származású – „udvarhölgy”, aki pl. megérinthezte úrnőjét.

¹¹⁹ Lady Macbethről van szó, de ez csak fokozatosan derül ki.

¹²⁰ Az Udvarhölgy itt Macbethről beszél.

¹²¹ Ismét Lady Macbethről van szó.

Nézze, itt jön. Úgy vette fel ezt a szokást, mint ruhát, szinte belebújt, de az életemre esküszöm, hogy mélyen alszik. Nagyon figyeljen, de ő ne lássa önt! 20

ORVOS: Honnan szerezte a gyertyát?

UDVARHÖLGY: Az ágya mellől. Azt parancsolta, hogy a szobájában mindig világítson valami.

ORVOS: Látja? A szeme nyitva van. 25

UDVARHÖLGY: Igen, mégis minden érzékszerve becsukódott.

ORVOS: Most mit csinál? Nézze, hogy dörzsölgeti a kezét.

UDVARHÖLGY: Ezt sokszor csinálja; úgy tesz, mintha kezét mosna. Néha negyedórán át nem hagyja abba.

LADY MACBETH: Még mindig itt egy folt. 30

ORVOS: Csönd, mondott valamit. Leírom, mi szólal meg benne, így később pontosabban tudom felidézni a jelenetet.

LADY MACBETH: Tűnj el, átkozott folt! Tűnj el, ha mondom! Egy, kettő. Igen, most jött el az idő, meg kell tenni. A pokol homályos. Fúj, uram, fúj, katona és ennyire fél? Ki tudja meg, ha mi vagyunk hatalmon, és senki sem vonhat felelősségre? De ki gondolta volna, hogy az öregemberben¹²² ennyi vér van? 35

ORVOS: Hallotta ezt?

LADY MACBETH: Fife thánjának volt egy felesége¹²³. És hol van most? Hát sohasem lesz tiszta ez a kéz? Ebből elég volt, uram, elég: ezzel a rángatózással mindent elrontasz.¹²⁴ 40

ORVOS: Ajaj, ezt nem lett volna szabad hallania.

¹²² A Lady nagy valószínűséggel Duncanre gondol.

¹²³ Macduffról és Lady Macduffról van szó.

¹²⁴ Lady Macbeth itt feltehetőleg Macbeth viselkedésére utal, amikor Banquo Szelleme megjelent.

UDVARHÖLGY: Igen, biztosra veszem, hogy olyat mondott, amit
nem lett volna szabad. Az ég tudja, mit tud még. 45

LADY MACBETH: Még mindig itt van a vér szaga. Arábia minden
fűszere sem képes megédesíteni ezt a kis kezét. Ó! Ó! Ó!

ORVOS: Micsoda sóhaj! Nehéz a szív és fáj.

UDVARHÖLGY: Ilyen szívet nem hordanék a mellkasomban,
még ha királynői testem lehetne cserébe, akkor sem. 50

ORVOS: Jól van, jól van....

UDVARHÖLGY: Imádkozzunk, hogy minden jól legyen.

ORVOS: Ilyen esetem még nem volt, de tudok olyanokról, akik
alvajárók voltak, és ágyban haltak meg, beszentelve.

LADY MACBETH: Mosd meg a kezed, végy hálóruhát, ne sápa- 55
dozz! Megint mondom, hogy Banquót eltemették, nem
mászhat elő a sírjából.

ORVOS: Még ez is?

LADY MACBETH: Ágyba, ágyba, kopognak a várkapun. Gyere,
gyere, gyere, gyere, add a kezed, amit megtettünk, nem le- 60
het már nem megtenni. Ágyba, ágyba, ágyba.

ORVOS: Most visszamegy az ágyba?

UDVARHÖLGY: Egyenesen oda.

ORVOS: Rút dolgokról suttognak mindenütt,
A tett, ha vét a természet ellen, 65
Természetellenes a származéka is,
A nyugalanság. Beteges elme
Süket párnának suttogja el a titkát.
Lelki segítség kell itt, nem orvosi.
Mindannyiunknak bocsáss meg, Istenem. 70
[Az udvarhölgyhöz:] Vigyázzon rá; a közeléből vigyen el
Mindent, amivel árthat magának,
És sohase veszítse szem elől.
Most jó éjszakát.

Megrémisztette elmémet a látvány,
Egészen elképesztett.
Csak gondolkodni merek, beszélni nem. 75

UDVARHÖLGY: Jó éjszakát, tudós doktor.

**5.2. Dobosok és zászlóvivők. Belép MENTEITH, CAITHNESS,
ANGUS, LENNOX, Katonák.**

MENTEITH: Az angol sereg közel van, élén
Malcolm és nagybátyja: Siward,
És a derék Macduff.
Bosszúvágó lobog bennük: sérelmük
Vérző félhalottakat felrázna,
A haldokló is indulatba jönne. 5

ANGUS: Birnam erdejénél találkozunk
Velük, annyi biztos. Odajönnek ők is.

CAITHNESS: Vajon Donalbain támogatja bátyját?
Ott lesz Malcolmmal? 10

LENNOX: Biztos, hogy nem¹²⁵. Listám van arról, ki
Van velünk a nemességből. Siward
Fia például, és számos ifjú,
Akik majd most érnek igazi férfivá.

MENTIETH: S a zsarnok mit csinál? 15

CAITHNESS: Erősíti Dunsinane magas várát,
Sokan mondják, megőrült, aki nem
Gyűlöli annyira, vakmerő dühről
Beszél; az biztos: zavaros dolgait
Képtelen a törvény körén belül tartani. 20

¹²⁵ Nem tudjuk, miért; Donalbaint utoljára Lennox említette a 3. felvonás 6. jelenetében. Egyes rendezők nagy jelentőséget tulajdonítanak annak, hogy Donalbain nem csatlakozik a Macbeth ellen indulókhoz, és úgy zárják a darabot, hogy Malcolm öccse a Vészlényeket keresi, mint a 4. felvonás elején Macbeth.

ANGUS: Már pontosan érzi, mit jelent, hogy
 Orgyilkos vér tapad a kezéhez,
 Már érti, mit jelent a hitszegés;
 Aki engedelmeskedik még neki,
 Az parancsra cselekszik, nem 25
 Szeretetből. Már érzi, mit jelent,
 Ha a királyi cím úgy lóg valakin,
 Mint tolvaj törpén óriás lebernyege.

MENTEITH: Nem csodálom, hogy minden elgyötört
 Érzéke visszaborzad, elirtózott 30
 Önmagától, hiszen bensőjében
 Azt ítéli el, ami épp benne van.

CAITHNESS: Azt hiszem, jobb, ha most továbbmegyünk,
 És teljesítjük, amivel tartozunk.
 Találkozunk Malcolmmal, ő a beteg 35
 Nemzet gyógyszerre, mi az orvosság
 Cseppjei, akik megtisztogatjuk
 Országunkat.

LENNOX: Vagy legyünk a királyi virágot
 Tápláló harmatcseppek, de ami gyom, 40
 Azt megfullasztjuk. Csapat, indulj Birnam felé!
Mind el, menetelve.

5.3. *Belép MACBETH, az ORVOS és kísérők.*

MACBETH: Ne hozzatok több hírt. Hadd fussanak,
 Mindenki, amerre lát. Ameddig
 Birnam erdeje nem indul Dunsinane-be,
 Nem mocskol be a félelem. Ki ez
 A Malcolm, ez a kölyök? Talán nem 5
 Anya szülte? A szellemek, az emberi
 Sors ismerői azt jósták nekem,
 „Ne félj, Macbeth, akit asszony szült meg,
 Nem győzhet le soha.” Akkor csak tessék,
 Álnok thánok, menjetek az angol 10

Kéjtanyára. Szilárd elmémet és szívemet
Nem hajlítja meg a kétség; nem rendít
Meg a rémület.

Belép egy SZOLGA.

Az ördög fessen feketére, te
Tejfölképű átokfajzat! Honnan
Vetted ezt a dülledt libaszemet? 15

SZOLGA: Uram, tízezer...

MACBETH: Liba, gazember?

SZOLGA: Katonák, uram.

MACBETH: Menj, és csipdesd a holtfehér archúsod, 20
Egy kis pirosítót a gyávaságra!
Friss májat egyél, több lesz majd a véred!
Miféle katonák, te idióta?
Fulladj meg, ez a lepedő-arc másokat
Is félelemre sápaszt. Miféle 25
Katonák jönnek, te tejfölös túró?

SZOLGA: Uram, könyörgök, az angol hadsereg!

MACBETH: Vidd innen a pofádat! Gyorsan!
Seyton! – rosszul vagyok, ha meglátlak – ¹²⁶
Hé, Seyton, az anyád... – ez a támadás 30
Vagy felvidít majd, vagy most letaszít.
Eleget éltem. Az életem száradó
Holtágba lépett a sárga falevél
Évszakában, s az öregség áldásai:
Tisztelet, hűség, szeretet, barátok, 35
Nekem nem jut soha. Helyette átok:
Nem hangos, inkább mélyen zengő;
Gépiesen felmondott dicséret, lihegés,
Amit a szív tagadna, de a száj nem meri.

¹²⁶ Ez még valószínűleg a szolgának szól, akit Macbeth gyávasággal vádol.

Seyton!	40
<i>Belép SEYTON.</i>	
SEYTON: Mit óhajt felséged?	
MACBETH: Van új hír azóta?	
SEYTON: Csak megerősítették, amit hallottál.	
MACBETH: Harcolok, amíg a csontomról le nem Metszik a húst.	45
Hozd a kardomat, a többi fegyvert!	
SEYTON: Még nincsen rájuk szükség.	
MACBETH: Nekem már kellenek. Küldj ki több lovast. Pásztázd a környéket. Akaszd fel, aki fél. Hozd a fegyverem.	50
Hogy van a beteged, tudós doktor?	
ORVOS: A teste egészséges, felséges úr, A feje van tele sűrű képzelgéssel, Nem engedi pihenni.	
MACBETH: Gyógyítsd ki ebből.	55
Hát nincs recepted a beteg elmére, A bánat gyökereit sem tudod kitépni Az emlékek közül, az agyra vésett Zűrzavart kitörölni? Ha a mellkasban Méreganyag gyűlik, és a szívet nyomja,	60
Nincs valami édes, purgáló csodaszer, Amitől elfelejtjük, mi gyötör?	
ORVOS: Itt a beteg csak önmagán segíthet.	
MACBETH: Dobd a kutyáknak a tudományod, Nekem nem kell. Ide a kardot, a lándzsát! – Mozdulj, Seyton! – Doktorom, a thánok Mind itt hagynak. [Seytonhoz:] – Most mégis, mire vársz? – Te tudós, vizsgálj meg az országom Vizeletét, add vissza az egészségét	65

- Egészen, ébredjen frissen, én pedig 70
A visszhangig tapsollak: kétszer hallod
A tenyerem. [Seytonhoz:] – Indulj már, azt a keserves...! –
[Seyton el.]
Mondd, nincs valami szennafű, rebarbara,
Tudod: tisztítószer, ami kihajtja 75
Innen az angol sereget?
- ORVOS: De van, jó uram, hiszen azt halljuk,
Királyi fogadtatásban részesülnek.
- MACBETH: Azt ott hozd utánam. –
Addig nem halok meg, semminek sincs vége, 80
Míg Birnam erdeje nem jön Dunsinane-be.
Mindenki el, kivéve az ORVOS-t.
- ORVOS: Bárcsak Dunsinane-től messze lennék,
Nincs az a pénz, amiért visszajönnék.
Elmegy.
- 5.4. Dobok és zászlók. Belép MALCOLM, SIWARD, MACDUFF,
Siward fia [az IFJABB SIWARD], MENTEITH, CAITHNESS,
ANGUS és KATONÁK, menetelve.**
- MALCOLM: Rokonaim, remélem, közel már
A nap, hogy otthonunkban biztonság
Lakozzon.
- MENTEITH: Semmi kétségünk nincs!
- SIWARD: Miféle erdő ez itt? 5
- MENTEITH: A birnami erdő.
- MALCOLM: Minden katona vágjon egy lombos ágat,
S tartsa maga elé; így árnyékba borul,
Hogy hányan vagyunk, s a felderítés
Hibás adatot mond. 10

KATONA: Igenis, uram!

SIWARD: Csak annyit tudunk, a magabiztos zsarnok
Szilárdan tartja magát Dunsinane-ben,
És hagyja majd, hogy tábort verjünk.

MALCOLM: Mert azt reméli, így nem szöknek ki 15
Többen a várból: minden rendű és rangú
Elhagyta, s aki szolgálja, kényszerből
Teszi: a szív hiányzik.

MACDUFF: Alaposan mérjük föl erőinket, 20
És igaz ügyünk mellé illesszünk
Vitézséget.

SIWARD: Eljött az idő:
Tanácskozunk, és jó döntést hozunk,
Mi a miénk és mivel tartozunk.
A találgatás hamis reményt táplál, 25
Ha lecsapunk, eldől, ki támad vagy hátrál,
Hát akkor induljon a háború!

5.5. *Belép MACBETH, SEYTON és katonák dobokkal és zászlókkal.*

MACBETH: Tűzd ki zászlónkat a külső falra;
Még mindig azt kiáltozzák, „jönnek”.
A vár ereje kikacagja ezt az ostromot,
Hadd heverésszenek itt lenn, alattunk,
Az éhínség, a láz majd felzabálja őket. 5
Magukhoz kényszerítik, aki a miénk,
Másképp a szakállánál fogva mindet
Hazavernénk.

Asszonyi sikoltás hallatszik kívülről.

Mi volt ez a zaj?

SEYTON: Asszonyok jajongnak, jó uram. 10

MACBETH: Már alig emlékszem a félelem ízére,

Volt idő, amikor egyetlen sikolytól
 Az éjszakában minden érzékem
 Jegesre fagyott, s egy baljós történettől
 Karomon minden szőrszál külön állt, 15
 És reszketett, mintha mindegyikben
 Élet volna. Torkig bevacsoráztam
 Iszonyatból. Most a borzalom bennem
 A véres gondolatok jóbarátja.
 Ki sikoltott? 20

SEYON: Uram, meghalt a királyné.

MACBETH: Később kellett volna;
 Egy ilyen szó más lett volna más időben.
 A holnap és a holnap és a holnap:
 Nap telik nap után, mind húzza a lábát 25
 A jegyzett idő utolsó szaváig,
 És minden tegnap a dohos halálba
 Világított utat nekünk, bolondoknak.
 Ne égj, csonka gyertya!
 Az élet csupán sétáló árny, egy nyavalyás 30
 Színész, egy órát teszi-veszi magát fönn
 A színpadon és elhallgat. Egy gyagyás
 Meséje, hang és téboly,
 És nem szól semmiről.

Belép egy HÍRNÖK.

A nyelvedet akarod használni: 35
 Mi a történet? Egy-kettő, gyorsan!

HÍRNÖK: Kegyelmes uram,
 Azt kéne elmondanom, amit láttam,
 De nem tudom, hogyan.

MACBETH: Azért csak monddjad! 40

HÍRNÖK: Ahogy álltam fenn a dombon s őrködtem,
 Birnam felé néztem, és úgy tűnt,
 Az erdő elindult felém.

MACBETH. Hazug disznó!

HÍRNÖK: Tégy velem, amit akarsz, ha nem igaz; 45
Három mérföldre látszik, hogy felénk tart:
Egy mozgó liget.

MACBETH: Ha hazudsz, az első fára lógatlak fel,
Elevenen, amíg az éhség le nem
Szárít; ha igazat mondtál, te tedd 50
Meg nekem ezt a szívességet, jó? –
Az elszántságom gyanakvásba fordul;
Elcsúszott valami: a látomás
Lidérce úgy volt kétértelmű, hogy igazat
Mondott: ezzel hazudott. „Ne félj,
Amíg Birnam erdeje nem jön fel 55
Dunsinane-be”, és most az erdő feljön
Dunsinane-be. Mindenki fogjon fegyvert!
Ha megtörtént, amiről ez itt szájalt,
Nincs hová mennem, s itt sem maradhatok. 60
Már az is fáraszt, hogy ragyog a nap,
És bár csinálná vissza valaki,
Hogy egyáltalán létezik világ.
Verd félre a harangot! Riadó!
Bömböljön a szél, hadd pusztítson a romlás,
Ha meg kell halni, legalább fegyvert fogj, 65
Most nincs más.

Mind el.

5.6. **Dobok és zászlók. Belép MALCOLM, SIWARD, MACDUFF és seregeik, ágakkal.**

MALCOLM: Közelítünk, dobjátok el a lombos
Ágat, már nem kell leplezni, hogy kik
Vagyunk. Siward bátyám, kiváló fiaddal
Az első összecsapást te vezesd,
Mi a jó Macduffal elvégezzük, 5

Ha maradna még valami feladat,
Ez a hadiparancsom.

SIWARD: Isten veled.

Találja meg a zsarnokot csapatunk,
És győzzenek le, hogyha nem harcolunk.

10

MACDUFF: Beszéljenek a kürtök, szavuk felszáll,
Harsogva hirdessék: sok vér és halál!

Kimennek.

További kürtszó.

5.7. *Belép MACBETH.*

MACBETH: Oszlophoz kötöztek, és mint a medve,
Harcolnom kell¹²⁷, nincs hova menekülnöm.
Ki az, akit nem az anyja szülte?
Tőle kell félnem, mástól senkitől se.

Belép az IFJÚ SIWARD.

IFJÚ SIWARD: Mi a neved?

5

MACBETH: Megrettensz, ha meghallod.

IFJÚ SIWARD: Nem! Mondj perzselőbb nevet, mint bármely
Név a pokol fenekéről.

MACBETH: A nevem Macbeth.

IFJÚ SIWARD: A fülem belefájdul:
Az ördög sem ejthetne ki gyűlöltebb nevet.

10

MACBETH: De rémisztőbbet se.

¹²⁷ Még bizonyos színházakban is előfordult Shakespeare korában, hogy egy rendszerint megvakított medvét oszlophoz láncoltak és éhes kutyákat uszítottak rá. Macbeth ehhez a medvéhez hasonlítja magát. Közkedvelt szórakoztatási forma volt, sokszor egy Shakespeare-darab ilyen látványossággal versengett Londonban.

IFJÚ SIWAD: Hazudsz, átkozott zsarnok, kardommal
Bizonyítom, mennyire hazudsz!

Vívna, az ifjú SIWARD holtan esik.

MACBETH: Hiába, anya szült. 15
Kardra mosolygok, a fegyvert kacagom,
Ha anya szülte, hordja: hadd villogjon.
Csak tessék – hagyom.

*Kimegy, és viszi magával az ifjú Siward testét.
Harsonák. Belép MACDUFF.*

MACDUFF: Itt hallok csatazajt. Zsarnok, mutasd 20
A képed! Ha nem az én döfésem öl meg,
A feleségem s kisgyermekem
Nem nyughatnak, kísért a szellemük.
Mért bántanék itt néhány nyamvadt zsoldost,
Aki csak pénzért rázza a lándzsáját?
Te kellesz, Macbeth, vagy éles kardom 25
Tett nélkül csúszik vissza hüvelyébe.
Itt kéne lenned, a kardcsattogás,
A harci zsvaj rólad árulkodik.
Szerencse, segíts megtalálnom, más
Kívánságom nincs. 30

Elmegy. Harsonák, csatazaj.

Belép MALCOLM és SIWARD.

SIWARD: Uram, gyere, a vár lassan tiéd,
A zsarnoktól sokan hozzánk pártolnak,
S a nemes thánok vitézül küzdenek,
Úgy tűnik, uram, ez a te napod,
Nincs már sok dolgunk. 35

MALCOLM: Az ellenség most úgy van ellenünk,
Hogy épp velünk van.

SIWARD: Felséged lépjen be a várkapun. *Elmennek, harsonák.*

5.8. *Belép MACBETH.*

MACBETH: Miért is játszanám a római
Bolondot? Talán kardomba dőljek?
Amíg itt élő alakokat látok,
Inkább gyönyörködöm a sebeikben.

Belép MACDUFF.

MACDUFF: Fordulj ide, pokol kutyája, fordulj! 5

MACBETH: Mindenki közül téged kerültelek,
Menj innen, menj. Véredből máris túl sok
Terheli a lelkem.

MACDUFF: Nincs mit mondanom, az én hangom a kard,
Te véresebb gazember, mintsem szó 10
Lenne rá.

Vívna, közben kürtszó.

MACBETH: Kár fáradoznod.
Előbb aprítod szét a kardoddal
A sivár levegőt, mintsem hogy belőlem
Vér fakadjon. Sebezhető fejekre 15
Tartogasd a pengéd. Engem varázs véd:
Engem nem bánthat az, kit anya szült.

MACDUFF: Rettegjen az a varázs!
Majd elmondja neked maga a bukott
Angyal, akit szolgálász: Macduffot idő 20
Előtt az anyja méhéből kitépték!

MACBETH: Átkozott legyen a nyelv, ami ezt
Mondja; a jobbik részem szívja ki.
A szemfényvesztő lidércek becsaptak,
Két értelemből fontak minden szót, 25
Ami a fülemben ígéretként csengett,
Megtört reményként, tompán némul el.
Nem harcolok veled.

MACDUFF: Akkor add meg magad, te gyávaság
Bálványa, cégtábla leszel, bámuljon
A nép: kiállítunk mint szörnyű ritkaságot,
Oszlopra festünk és odapingáljuk:
„Itt látható a zsarnok”.

MACBETH: Nem aláztok meg.
Tán Malcolm lába előtt csókoljam
A földet? Átkozzon, köpjön le a csőcselék?
Igen: a birnami erdő feljött
Dunsinane-be. Igen: téged nem anya
Szült. Itt az utolsó próba: itt vagyok.
Tessék: a pajzsom elhajítom.
Támadj, Macduff és legyen átkozott,
Aki először kezd sírni, hogy „elég volt!”.

Kimennek, közben vívnak. Harsonák. Majd újra belép Macbeth és Macduff, vívnak, Macbeth holtan elesik. Macduff kimegy Macbeth testével.

5.9. Visszavonulás és harsonák. Dobokkal és zászlókkal belép MALCOLM, SIWARD, ROSS, a thánok és katonák.

MALCOLM: Bárcsak itt lennének már barátaink,
Remélem, sok bajuk nem esett.

SIWARD: Néhányan biztosan meghaltak. De sokan
Térnek vissza: nagy győzelem volt,
Kevés véráldozattal.

MALCOLM: Macduff hiányzik, és a te fiad is,
Siward bátyám.

ROSS: [Siwardhoz]: Uram, fiad igazi katonaként
Rótt le tartozását életéért;
Így érett valódi férfivá. Ezt
Bizonyítja bátorsága: végig
Kitartott, s férfiként halt meg.

SIWARD: Hát meghalt?

ROSS: Igen,
A többiekkel fekszik, kiterítve. 15
Kérlek, érdemeit ne bánatoddal
Mérd, mert akkor örökké siratod.

SIWARD: Elöl kapott halálos sebet a fiam?

ROSS: Igen, uram, elől.

SIWARD: Akkor legyen az Isten katonája; 20
Ha annyi fiam lenne, mint hajszálam,
Egyiknek sem kívánnék szebb halált.
Hadd szóljon érte a lélekharang!

MALCOLM: Ennél különb szertartást érdemel, 25
Majd gondoskodom róla.

SIWARD: Nem, nem érdemel többet, hiszen hallod:
Az élettől szépen vált meg, és nem volt
Tartozása: most Isten nyugosztalja.
Belép MACDUFF, MACBETH fejével.

MACDUFF: Üdv neked, királyom, hiszen az vagy! 30
Nézd, itt a trónbitorló átkozott feje.
Az idő kiszabadult. Látom,
Királyságod úgy ölel, mint foglalat
A drága ékkövet: az én hangomban
Csendül hangosan, amit mások csupán
Magukban mondanak vagy gondolnak: 35
Üdv neked, Skócia királya!

MINDENKI. Üdv neked, Skócia királya!

Harsonaszó.

MALCOLM: Nem fogunk sok időt pazarolni: 40
Hogy szerettek, most rögtön megköszönjük,
És nem maradunk adósa senkinek.
Thánok, rokonaim: mostantól viseljetek

Grófi címet: először királyi Adomány ez Skóciában. S az idő Azt kívánja, kezdjünk ültetni újra Kertjeinkben, s barátainkat, akik	45
Az éber zsarnok csapdái elől Külföldre kényszerültek, hívjuk gyorsan Haza. A kényúr aljas társait Bíróság elé visszük: azokat,	50
Akik szolgálták ezt a most megölt Mészárost és sátánfajzat feleségét; Utóbbiról az hírlik, hogy önkezével, Vad indulatban vetett véget Életének. S ami még szükséges,	55
Megtesszük, megformáljuk, a kegyelem Kegyelméből, mérték, idő és hely Szerint. Most halljátok mind, Együtt, s külön-külön a köszönet Szavát: meghívunk Scone-ba ¹²⁸ , Ott fejemre teszik a koronát.	60
<i>Mind el.</i>	

VÉGE

¹²⁸ Vagyis a hagyományos koronázó-helyre.